

Hunajamarinoitu kanallisuus

Piilotetun broilerin paljastaminen 2000-luvun kotimaisessa kaunokirjallisuudessa

Helinä Ääri

Pro gradu -tutkielma

Kotimainen kirjallisuus

Historian, kulttuurin ja
taiteiden tutkimuksen laitos

Turun yliopisto

Toukokuu 2017

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

ÄÄRI, HELINÄ: Hunajamarinoitu kanallisuus. Piilotetun broilerin paljastaminen 2000-luvun kotimaisessa kaunokirjallisuudessa

Pro gradu -tutkielma, 93 s.
Kotimainen kirjallisuus
Huhtikuu 2017

Tutkielmassani tarkastelen broilerin eli lihantuotantokanojen representaatioita 2000-luvun kaunokirjallisuudessa. Kohdeaineistokseni valikoitui kolmetoista tekstiä eri lajityypeistä. Aineisto on laaja, sillä yksi tutkimukseni tavoitteista on kartoittaa broilereista kirjoittamisen tapoja. Aineistoon kuuluvat Anja Snellmanin romaani *Safari Club* (2001), Seita Parkkolan ja Niina Revon nuortenromaani *Lupaus* (2007), Johanna Sinisalon romaani *Enkelten verta* (2011), Laura Gustafssonin romaani *Anomalia* (2013), Inga Röningin romaani *Unisammakko* (2016), Raisa Lardot'n novelli numero 72 kokoelmasta *Elämellisiä tarinoita* (2006), Riikka Ala-Harjan novelli ”Nälkä” antologiasta *Granta 1: Ruoka* (2013), Antti Holman novelli ”Jeesus ja Joey” antologiasta *Granta 4: Seksi*, Topi Paalasen runo (2007) *Saimaan runokiertue* -blogista, Harry Salmenniemen runoteos *Texas, sakset* (2010), Antti Nylenin essee ”Mitä lihansyöjä tekee?” kokoelmasta *Halun ja epäluulon esseet* (2010) sekä Anu Silfverbergin essee ”Normaali” kokoelmasta *Luonto pakastimessa* (2011).

Broilerintuotannossa broilerin elämä piilotetaan järjestelmällisesti ihmisiltä. Broilereita kuvaava kaunokirjallisuus voi murentaa tätä piilottamisen järjestelmää. Tutkin työssäni, miten kaunokirjallisuudessa tehdään broilerin kanallisuutta ihmisille havaituksi ja olevaksi, eli miten piilotettuja broilereita paljastetaan. Keskeisiksi paljastamisen tavoiksi osoittautuvat broilereihin kohdistetun väkivallan ja sen piilottamisen kuvailu, sekä tämän väkivallan suhteuttaminen intersektionaalisesti ihmisten väliseen väkivaltaan. Lisäksi osoitan broilerirepresentaatioita tarkastelemalla, että tuotantoeläinten representaatiot ovat ei-inhimillisten eläinten joukossa erityistapaus, jota koskevat omat eettiset kysymyksensä.

Tutkimukseni lähtökohta on ajatus, että tuotantoeläinten representaatiot vaikuttavat todellisten tuotantoeläinten elämään. Etsin työssäni sellaisia broilerin representaatioita ja lukemisen tapoja, joilla olisi broilereille hyviä seurauksia. Hyvän määrittelyssä tukeudun Martha Nussbaumin toimintavalmiuksien teoriaan. Lisäksi hyödynnän ekofeministisiä, ekokriittisiä ja kriittisen eläintutkimuksen alueelle paikantuvia teorioita, etenkin Josephine Donovanin huolenpidon estetiikkaa, Carol Adamsin teoriaa poissaolevasta viittauskohteesta ja Karoliina Lummaan käsitettä olevaksi kertominen.

Asiasanat: broilerintuotanto, representaatio, poissaoleva viittauskohde, olevaksi kertominen, ekofeminismi, kriittinen eläintutkimus, huolenpidon estetiikka, ekokritiikki

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	2
1.1. Kanallisuus ja toimintavalmiuksien teoria	5
1.2. Tuotantoeläimet ja representaatio	6
1.3. Kriittinen eläintutkimus ja ekofeminismi	9
1.4. Ekokritiikki ja huolenpidon estetiikka	14
2. KUOLLEITA BROILEREITA KOTIKEITTIÖSSÄ JA RAVINTOLASSA	18
2.1. Vuohenjuustokanaa ketjuravintolassa	20
2.2. Luita alimmaisena laatikon pohjalla	22
2.3. Tyypillinen valistuneiden naisten annos	26
2.4. McNuggets	28
2.5. Kanaa jasmiiniriisin kera	30
3. ELÄVIÄ BROILEREITA KASVATTAMOSSA	38
3.1. Chick-broilerin urasuunnitelmat	39
3.2. Broilerinnokan iskuja	48
4. KIRJOITUKSIA BROILERINTUOTANNOSTA	63
4.1. Parempi että et tiedä	66
4.2. Oikein erityisen normaalia	68
4.3. Paksupäiset broilerinsyöjät	71
4.4. Kipeät jalat	73
4.5. Rossukka-epäluoma	75
4.6. Tehotuotantonauru	79
5. LOPUKSI	82
6. LÄHTEET	85

1. JOHDANTO

tiedätkö miten juuri sinun broilerisi valmistetaan?
tiedätkö miten se on päätynyt juuri sinun lautasellesi?
on parempi että et tiedä
(*Texas, sakset*¹ = T)

Harry Salmenniemen runokokoelmassa *Texas, sakset* (2010) kuvaillaan teollisen eläintuotannon keskeistä toimintatapaa: piilottamista. Tehotuotannon eläinyksilöt piilotetaan ihmisiltä, ja broileria lautasellaan katselevan ihmisen on mahdoton tietää, millaisen elämän juuri se lintu on elänyt. Lintu ruoka-annoksessa on tehty näkymättömäksi.

Tuotantoeläimiä piilotetaan kahdella tasolla. Ensinnäkin tuotanto yleensä on kätkeytyä. Runon broilerinsyöjä ei tiedä, millaista broilerintuotanto on. Broilerintuotannossa piilotetaan broilerien elämä, heidän väkivaltainen kuolemansa ja se, millaisin menetelmin heidän ruhjotut kalmonsä lopulta pilkotaan. Toinen piilottamisen taso on se, että yksilöt piilotetaan. Kun broilerit tapetaan, piilotetaan samalla heidän ainutlaatuiset luonteensa, eleensä ja kasvopiiirteensä, heidän elämänkulkunsa erityispiiirteet. Salmenniemen runon broilerinsyöjä ei saa koskaan tietää, miten juuri hänen lautasellaan olevan broilerin elämä erosi kaikkien muiden broilerien elämästä.

Kun broileriyksilöt on tapettu, heidät kätkeytään silppuamalla ruumiit. Salmenniemen runon lautasella olevaa broileria ei enää voi tunnistaa siksi linnuksi, joka se joskus oli. Ruumiintunnistus on estetty yksinkertaisesti hajottamalla ruumis osiin ja yleensä myös sekoittamalla palasiin jotain muuta, kuten oranssia marinadia. Samalla tapettu ja silvottu ruumis yleensä nimetään uudelleen esimerkiksi ”fileesuikaleiksi”. Eläin piilotetaan oman lihansa taakse. Ekofeministi Carol Adamsin käsitteistön mukaan eläimestä tulee ”poissaoleva viittauskohde” (*absent referent*). Eläimen on ollut pakko olla olemassa, jotta liha-ateria voisi olla, mutta eläimen on välttämättä oltava poissa, jotta eläimen tilalla olisi ruokaa ja lihansyönnin akti voisi alkaa. (Adams 2015a, 20–

¹ Kokoelmassa ei ole sivunumeroita.

22.) Kaiken piilottamisen lopputulos on, että broilerin kanallisuus jää kätkeytyksi, toisaalta heidän oman lihansa palasien, toisaalta väärän tuotantokerronnan taakse.

Salmenniemen runossa kuitenkin tulee esiin broilerin kanallisuuden paljastumisen mahdollisuus. Runon puhuja, joka osoittaa sanansa tietämättömälle broilerinsyöjälle, tietää, miten broilereita päätyy lautasille. Hän ilmaisee tietonsa sanomalla, että broilerinsyöjän on parempi olla tietämättä. Näin runo esittää, että tietoa broilereista on, vaikkei runo välitäkään tätä tietoa. Broilereita koskeva tieto on runossa läsnä aukkona, avoimena kohtana. Aukkoisuus ja yleensä paljastamisen ja peittämisen, sanomisen ja sanomatta jättämisen limittyneisyys on kaunokirjallisuuden perusominaisuuksia. Tämä limittyneisyys on keskeistä työssäni, jossa tutkin broilereita 2000-luvun suomalaisessa kaunokirjallisuudessa. Kysyn, miten kirjallisuudessa tehdään broilerin kanallisuutta ihmisille havaituksi ja olevaksi, eli miten piilotettuja broilereita paljastetaan. Tutkin siis esille ja olevaksi kertomisen keinoja.

”Olevaksi kertominen” on Karoliina Lummaan mukaan sitä, että ”se mikä on, jaetaan toisille kielen ja kirjoituksen keinoin” (Lummaa 2012, 277; myös Rojola 2015a, 263.) Jotain jo olevaa kerrotaan olevaksi (Lummaa 2012, 280), eli sitä kerrotaan jollekulle havaituksi. Havaintoa ei voi erottaa tulkinnasta, mikä tulee hyvin esiin Carol Adamsin poissaolevan viittauskohteen käsitteessä: Esimerkiksi lautasella jonakin hetkenä oleva lihanpala havaitaan joko eläimeksi tai ruoaksi. Vaikka se lihallisesti pysyy samana riippumatta siitä, kummaksi se havaitaan, se kohdataan havainnosta riippuen eri tavalla.

Aineistossani on sellaista 2000-luvulla julkaistua kaunokirjallisuutta, joka tavalla tai toisella kertoo broilereista. Kohdeteoksia on paljon ja monesta eri lajityypistä, sillä yksi tutkimukseni tavoitteista on kartoittaa broilereista kirjoittamisen tapoja. Pyrin osoittamaan, että vaikka broileri on kaunokirjallisuudessa yhä harvinaisuus, broilerikuvaukset eivät ole yksittäistapauksia, ja osa broilerin kuvaamisen tavoista on vakiintunut. Tavallisin tapa kohdata broileri kaunokirjallisuudessa on lukea ihmisistä, jotka syövät broilereita. Tällaisia broilerikuvauksia on viidessä aineistoni tekstissä: Anja Snellmanin romaanissa *Safari Club* (2001), Raisa Lardot'n novellissa numero 72 kokoelmasta *Eläimellisiä tarinoita* (2006), Laura Gustafssonin

romaanissa *Anomalia* (2013), antologiassa *Granta 1: Ruoka* (2013) ilmestyneessä Riikka Ala-Harjan novellissa ”Nälkä” ja antologiassa *Granta 4: Seksi* (2015) ilmestyneessä Antti Holman novellissa ”Jeesus ja Joey”.

2000-luvun kirjallisuudessa broilereista puhutaan melko usein myös teksteissä, joissa syömisen sijaan huomio kiinnittyy ruoan tuotantoon teollisessa eläintuotannossa. Tällaisia broilerintuotantoa käsitteleviä tekstejä aineistossani on kuusi: Antti Nylénin essee ”Mitä lihansyöjä tekee?” hänen kokoelmastaan *Halun ja epäluulon esseet* (2010), Harry Salmenniemen runoteos *Texas, sakset* (2010), Johanna Sinisalon romaani *Enkelten verta* (2011), Anu Silfverbergin essee ”Normaali” hänen kokoelmastaan *Luonto pakastimessa* (2011), Anu Ojalan nuortenromaani *Pommi* (2014) ja Inga Röningin romaani *Unisammakko* (2016). Röningin romaania lukuun ottamatta näissä teksteissä suhtaudutaan broilerintuotantoon selvästi kriittisesti.²

Kuvauksia elävistä, yksilöllisistä broilerihahmoista tapaa kaunokirjallisuudessa harvoin. Aineistossani tällaisia kuvauksia on kahdessa tekstissä. *Saimaan runokiertue* -blogissa ilmestyneessä Topi Paalasen nimettömässä³ runossa (2007) nuori broileri pohtii tulevaisuuttaan. Seitä Parkkolan ja Niina Revon nuortenromaanissa *Lupaus* (2007) lukiolaisryhmä käy tutustumiskäynnillä broilerikasvattamossa ja osa heistä päättää ryhtyä vapauttamaan broilereita. Teos on aineistoni ainoa teksti, jossa elävät broilerit kohtaavat eläviä ihmisiä.

Jätän tutkielmani ulkopuolelle sarjakuvan. Esimerkiksi Tommi Musturin sarjakuvaromaanissa *Toivon kirja* (2015) syödään broilereita. Eläviä ja kuolevia broilereita on muun muassa kahdessa tehotuotantoa käsittelevässä sarjakuva-antologiassa: Animalian kustantamassa *Halpaa makkaraa* -albumissa (2007) ja Oikeutta eläimille -yhdistyksen kustantamassa *Sikala*-albumissa (2010). Teoksista etenkin ensimmäisessä kerrotaan broilereista monipuolisesti. Mukana on Kati Luoman sarjakuva ”Kertomus broilerista nimeltä Tauno”, joka on poikkeuksellinen siksi, että siinä on päähenkilönä broileri, joka on oma yksilönsä, siinä mielessä

² Uudessa tietokirjallisuudessa broilerintuotantoa käsitellään muun muassa Eveliina Lundqvistin teoksessa *Salainen päiväkirja eläintiloilta* (2014) ja Elina Lappalaisen teoksessa *Syötäväksi kasvatetut* (2012).

³ Blogimerkinnän nimi on ”Topin uusin eläinaiheinen runo”. Tulkitsen tämän kuitenkin olevan nimenomaan blogimerkinnän otsikko, ei runon.

kokonainen henkilöahmo. Taunon kuvataan eroavan muista broilereista: hänellä on yksilöllisiä luonteenpiirteitä, yksilöllinen ulkonäkö, omia tapojaan ja kokemuksiaan, oma elämäntarina. Näin ei ole yhdessäkään kohdeteoksessani. Yhtenä massana kohdellut broilerit ovat yleensä massaa myös kaunokirjallisuudessa.

1.1. Kanallisuus ja toimintavalmiuksien teoria

Tutkimukseni keskeisiin käsitteisiin kuuluvat uudissanat kanallisuus ja kanallinen. Niiden pohjana on Sofia Robergin sana *hönsighet*. Roberg käyttää sitä kuvaamaan, miten kanallisuus virtaa kirjoitukseen näkyen muun muassa rytmissä ja isojen ja pienten kirjainten käytössä. (Roberg 2014, 46.) Käytän kanallisuutta ja kanallista inhimillisyyttä ja inhimillistä vastaavina sanoina. *Suomen kielen perussanakirja* antaa inhimilliselle neljä määritelmää:

1. ihmiskuntaan kuuluva, ihmisten muodostama, ihmis- – – 2. ihmiselle ominainen, ihmisen, ihmis- – – 3. ihmisarvon mukainen; ihmisiä ymmärtävä t. kunnioittava, ihmisystävällinen, ihmismäinen, lempeä, sävyisä, humaani(nen). – – 4. siedettävä, säädyllinen, säällinen, kohtuullinen, kunnollinen. (*Perussanakirja A–K* 289)

Kanallisessa on samat neljä ulottuvuutta. Se viittaa kanan lajierityisyyteen, kanamaisuuteen, kanakuntaan kuulumiseen, siihen, millaista on kanalle ominainen elämä kanayhteisössä. Kaikki kanat ovat siis kanallisia. Toisaalta kanallisuus viittaa siihen, mikä on kanan arvon mukaista, kanalle säällistä ja kohtuullista. Kanallisen sanan käyttö edellyttää näin ajatuksen siitä, että kanalla on arvo, joka johtuu sen kanana-olemisesta, ei ruokana-olemisesta tai ruoaksi-tulemisesta.

Inhimillisen neljäs määritelmä sisältää myös ihmisen velvollisuuden pyrkiä elämään kunnollisesti, eli toimimaan yhteisössä siedettävästi. Tämä ulottuvuus on osa myös kanallisuutta, sillä kanalaumassa on sosiaalisia velvoitteita siedettävästi käyttäytymiseen yhtä lailla kuin ihmislaumassa. Velvollisuudet vain ovat erilaisia kuten yhteisötkin. Kanallinen elämä on siis kanana maailmassa olemista siten, että voi kukoistaa. Koska kyseessä on yhteisöeläin, kukoistaminen tarkoittaa olemista osana kukoistavaa yhteisöä. Kukoistaminen on ekologian käsite, jota filosofi Martha Nussbaum käyttää toimintavalmiuksien teoriassaan. Se tarkoittaa yksilön mahdollisuuksia kehittää kykyjään ja elää itselleen ominaisella tavalla arvokasta elämää. (Nussbaum 2013, 106.) Kanallinen elämä on se, mikä kanalle kuuluu. Myös

sellaisella kanalla, jonka ei ole annettu kukoistaa, on kanallisuuden potentiaali, piilotettu kanallisuus, jota ei voi ottaa häneltä pois.

Toimintavalmiuksien teoriassa ajatellaan, että etiikassa keskeistä on suojella olentojen mahdollisuuksia kukoistaa. Teoria lähtee hyve-etiikan perusajatuksista, jonka mukaan eri olennot tarvitsevat erilaiset edellytykset kukoistaakseen. Lajierot ovat siis tärkeitä: ihmisen oikeudet ja velvollisuudet perustuvat ihmisen olemukseen, kanan oikeudet ja velvollisuudet kanan olemukseen (Nussbaum 2004, 309–310). Hyve-etiikassa ajatellaan, että jokaisella olennolla on oma luontonsa ja oma hyvänsä, päämäärä, jota kohti hän pyrkii. (Aaltola 2004, 166.)

Lajieetikko⁴ Bernard Rollinin (1981, 34–43) mukaan moraalinen lähtökohta on kunnioittaa ja suojella eri olentojen mahdollisuuksia tavoitella päämääriään. On tärkeää antaa kanojen olla kanallisia. Tämä tarkoittaa, että on muutettava tapoja, joilla kanoja nykyään kohdellaan. Tässä muutoksessa kirjallisuus voi auttaa.

Korostaakseni jokaisen eläimen itseisarvoa käytän tässä työssä broilereista, ihmisistä ja muista eläimistä pronomineja hän ja he. Näiden pronomien käyttö myös ei-inhimillisistä eläimistä tuntuu välillä vieraannuttavalta (Aaltola 2013, 25), mutta käytäntö muistuttaa kaikenlajisten eläinten arvokkuudesta sekä ihmisten ja muiden eläinten yhteydestä (Vilkkä 2009, 23; Gustafsson & Haapoja 2015, 120; Smuts 2013; Adams 2015a, 46). Hän- ja he-pronomien käytöllä kaikenlajisista eläimistä on suomen kielessä ja kirjallisuudessa myös pitkiä perinteitä (Laitinen 2012, 296–297).

1.2. Tuotantoeläimet ja representaatio

Tarkastellessani broilerikertomuksia puhun olevaksi kertomisen rinnalla havaituksi kertomisesta ja esiin kertomisesta, runojen yhteydessä välillä myös havaituksi tekemisestä ja olevaksi tekemisestä. Sanaparit lähestyvät eri painoituksin samaa kysymystä kerrotun olion tavoittamisesta. Ne kaikki kiinnittyvät representaation käsitteeseen.

⁴ Usein käytetyn eläinetiikan sijaan puhun lajietiikasta, tarkoitukseni välttää väärän ihminen/eläin-jaon vahvistamista.

Representaatio viittaa sekä esittämiseen että edustamiseen (Hongisto & Kurikka 2013, 8). Altti Kuusamo (2013, 19–20) kuvailee sitä Carlo Ginzburgiin tukeutuen paradoksaalisen kaksinaiseksi: toisaalta representaatio vakuuttaa läsnäolosta, toisaalta se edustaa poissaolevaa. Työssäni käsittelen kohdeaineistoni broilerimainintoja broilerin representaatioina, jotka edustavat lukijan luota poissa olevia broilereita. Samalla vakuutus siitä, että broilerit todella ovat läsnä, olemassa tekstinulkoisessa todellisuudessa, on välttämätön, jotta edustaminen onnistuisi ja jotta siitä olisi mitään mahdollista hyötyä edustetuille. On muistettava että he, poissaoleviksi tehdyt, todella ovat olemassa, lähimmäisinämme. Edustaminen on mahdollista vain läsnäolon vakuutuksen myötä.

Representaatioon sisältyy ajatus rajasta tai jopa seinästä representoijan ja representoidun välillä. Osa taiteentutkijoista pitää tätä kahtiajakoa ensinnäkin keinotekoisena ja toisekseen eettisesti arveluttavana. (Hongisto & Kurikka 2013, 9–16.) Koska representaatioon sisältyy myös ajatus representoijan vallasta suhteessa representoituun, sen voi ajatella aina sisältävän epäreilun suhtautumistavan toisiin. Marko Gylén (2013, 141) kysyy, ”onko sopivaa suhtautua mihinkään niin kuin representoituun representaatiossa suhtaudutaan”. Gylén peräänkuuluttaa ymmärrystä siitä, että oliot pelkällä olemassaolollaan haastavat toisiaan tunnistamaan ja ajattelemaan itseään. Merkitys ei synny vasta ihmisen antamana. (mt. 143.)

Pohdinta representaatioajattelun eettisyydestä sinänsä on teollisesta eläintuotannosta keskusteltaessa kuitenkin toissijaista. Kaunokirjallisuuden tuotantoeläinten tapauksessa pidän representaatiota eettisesti hyödyllisenä käsitteenä. Tuotantoeläimiä kuvaavia tekstejä tulkittaessa ei voi sivuuttaa niitä konkreettisia broilerihallien, navettojen ja teurastamojen seiniä, jotka representaatiokäsityksistämme riippumatta erottavat representoidut eläimet meistä. Ihmiset ovat kätkenneet broilerit suljettujen ovien taakse ja riistäneet heiltä siten mahdollisuudet haastaa ihmisiä. Ihmiset ovat ottaneet broilereilta heidän omat merkityksensä ja korvanneet ne inhimillisillä merkityksillä.

Tuotantoeläinkuvauksia on kirjallisuudentutkimuksessa tarkasteltu vähemmän kuin muiden kesyeläinten tai villieläinten kuvauksia. Siksi tässä työssä pyrin osaltani ehdottamaan käytäntöjä kaunokirjallisuuden tuotantoeläinkuvausten tutkimukseen.

Tuotantoeläinten kerrotuksi tuleminen on erityistä verrattuna esimerkiksi lemmikki- ja villieläinten kerrotuksi tulemiseen, sillä tuotantoeläimet ovat järjestelmällisesti piilotettuja. Oikeiden ja elävien tuotantoeläinten tuominen ihmisten eteen on vaikeaa. Broilerit eivät itse voi tulla ihmisten luo, ihmiset eivät pääse broilerin luo, joten ihmisen luo tuodaan broilerin sijasta broilerin edustaja, kirjoitus. Kuten Adams (2015a, 31) kirjoittaa, yleensä kun menemme teurastamoon, teemme sen lukemalla jonkun sellaisen kirjoitusta, joka on käynyt siellä puolestamme. Tuotantoeläinten tilanne sorrosta kärsivinä olentoina vaatii heistä tehtyjen kirjallisten representaatioiden tarkastelua heidän edustajinaan. Broilerit tarvitsevat jokaista edustajaa, joka edes muistuttaa heidän olemassaolostaan. (Representaatiosta poliittisena edustamisena Lummaa 2010, 156; Lummaa 2013, 98–104; Rossi 2010, 263–268.)

Tuotantoeläinrepresentaatioiden käsittely eläinten edustamisena ei myöskään sulje pois näiden representaatioiden käsittelyä kulttuurisina esityksinä (Lummaa 2013, 104). Edustaminen ja esittäminen ovat representaatiossa kietoutuneet yhteen. Kirjallisuudentutkija Philip Armstrongin mukaan eläinrepresentaatiot heijastavat aina aikansa käsityksiä kuvatuista eläimistä. Ei-inhimillisten eläinten representaatiot kirjallisuudessa muuttuvat sen mukaan, millaisia suhteita ihmisillä kunakin aikana on eri eläimiin. Kussakin ajassa vallitsevat eläinkäsitykset liittyvät vallitseviin taloudellisiin ja poliittisiin järjestelmiin, teknologioihin sekä asumisen ja syömisen käytäntöihin. Kussakin ajassa on omat mahdollisuutensa eläinten esittämiseen. Samalla jokainen esitys toimii myös eläimen edustuksena ja muokkaa ihmisten käsityksiä muista eläimistä. (Armstrong 2008, 1–2; 224–225.)

Lähestymistapani broilereista kirjoittamiseen ja lukemiseen on seurauseettinen. Olen kiinnostunut seurauksista, joita erilaisilla teksteillä ja lukemisen tavoilla on todellisten broilerin elämälle. Seurauseettinen lähestymistapa vaikuttaa käsitykseen representaatiosta, ennen kaikkea siitä, mihin merkkien ajatellaan viittaavan. Todelliset tuotantoeläimet ovat olemassa, ja heitä kohdellaan väärin. Siksi on tuotantoeläinten kohdalla eettisesti välttämätöntä ajatella, että heistä kertovat representaatiot todella kertovat heistä eivätkä viittaa vain inhimillisiin merkityksiin. Kirjalliset broilerit vievät meitä kohti todellisia broilereita.

Ajatus kirjoituksesta viemässä kohti fyysistä maailmaa on eräs lähtökohta ekokriitikille, ekofeministiselle kirjallisuudentutkimukselle ja kriittiselle eläintutkimukselle. Ne muodostavat työni teoreettisen viitekehyksen, jota käsittelen seuraavaksi.

1.3. Kriittinen eläintutkimus ja ekofeminismi

Teollinen eläintuotanto on institutionalisoitua väkivaltaa, jota tuetaan verovaroilla ja lainsäädännöllä. Suurin osa tuotantoeläinten parissa työskentelevistä ja eläintuotantoa puolustavista ihmisistä haluaa tuotantoeläinten voivan hyvin. Hyvinvointi ei silti toteudu, koska eläinteollisuudessa asetetaan eläimistä saatava taloudellinen hyöty sen edelle. Harva haluaa, että kanoihin sattuu, mutta kanoihin saa sattua, jos kipu on paremman tuottavuuden edellytys. Tämä tärkeysjärjestys on erottamaton osa eläintuotantoa, mikä johtaa jatkuviin kompromisseihin eläinten hyvinvoinnissa. Esimerkiksi lähes kaikkien tuotantoeläinten elintilat ovat yksilömäärään suhteutettuna erittäin pienet.

Kriittinen eläintutkimus ja ekofeministinen tutkimus ovat monitieteisiä, usein keskenään limittyviä tutkimusalueita, joilla teollinen eläintuotanto tuomitaan yksiselitteisesti, riippumatta sen tuottamasta taloudellisesta hyödystä. Kummassakin tutkimussuuntauksessa eläinteollisuutta vastustetaan eettisistä ja ekologisista syistä, kaikkien eläinten – siis myös ihmisten – hyvinvointiin pyrkien. Ne ovat myös keskeisimpiä niistä tutkimuksen alueista, joilla tehdään sellaista intersektionaalista tutkimusta, jossa otetaan huomioon lajin kategoria ja käsitellään sitä yhdessä muun muassa sukupuolen, rodun, seksuaalisuuden ja luokan kategorioiden kanssa.⁵

⁵ Kriittiset eläintutkijat ja ekofeministit eivät aina nimeä työtään intersektionaaliseksi, mutta he joko käyttävät jotakin lähikäsitettä tai vain selittävät auki spesismmin ja muiden sorron muotojen yhteyksiä. Esimerkiksi Adams käyttää jonkin verran *interlocking oppressions* -ilmaisua, jota on käytetty myös muun muassa Combahee River Collectiven julistuksessa (Adams 2012, 125; Combahee River Collective Statement 1977). Greta Gaard ja Laura Wright puolestaan painottavat femininisointia tekijänä, joka yhdistää montaa eri sorron muotoa (Gaard 2010, 1; Wright 2015, 17). Lisäksi monet ekofeministit käyttävät käsitettä *interconnectedness* (esim. Adams 1995, Adams & Donovan 1995, Kheel 1995, Kappeler 1995). Kriittisessä eläintutkimuksessa taas etenkin monissa 2010-luvun teksteissä käytetään nimenomaan intersektionaalisuuden käsitettä (esim. Nocella II, Sorenson, Socha & Matsuoka 2014; Colling, Parson & Arrigoni 2014).

Kriittinen eläintutkimus (*critical animal studies, CAS*) on eläinoikeusaktivismiin⁶ sitoutunutta tutkimusta, jonka tavoitteena on ei-inhimillisten eläinten riiston lopettaminen (Sorenson 2014, xx). Kriittisessä eläintutkimuksessa käytetään paljon samoja teorioita ja metodeja kuin muussa eläintutkimuksessa (*animal studies, AS*), ihmis-eläintutkimuksessa (*human-animal studies, HAS*) ja posthumanistisessa eläintutkimuksessa. Näistä suuntauksista kriittisen eläintutkimuksen erottaa ensinnäkin sen voimakas sitoutuneisuus teollisen eläintuotannon ja muun riiston lopettamiseen, mikä yleensä tarkoittaa sitoutumista veganismiin⁷ ja eläinkokeiden vastustamiseen. Kriittinen eläintutkimus tukee avoimesti kaikkea väkivallatonta eläin- ja ihmisoikeustoimintaa – myös silloin, kun se on lainvastaista (Nocella II, Sorenson, Socha & Matsuoka 2014, xxvii–xxviii; Sorenson 2014, xvii–xxi).

Toiseksi kriittinen eläintutkimus korostaa muita eläintutkimuksen muotoja enemmän intersektionaalisuutta eli yhteyksiä sorron eri muotojen ja niiden vastustamisen välillä: esimerkiksi sukupuolesta ja rodullistamisesta kirjoitetaan enemmän kuin muussa eläintutkimuksessa. Osa kriittisistä eläintutkijoista pitää intersektionaalisuutta jopa tärkeimpänä tutkimusalaa määrittävänä piirteenä (Corman & Vandrovcová 2014, 137 ja 151). Intersektionaalisuuspainotuksen juuret ovat etenkin mustassa feminismissä, kriittisessä rotututkimuksessa ja ekofeminismissä. (mt., 137.) Tutkimussuuntauksessa yhdistellään muun muassa postkoloniaalia tutkimusta, vammais- ja luokkatutkimusta, feminististä huolenpidon etiikkaa, queer-teoriaa, anarkismia ja antikapitalismia. Aktivismia ei koskaan mielletä joko/tai -aktivismiksi, jossa kamppailtaisiin vain jonkun lajin, sukupuolen, rodun tai

⁶ Suhtaudun eläinoikeuksiin Leena Vilkan (2009, 25) ja Kim Stallwoodin (2014, 298) tavoin avoimena käsitteenä, jota ei ole syytä jättää jonkin tietyn oikeusajattelusuuntauksen ominaisuudeksi. Tarkoitin tässä työssä eläinoikeuskeskustelulla laajasti kaikkea keskustelua, jota ihmisten välillä käydään eläinten käyttämisen eri tapojen oikeutuksesta. Samassa merkityksessä esimerkiksi Elisa Aaltola (2004, passim.) kirjoittaa eläineettisestä keskustelusta. Eläinoikeusliikkeillä ja -aktivismilla viitataan kaikkia tai joitakin eläinten hyväksikäytön muotoja kyseenalaistavaan ja vastustavaan toimintaan. Käytän siis eläinoikeuksien käsitettä näissä yhteyksissä kuvaamaan ihmisten tekoja eläinten hyväksikäytön vastustamiseksi, en kuvaamaan ihmisten sitoutumista oikeuksia painottavaan ajatteluun (ks. Aaltola 2004, 202 ja Teittinen 2014, 169). Englanninkielisessä maailmassa puhutaan tässä laajassa käytännön tekojen merkityksessä usein eläinten vapauttamisesta (*animal liberation*), mutta suomen kielessä vapauttaminen viittaa nykyään yleensä konkreettiseen tuotanto- tai koe-eläinryhmien vapauttamiseen. Tämänhetkisessä suomenkielisessä keskustelussa on tavallista käyttää kaikkea eläinaktivismia kuvaavana yleissanana eläinoikeusaktivismia.

⁷ Veganismi ei kriittisessä eläintutkimuksessa ole universaali imperatiivi, jota kaikkien ihmisten kaikkialla, elinympäristöstä riippumatta, olisi sovellettava (ks. esim. Serrato 2010).

seksuaalisuuden puolesta.⁸ Esimerkiksi veganismi nähdään yhtenä tapana toteuttaa feminismiä ja queeria (Jenkins & Stănescu 2014, 81; myös Adams 2015a, 156) käytännössä.

Toisistaan irrallisten tutkimuksen ja aktivismin alueiden sijaan kriittisessä eläintutkimuksessa puhutaan yhdestä, yhteisestä kamppailusta (*one struggle*). Kriittisessä eläintutkimuksessa painotetaan solidaarisuutta ja ajatellaan, ettei kukaan ole täysin vapaa ennen kuin kaikki ovat vapaita. (Colling, Parson & Arrigoni 2014; Jenkins & Stănescu 2014.) Tavoitteena on kaikenlaisten hierarkioiden murskaaminen ja sorron lopettaminen, minkä vuoksi anarkismi määritellään yhdeksi kriittisen eläintutkimuksen peruseräkkeeksi (Nocella II, Sorenson, Socha & Matsuoka 2014, xxvii; Colling, Parson & Arrigoni 2014, 62–68; White & Cudworth 2014).

Koska kriittinen eläintutkimus on monen teoriaperinteen yhdistelmä, sen sateenvarjon alla on paljon eri tutkimussuuntausten välistä hankausta. Erityisesti posthumanistiset, poststrukturalistiset ja postmodernistiset teorit jakavat kriittisiä eläintutkijoita.

Osa kriittisistä eläintutkijoista sijoittaa itsensä myös posthumanismin kentälle (esim. Drew & Taylor 2014, 159–160), tai ainakin keskustelee paljon posthumanistien kanssa (esim. Weitzenfeld & Joy 2014, 12–20). Sekä posthumanismi että kriittinen eläintutkimus ovat reaktioita ongelmiin, joita on seurannut inhimillisyyden asettamisesta kaiken ei-inhimillisen yläpuolelle. Posthumanistisen tutkimuksen keskiössä on ei-inhimillisen ja inhimillisen välinen suhde ja subjekti-objekti -asetelman purkaminen tuosta suhteesta (Hongisto & Kurikka 2013, 11–13; Lummaa & Rojola 2014, 14). Tällaista posthumanismia kutsutaan joskus myös kriittiseksi posthumanismiksi (Weisberg 2014, 93–98). Kriittisessä posthumanismissa tehdään selvä ero teknologiaoptimistiseen transhumanismiin ja yleensä myös poststrukturalistiseen antihumanismiin (Lummaa & Rojola 2014, 18 ja 26–28.) Siinä pyritään ihmisen kategorian ja inhimillisen subjektiuden uudelleenarviointiin (mt., 14–29).

⁸ Joko/tai -aktivismissa vedotaan tärkeysjärjestyksiin, ja se ilmenee usein ihmiset ensin -ajatteluna: vastustetaan eläinoikeusaktivismia vetoamalla siihen, että aluksi on hoidettava kuntoon ihmisten asiat. Carol Adams (2012, 126–133) kirjoittaa ihmiset ensin -ajattelusta ”takaperoisena humanismina” (*retrograde humanism*).

Toisaalta osa kriittisistä eläintutkijoista sanoutuu irti posthumanismista. Kriittiset eläintutkijat moittivat posthumanismia osallistumattomuudesta, sitoutumattomuudesta ja epäkäytännöllisyydestä (esim. Nocella, Sorenson, Socha & Matsuoka 2014, xxiv). Zipporah Weisberg (2014, 109) kiteyttää kriittisten eläintutkijoiden posthumanismikritiikin toteamalla, että posthumanismi on pahimmillaan ”intellektuaalisten väristysten”⁹ hakemista sen sijaan, että yritettäisiin aktiivisesti muuttaa maailmaa paremmaksi. Posthumanismin kriitikotkaan eivät siis arvostele posthumanismin ydinajatusta humanistis-rationalistisen projektin epäonnistumisista, vaan siitä, ettei niiden pohdiskelu johda muuhun toimintaan kuin pohdiskeluun itseensä.¹⁰ Lisäksi posthumanismissa puhutaan hyvin paljon siitä, mitä ihmiset ovat tai eivät ole, kun taas kriittisessä eläintutkimuksessa fokus on ei-inhimillisissä eläimissä.

Paitsi posthumanismi, myös osa (muuta) postmodernismia ja poststrukturalismia jakaa kriittisiä eläintutkijoita. Moni moittii post-suuntauksia historiattomuudesta ja kumouksellisuuden sokeasta ihannoinnista hyvin samaan tapaan kuin Bruno Latour tekee kirjassaan *Emme ole koskaan olleet moderneja* (2006/1991).¹¹ (Steiner 2014, 83–90; Sorenson 2014, xix–xxiv; Weisberg 2014, 111–112; Nocella, Sorenson, Socha & Matsuoka 2014, xxiv.)

Eheistä subjekteista luopumisen puolesta puhuvia post-tekstejä arvostellaan vapautusliikkeiden kannalta epäkäytännöllisiksi. Subjektiuden hajottamisen sijaan kriittisessä eläintutkimuksessa tavoitellaan usein subjektiuden laajentamista koskemaan muitakin eläimiä kuin ihmisiä ja painotetaan ihmisen vastuuta käyttäytyä inhimillisesti: kohtuullisesti, kunnollisesti ja lempeästi. Näihin tavoitteisiin pyrittäessä hyödynnetään humanismin perinteitä. (Steiner 2014, 86–90; Weisberg 2014, 109–112.) Toisaalta kriittisessä eläintutkimuksessa hyödynnetään paljon esimerkiksi queer-teoriaa (esim. Loadenthal 2012; Dell’Aversano 2010; Colling, Parson & Arrigoni 2014; Grubbs & Loadenthal 2014 ja Grubbs 2012) ja Jacques

⁹ intellectual thrills

¹⁰ Posthumanismin piirissä on kirjoitettu paljon tekstejä, joissa tämä huoli otetaan vakavasti. Esimerkiksi Jouni Teittinen (2014, 172) pitää posthumanismille tärkeänä kysymyksenä sitä, mitä hyötyä siitä on käytännön elämässä.

¹¹ Samaa postmodernismin ja poststrukturalismin arvostelua on paljon myös ekokritiikissä, esim. Lahtinen & Lehtimäki 2008, 19–20; Simons 2002, 76; vrt. Morton 2007, 20–21.

Derridan tunnettuja kirjoituksia eläimellisyydestä ja inhimillisyydestä (esim. Tuvel, 2011), joita usein kuvaillaan postmodernistiseksi tai poststrukturalistiseksi ajatteluksi.

Monipuolinen kriittinen eläintutkimus liittyy monin paikoin ekofeminismin pitkään perinteeseen (Sorenson 2014, xxi; Fitzgerald & Pellow 2014, 31–35; Colling, Parson & Arrigoni 2014, 54–56). Esimerkiksi tunnetut ekofeministikirjoittajat Carol Adams ja kirjallisuudentutkija Josephine Donovan toimivat nykyään myös kriittisen eläintutkimuksen kentällä (ks. esim. Donovan 2013 b; Johnson & Thomas 2013). Heistä molemmat kirjoittavat erityisesti feministisestä huolenpidon etiikasta käsin, joka on keskeinen ekofeminismin muoto.

Huolenpidon etiikassa (*feminist ethics of care / care theory / feminist care tradition*) painotetaan myötätuntoa, kohtaamista ja läheisyyttä olentojen välillä (Adams & Donovan 1995, 5–6; Donovan & Adams 2007, 2–6; Rojola 2015b, 163–164). Huolenpitoteorian juuret voidaan paikantaa 1970-luvun lopulle (Donovan 2007, 360), jolloin se nähdään pitkälti reaktiona utilitarismiin ja eläinaktiivisuuden oikeuskeskeisyyteen, tai niiden voidaan katsoa ulottuvan 1800-luvun aktivisteihin, jotka sekä ajoivat naisasiaa että vastustivat eläinkokeita (Donovan 2013 a, 197). Huolenpidon etiikka sinänsä on ajatonta: Donovan (2016, 195–201) on analysoinut sitä muun muassa Sofokleen näytelmissä.

Feministisessä huolenpidon etiikassa sukupuoli ja laji tunnistetaan samankaltaisiksi kategorioiksi, joiden avulla käytetään valtaa. Koska sukupuoleen ja lajiin perustuvassa alistamisessa toimivat samat rakenteet, huolenpidon etiikassa lajiejettisiä kysymyksiä käsitellään yhdessä sukupuoleen liittyvien kysymysten kanssa. (Donovan & Adams 2007, 3–14.)¹² Kuten kriittisessä eläintutkimuksessa, myös

¹² Eräs feministisen huolenpidon etiikan tuoreista, työlleni läheisistä suuntauksista on veganistinen tutkimus, jota kirjallisuudentutkija Laura Wright on hahmotellut kirjassaan *The Vegan Studies Project* (2015). Se on toisaalta veganismin tutkimusta, jossa voidaan käsitellä muun muassa veganismin historiaa, tausta-aatteita, aktivismia sekä vegaani-identiteettejä ja -ruumiillisuuksia. Toisaalta se on veganismiin sitoutunutta tutkimusta. (Wright 2015, 1–2; 18–19.) Wright ei teoksessaan kuitenkaan tunnista yhteyksiä ekofeminismin ja kriittisen eläintutkimuksen välillä, vaan liittää jälkimmäisen voimakkaasti utilitaristiseen ja oikeuksia painottavaan ajatteluun, sivuuttaen sen perustavanlaatuisen intersektionaalisuuspainotuksen. Wright myös pohjaa koko selostuksensa kriittisestä eläintutkimuksesta Dawne McCancen kirjaan *Critical Animal Studies: An Introduction* (2013), jota kriittisen eläintutkimuksen instituutti pitää erittäin epäonnistuneena teoksena (Criticalanimalstudies.org 2014; ks. myös Nocella II, Sorenson, Socha & Matsuoka 2014, xxv–xxvi).

ekofeministisessä tutkimuksessa erilaisia, samoissa rakenteissa syntyneitä sorron muotoja vastustetaan yhtä aikaa. Esimerkiksi Carol Adams kannustaa lukijoitaan läpi koko tuotantonsa intersektionaaliseen aktivismiin: entistä feministisempään eläinoikeustoimintaan ja eläinten oikeuksia paremmin puolustavaan feminismiin sekä muun muassa rasminvastaiseen eläinoikeustoimintaan. Hän ei peräänkuuluta niinkään aktivismin alojen yhdistämistä kuin jo olemassa olevien yhteyksien tunnistamista. (Adams 2015a 155–164; 2012, 120–125.)

1.4. Ekokritiikki ja huolenpidon estetiikka

Taiteentutkimuksessa kriittinen eläintutkimus ja ekofeminismi limittyvät ekokritiikin kanssa. Keskeisin ero on usein siinä, mitä tutkitaan: kriittisen eläintutkimuksen ja ekofeministisen tutkimuksen keskiössä ovat tuotanto-, koe- ja lemmikkieläimet, kun taas ekokritiikki eläimistä puhuessaan käsittelee yleensä viljeltyjä ja puolivillejä eläimiä. Vuonna 2002 John Simons harmitteli kirjassaan *Animal Rights and the Literary Representation*, että ekokriittisessä tutkimuksessa käsitellään eläimiä vain vähän (Simons 2002, 76–77). Osittain tämä johtuu siitä, että ekokritiikin tutkimusaineistoksi on usein mielletty ”luontotekstit” tai Lawrence Bellin käsitteistön mukaan ”ympäristötekstit”. (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 16–17.) Kuvaus metsästä tai muusta ”luonnonympäristöstä” hahmottuu helpommin ympäristötekstiksi kuin kuvaus broilerihallista, teurastamosta tai koe-eläinlaboratoriosta.

Monet ekokritiikin tutkimusvälineet soveltuvat kuitenkin myös teollisen eläintuotannon tutkimukseen kirjallisuudessa ja muussa taiteessa. Kirjallisuudentutkijoista esimerkiksi Josephine Donovan ja Marian Scholtmeijer ovat tehneet ekokriittistä tutkimusta sekä vapaista eläimistä, lemmikkieläimistä että tuotantoeläimistä. Omassa tutkimuksessani ammennan erityisesti Donovanin tuoreessa kirjassaan *The Aesthetics of Care. On the Literary Treatment of Animals* (2016) hahmottelemasta huolenpidon estetiikasta. Huolenpidon estetiikka on ekokritiikin ja kriittisen eläintutkimuksen alueelle sijoittuva kirjallisuusteoria, joka perustuu feministiseen huolenpidon etiikkaan. Se tarjoaa välineitä erityisesti ei-inhimillisten eläinten representaatioiden lukemiseen, mutta Donovan soveltaa sitä kirjassaan myös ihmisten, kasvien ja käyttöesineiden representaatioiden lukemisessa.

Donovanin mukaan esteettinen ajattelumme on osittain jämähtänyt valistusajalle, kartesiolaisiksi kahtiajaoiksi. Tämä näkyy formalistisina tapoina erottaa muoto ja merkitys, henki ja aine, tarkkaileva subjekti ja tarkkailtava objekti, estetiikka ja etiikka. (Donovan 2016, vii.) Donovan (mt., passim.) kutsuu tällaisia esteettisiä ajattelutapoja yleisesti modernismin estetiikaksi (*aesthetics of modernity*). Modernismin etiikalla on ollut tuhoiset seuraukset, sillä erottaessaan toisistaan etiikan ja estetiikan se oikeuttaa eläinten kivun esteettisen riiston ja julmuuden estetisoinnin (mt., 110; 187; 215). Väkivallan uhrien kärsimystä ei tällöin havaita, vaan se sivuutetaan, trivialisoidaan ja jätetään kertomuksen ulkopuolelle (mt., 216–217). Tämä näkyy esimerkiksi monessa kuvauksessa kuolleen broilerin syömisestä. Modernismin estetiikassa väkivaltaa perustellaan nimittämällä se taiteeksi (mt., 38).

Modernia erottelun estetiikkaa hahmotelleet kirjoittajat Descartesista ja Kantista Émile Zolaan ovat perustelleet etiikan erottamista estetiikasta luonnontieteellisellä objektiivisuudella. Kirjailija on ajateltu ulkopuoliseksi, etäältä katselevaksi tarkkailijaksi. (mt., 13–23; 50–52.) Zolan mukaan kirjailijan on tarkkailtava ja kuvattava kohteitaan samalla tavalla kuin eläviä eläimiä laboratoriossa leikkelevä tarkkailee ja kuvaa omia kohteitaan (mt., 51–52).

Myös huolenpidon estetiikka ammentaa nykyisestä luonnontieteestä, erityisesti kvanttifysiikasta. Fyysikko Karen Baradin uusmaterialistisiin kirjoituksiin nojaten Donovan toteaa, että ajatus ulkopuolisesta, osallistumattomasta, puolueettomasta tarkkailijasta – oli hän sitten tutkija tai kirjailija – on auttamattomasti osoitettu näennäiseksi. Siksi myös kahtiajako etiikan ja estetiikan välillä on näennäinen. Huolenpidon estetiikan perusajatus on, että jokainen esteettinen valinta on myös eettinen valinta. (mt., 215–217.)

Huolenpidon estetiikka on hengeltään väkivallatonta, mukautuvaa, vastuullista ja ympäristön huomioon ottavaa. Toiset olennot esitetään subjekteina, jotka ansaitsevat kunnioitusta, joiden erilaiset äänet on otettava huomioon ja joilla kullakin on oma tarinansa. (mt., 10–11; 73; 216.) Huolenpidon estetiikkaa toteuttavien kaunokirjallisten tekstien tekijä sitoutuu kuvattavaansa eikä kohtele tätä objektina. Tämä vaatii huomion kiinnittämistä kuvattaviin, tutustumista heihin ja heidän

maailmansa opettelua. Tekijän tehtävä on ”olla subjektien *kanssa*, katsoa heidän silmillään ja tuntea heidän ruumiillaan”¹³. Hänen on kuunneltava kuvattaviensa ääniä ja ”välitettävä nämä äänet niin kirjaimellisesti kuin suinkin, ei muokata niitä oman esteettisen suunnitelmansa mukaan”¹⁴. (mt., 92–93.)

Huolenpidon estetiikkaa toteuttavassa kirjallisuudentutkimuksessa tuodaan esiin heidän ääniään, jotka kaunokirjallisissa teksteissä on vaiennettu (mt., 216). Esimerkiksi juuri ei-inhimillisten eläinten kokemusten ja näkökulman (*standpoint*) nostaminen keskiöön on osa kirjallisuudentutkimuksen tehtävää. Huolenpidon estetiikka, kuten Donovanin mukaan feministinen huolenpidon etiikka yleensäkin, on eräs standpoint-tutkimuksen¹⁵ muoto. (mt., 95–97.)

Donovanin mukaan kaunokirjallisuudella on hyvät mahdollisuudet tuoda ei-inhimillisten eläinten äänet kuuluviin. Siksi sitä voi kirjallisuudelta myös vaatia. Lukijan on oikeutettua odottaa, etteivät tekijät kohtele eläviä olentoja objekteina esteettisistä syistä. (mt., 188 ja 214.) Myös Marian Scholtmeijerin (1993, 258–261) mukaan kirjallisuudelta voi vaatia, että se purkaa totuttuja, riistäviä tapoja ajatella ja kohdella ei-inhimillisiä eläimiä. Scholtmeijer ja Donovan kirjoittavat, ettei eläinten sortaminen kirjallisuudessa ole mitenkään välttämätöntä, joten se voidaan yhtä hyvin jättää tekemättä ja kirjoittaa toisin. (Scholtmeijer 1993, 259–260; Donovan 2016, 188).

Olen jakanut tutkielmani kohdetekstit kolmeen ryhmään sen mukaan, miten niissä kuvataan broilereita. Tutkielmani jäsenitys perustuu tähän jakoon. Ensimmäiseksi eli luvussa 2 käsittelen niitä kohdetekstejäni, joissa kerrotaan lähinnä kuolleiden broilerin ruumiista. Luvussa 3 tarkastelen niitä tekstejä, joissa kuvataan lähinnä

¹³ *being with* the subjects, seeing through their eyes, feeling through their bodies

¹⁴ transmitting those voices as literally as possible, mimetically, with as little intervention as possible, not twisting and manipulating the subject material according to one's own imposed aesthetic design

¹⁵ Standpoint-tutkimuksen lähtökohta on, että yksilön asema yhteisössä vaikuttaa siihen, mitä hän voi tietää. Standpoint on metodi, jolla voidaan tuottaa tietoa valtarakenteista yleensä ja erityisesti sellaista tietoa, joka hyödyttää sorrettuja ryhmiä (Intemann 2016, 263). Standpoint-teoriassa ajatellaan, että tieteellinen tieto on yhteistä omaisuutta, ja sen pitäisi hyödyttää etenkin heikoimmassa asemassa olevia. (mt., 268.) Teollisessa eläintuotannossa heikoimmassa asemassa ovat tuotantoeläimet. Siksi eläintuotantoa koskevan tutkimuksen pitäisi hyödyttää tuotantoeläimiä. Standpoint-teorian mukaan tutkimuksen aihe, -kysymys ja tutkimuksen tavoitteet tulee määrittellä yhdessä marginalisoidun ryhmän jäsenen kanssa: on kysyttävä, mikä on ryhmälle tärkeintä (mt. 270–271). Eläintuotantoon liittyvässä tutkimuksessa tämä toteutuu muun muassa jatkuvana kysymisenä: Mitä kanat, siat, lehmät ja lohet haluavat? Mikä on heille kaikkein tärkeintä? Mitä minun siis pitäisi tehdä?

eläviä broilereita. Luvussa 4 analysoin tekstejä, jotka keskittyvät broilerintuotantoon järjestelmänä kuvaamatta niinkään broileriyksilöitä. Nämä analyysiluvut olen jakanut alalukuihin siten, että kutakin kohdetekstiä käsitellään omassa alaluvussaan. Lopuksi eli luvussa 5 kokoa tutkimukseni tuloksia ja pohdin niiden valossa kaunokirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen mahdollisuuksia edistää broilerintuotannon ja yleensä teollisen eläintuotannon lopettamista.

2. KUOLLEITA BROILEREITA KOTIKEITTIÖSSÄ JA RAVINTOLASSA

Lihantuotantokanan vakiintunut nimitys ”broileri” tulee englannin sanasta *broil*: pariloida, paahtaa, grillata, paistaa. Nimitys itsessään on tapa tehdä broilereista poissaolevia viittauskohteita, sivuuttaa heidän subjektiivensa. Puhumme heistä kuin he olisivat kypsennettyjä jo eläessään. Broileri on suorasukaisen sortava nimitys, joka kertoo ihmisten tietyille kanoille määrittämästä käyttötarkoituksesta. Tiettyjen kanojen nimeäminen broilereiksi korostaa näiden kanojen välinearvoa ihmisille. Käsitteen kaikenlaisessa käytössä on suuri riski ihmisten etäännyttämiseen ja vieraannuttamiseen elävistä kanoista, ja esimerkiksi broilerintuotannon kriittisen tutkimuksen ehkä keskeisin kirjoittaja, ekofeministi Karen Davis (1995; 2009; 2014) on valinnut puhua aina ensisijaisesti kanoista, ei broilereista.

Broileri-nimityksen epäeettisyydestä huolimatta pidän nyt ymmärrettävyyden vuoksi välttämättömänä käyttää sitä. Tarkoitin broilerilla kanaa, jota pidetään ainoastaan lihantuotantoa varten ja jonka ruumiin ihmiset ovat jalostaneet ja risteyttäneet mahdollisimman tehokkaaksi lihaksenkasvattajaksi ja samalla terveydeltään heikoksi. Lisäksi sisällytän broilerin käsitteeseen sen tyypilliset elinolosuhteet teollisessa eläintuotannossa: ahtaasti valtavassa, samanikäisten kananpoikasten joukossa elämisen lattialla kirkkaassa valaistuksessa, lyhyet hämäräjaksot ja lihasten nopeaa kasvua edistävän ruoan. (Broilerien elinolosuhteista ks. esim. Davis 2009 ja Toivio 2009.)

Strategisen essentialismin mukaisesti käytän broileri-sanaa väliaikaisena nimityksenä tässä tilanteessa, jossa ihmiset teollisesti tuottavat itseään varten muita eläimiä. Strateginen essentialismi on feministitutkija Gayatri Spivakin muodostama käsite, joka tarkoittaa politiikkaa, jossa tunnustetaan esimerkiksi laji-, rotu- ja sukupuolikategorioiden muuttuvuus ja tulkinnanvaraisuus. Kategorioita voidaan silti käyttää tilanteissa, joissa niiden käyttö edesauttaa niihin perustuvan sorron lopettamista. (Spivak 1990, 11–15.) Käytän broileria työkäsitteenä, jonka tarkoitus on tehdä piilotettu broileri havaituksi. Valintaani puhua broilereista puoltaa sekin, että Suomen laki yksiselitteisesti erottaa toisistaan broilerit ja kanat määrittäen siten broilerit ei-kanoiksi (Finlex.fi).

Suurin osa broilerin ja muiden tuotantoeläinten representaatioista on eläinperäisiä tuotteita markkinoivia tekstejä ja ruokaohjeita. Näin ollen suurin osa tuotantoeläinten representaatioista kannustaa heidän ja heidän eritteidensä syömiseen tai muuhun käyttöön. Useimmat tuotantoeläinrepresentaatiot pyrkivät piilottamaan itse eläimet.

Myös kaunokirjallisuudessa broilerirepresentaatiot sisältyvät useimmiten kuvauksiin siitä, miten ihmiset syövät kuolleita broilereita, ostavat heitä syödäkseen heidät tai ovat jättäneet broileriateriastaan tähteitä. Tässä luvussa analysoin viittä tällaista kuvausta broilerin kalmoista. Aloitan Antti Holman novellista ”Jeesus ja Joey”, jossa kaupunkilaiset ystävykset syövät ravintolassa ja päähenkilö tilaa vuohenjuustokanaa. Alaluvussa 2.2. jatkan Riikka Ala-Harjan novelliin ”Nälkä”, jossa minäkertoja on kylässä ystävänsä luona ja näkee keittiön alimmaisen vetolaatikon pohjalla broilerinluita. Alaluvussa 2.3. tarkastelen hienon ravintolan broileriateriaa Anja Snellmanin romaanissa *Safari Club* ja alaluvussa 2.4. McDonald'sin kananugetteja Laura Gustafssonin romaanissa *Anomalia*. Lopuksi alaluvussa 2.5. käsitelen Raisa Lardot'n nimetöntä novellia, jossa rakastavaiset syövät broileria.¹⁶ Kysyn näiltä kertomuksilta, miten ne kertovat havaituiksi piilotettuja broilereita – vai kertovatko ollenkaan. Kysyn, esitetäänkö kuolleen broilerin syöminen yhdentekeväenä, erityistä merkitystä vailla olevana tekona vai liitetäänkö se esimerkiksi ihmisten arvoihin tai muihin väkivallan muotoihin. Millainen merkitys broilereilla näissä kertomuksissa on? Puhutaanko broilerista olentona, joka oli kerran elävä, ainutlaatuinen yksilö, vai jäävätkö he poissaoleviksi viittauskohteiksi, pelkäksi ruoan raaka-aineeksi? Onko kertomuksilla selvää agenda broilerintuotannon puolesta tai sitä vastaan?

¹⁶ Muita 2000-luvulla ilmestyneitä kaunokirjallisia tekstejä, joissa käsitellään broilerin syömistä, ovat muun muassa Emma Puikkosen romaani *Eurooppalaiset unet* (2016), Vilja-Tuulia Huotarisen romaani *Valoa valoa valoa* (2011), Mikko Rimmisen romaani *Nenäpäivä* (2010), jossa broilerinmaka nousee suorastaan motiiviksi, Laura Paloheimon romaani *Puppiduu* (2016), jossa broileri on kesäinen grilliruoka, Kari Hotakaisen novellikokoelmassa *Näytän hyvältä ilman paitaa* (2000), jossa puhutaan broilerinlihan hinnasta lähimarketissa ja Petri Tammisen *Suomen historia* (2017), jossa kerrotaan siitä, miten kokonaisina kypsennetyt lämpiminä myytävät broilerit olivat kauppoissa uutuuksia. 1990-luvun kirjallisuudessa broilerin syömistä käsitellään useita kertoja muun muassa Kari Hotakaisen romaanissa *Klassikko* (1997) ja Anita Aureen romaanissa *Sinä yönä tähdet* (1993). Yksittäisiä mainintoja broilerin syömisestä on myös vanhemmassa kirjallisuudessa, esimerkiksi Veikko Huovisen romaanissa *Lampaansyöjät* (1970), jossa kuvataan broilerinluita muiden jätteiden seassa.

2.1. Vuohenjuustokanaa ketjuravintolassa

Granta-aikakauskirjan Seksi-numerossa ilmestyneen Antti Holman novellin ”Jeesus ja Joey” (= J) päähenkilö ja kertoja on ”suomalainen kolmekymppinen hyvin väsynyt käsikirjoittaja” (J 9). Nimettömäksi jäävä kertoja kirjoittaa novellissa romaania, jota hän kuvailee yhdentekeväksi. Hänellä on univaikeuksia, eikä hän ole elämäänsä tyytyväinen. Yllätyksekseen hän on löytänyt elämänsä keskeiseksi sisällöksi Youtube-tähti Joeyn videot. Joey on kaksikymppinen amerikkalainen, ja hänen videoitaan katselevat kertojan mukaan enimmäkseen 8–13-vuotiaat tytöt. Päähenkilöä hävettää oma innostumisensa Joeysta, josta tulee hänelle vähitellen yhä tärkeämpi: ”Mistään ei tulisi mitään, ellei minulla olisi Joeya.” (J 9)

Youtube-videoiden lisäksi novellin päähenkilökertojan elämää määrittävät kuntosalilla käyminen neljänä päivänä viikossa, pornon katselu öisin ja lauantaiaamuisin, kahden ystävättären tapaamiset sekä jumalanpalvelus yleensä Helsingin Agricolan kirkossa sunnuntaisin. Päähenkilö liittää toisiinsa suhteensa Jeesukseen, Joeyn ja pornoelokuvien hahmoihin. He kaikki voisivat olla hänen vapahtajiaan: ”olen nunna, olen Kristuksen morsian, odotan vain että pääsisin suutelemaan Vapahtajani jalkoja, Joeyn tai Jeesuksen tai pornoelokuvan kiillotetun raiskaajan. – – Katselen Jeesusta, Joeya ja pornoa.” (J 20) Kun päähenkilön on vaikea rukoilla Jeesusta, hän miettii: ”Rukoilisinko Joeya? Hänen huuliaan? Sitä, että olisin Joey?” (J 20) Novellin lopussa päähenkilö sekä lopettaa Joeyn videoiden katselun että eroaa kirkosta.

Katsoessaan ja ajatellessaan Joeyn videoita päähenkilö keskittyy etenkin Joeyn kauniiseen ruumiiseen, erityisesti karvoitukseen sekä hymyilevään ja nauravaan suuhun. Hän haluaisi nähdä Joeyn alasti. Katsoessaan kuvia Jeesuksesta hän kiinnittää huomionsa vatsalihaksiin. Hänen katselemassaan pornoelokuvassa alistetaan parikymppistä poikaa. Katsoessaan suoraa videota Joeysta hän koskettelee kiveksiään. Kaikki tämä rakentaa päähenkilökertojasta ei-heteronormatiivista, mahdollisesti homoseksuaalista henkilöhahmoa.

Novellin alussa kertoja tapaa kaksi ystävätärtään ketjuravintolassa, samassa, jossa he aina käyvät. Tällä kertaa kertoja on odottanut, että pääsee paljastamaan ystävilleen

innostuneensa Joeyn Youtube-kanavasta. Hänen ystävänsä eivät kuitenkaan suhtaudu uutiseen ymmärtäväisen innokkaasti, kuten kertoja on toivonut, vaan he hymyilevät osaaottavasti.

He tietävät, että minua on vuosien saatossa vaivannut häkellyttävä kokoelma erilaisia pakkomielteitä. Kun olen kuluttanut yhden loppuun, uusi on syntynyt. Haarukoin suuhuni vuohenjuustokanaa vihaisena. Siinäkin yksi pakkomielle: en ole koskaan tilannut ketjuravintolassa mitään muuta kuin vuohenjuustokanaa. Tällä kertaa liha on kylmennyt ja bataattiranskalaiset jääneet raaoiksi. (J 13)

2000-lukulaiseen ketjuravintolaan sijoittuvan kohtauksen vuohenjuustokana-annos on lähes varmasti valmistettu ainakin yhden, todennäköisesti useamman broilerin lihaksista. Paitsi minäkertojan pakkomielteistä, kohtaaus kertoo tapetuista kanoista, vaikkei heitä tekstissä mainitakaan. Koska ystäväkolmikko syö ketjuravintolassa toistuvasti ja päähenkilö tilaa aina vuohenjuustokanaa, tapettuja broilereita on novellin maailmassa kertynyt paljon. Tällä kertaa ateria ei miellytä päähenkilöä: liha on kylmää ja bataattiranskalaiset raakoja. Tyytymättömäksi jättävä ateria vastaa päähenkilön mielentilaa. Kun hänen ystävänsä eivät ole reagoineet toivotulla tavalla hänen kertomukseensa Joeystä, hän haarukoi kanaa vihaisena.

Ihmishenkilöhahmon syömät broilerit mainitaan novellissa aivan ohimennen. Novellin kertoja voisi syödä myös jotain muuta kuin kuolleita kanoja ilman, että novelli muuttuisi ratkaisevasti toisenlaiseksi. Hänellä voisi olla vakiintunut tapa syödä juuressosekeittoa. Jokin merkitys kuitenkin on sillä, että kertoja syö juuri vuohenjuustokanaa. Vuohenjuustokanan syöminen rakentaa kertojan henkilöhahmoa: Hän syö lihaa, joten hän ei ole kasvissyöjä tai vegaani. Hänen syömänsä liha on tuttua, arkista ja mietoa, mutta sitä on höystetty jollain hiukan erikoisella, vuohien maidosta tehdyllä juustolla. Samalla tavalla ranskalaiset perunat on arkiseksi ja halvaksi mielletty ruokalaji, mutta bataatista valmistettuina ranskalaiset ovat erikoisempia. Ateria on yhtä aikaa arkisen tuttu ja ylellisen mielenkiintoinen, pientä luksusta. Se syödään tottuneesti ketjuravintolassa, mikä viittaa siihen, ettei päähenkilö ole kovin köyhä eikä kovin rikas.

Liha on tyypillisesti ruoka-aine, jonka syöminen ilmentää valtaa yli toisten olentojen. Se rakentaa syöjäänsä maskuliinisuutta ja voimaa. (Adams 2015a, 3–17.) Erilaisissa lihoissa on kuitenkin eroja siinä, miten voimakkaita sukupuoli- ja valtamerkityksiä

niihin liittyy. Tämän huomaa erityisen selvästi siitä, ettei esimerkiksi kalojen tai äyriäisten lihaa usein edes koeta lihaksi samassa mielessä kuin vaikkapa lehmien lihaksista leikattuja pihvejä. Myös lintujen lihaksia, eli niin sanottua vaaleaa lihaa pidetään usein vähemmän lihana kuin niin sanottua punaista lihaa. Tästä kertovat *semivegetaristin* kaltaiset käsitteet, joissa määritellään jonkinlaiseksi kasvisruokavalioksi ruokavalio, jossa syödään lintujen ja kalojen ruumiita. (Adams 2015a, 61–63.) Broilerin lihan syöminen ei siis ole yhtä sukupuolistunut teko kuin jonkin nisäkkään lihan syöminen. Broilerin lihan sukupuolineutraaliutta vielä lisää se, että sitä markkinoidaan kevyenä ja terveellisenä. Se, että Holman novellin päähenkilö syö nimenomaan broilerin lihaa, määrittäytyy sukupuolisesti neutraaliksi teoksi ja rakentaa siten osaltaan henkilöhahmon ei-normatiivista maskuliinisuutta.

Novellin kertojapäähenkilö kuvaa syömätottumuksiaan kielteisillä määreillä: ainainen vuohenjuustokanan syöminen on yksi niistä ”pakkomielteistä” jotka häntä ovat ”vaivanneet”. Siihen, että pakkomielle on nimenomaan broileriruoka, kertoja kuitenkin suhtautuu neutraalisti. Kertoja tai yksikään novellin henkilöhahmoista ei missään vaiheessa kyseenalaista broilerin tai yleensä lihan syömistä. Broilerin elämästä ja väkivaltaisesta kuolemasta liha-aterian taustalla ei mainita mitään. Tällä vaikenemisella novelli tulee osallistuneeksi vuohenjuustokanan edellyttämän väkivallan piilottamiseen. Siten novellin tapa kertoa broilerin syömisestä palvelee broilerintuotannon pyrkimyksiä määrittää broilerin syöminen neutraaliksi teoksi. On kuin ketään ei olisikaan satutettu ja tapettu vuohenjuustokana-annosten vuoksi (ks. Adams 2015b, 22; Scholtmeijer 1993, 64).

Holman novellissa broilerin tappamista ja syömistä ei kritisoida eikä sitä liitetä muihin sorron muotoihin. Vuohenjuustokanan syöminen mainitaan neutraalina tekona, eikä broilereita ja heihin kohdistuvaa väkivaltaa kerrota esiin. Siksi ”Jeesus ja Joey” palvelee broilerintuotannon pyrkimystä piilottaa broilerin kärsimys.

2.2. Luita alimmaisena laatikon pohjalla

Myös *Granta*-aikakauskirjan Ruoka-numerossa ilmestyneessä Riikka Ala-Harjan novellissa ”Nälkä” (= N, 2013) broileri vilahuttaa esiin vain lyhyesti. Novellin nimettömäksi jäävä minäkertoja on kylässä ystävänsä Hugon luona. Paikalla on myös

Hugon vauva, joka pureskelee kertojan nilkkoja. Kertoja ja Hugo keskustelevat romaanista, jossa kärsitään nälkää. Hugo on laittanut ruoaksi siansorkkia. Kertoja ja Hugo ovat syöneet siansorkkia yhdessä kerran aiemminkin, ravintolassa puoli vuotta aiemmin. Se ateria keskeytyi, kun minäkertojan äiti soitti kertoakseen, että minäkertojan veli on tehnyt itsemurhan. Nyt siansorkat saavat minäkertojan ajattelemaan koko ajan kuollutta veljeään. Kertoja haluaisi puhua veljestä, mutta kumpikaan ei ota häntä puheeksi.

Hugo ja kertoja eivät tällä kertaa kumpikaan pidä siansorkista, joten ne annetaan Rex-koiralle. Aikuiset ihmiset syövät juustoja, pähkinäleipää ja kuivattua ranskalaismakkaraa, jota minäkertoja menee leikkaamaan keittiöön. Hän avaa alalaatikon, josta Hugo on neuvonut häntä etsimään terävää veistä.

Alimman vetolaatikon pohjalla on leikkuulaudalta pudonneita jämiä: porkkanankantoja, sipulinkuoria, riisinjyviä, pieniä broilerinluita. Hugo kutsuu broileria sulkapalloksi. Se naurattaa minua. (N 63)

Pienet luut eivät jää vain luiksi vaan vievät minäkertojan ajatukset hetkeksi eläimiin, joista joillekuille luut ovat joskus kuuluneet. Broilerin kuvailu sulkapalloksi kertoo broileria havaituksi tuomalla esiin sen ruumiillisia erityispiirteitä kanana ja lintuna: se on kanaksi paksu ja pyöreämuotoinen, ja sen liikehdintä on kömpelöä ja keinuva. Pienikin tuulenvire riittää muuttamaan sulkapallon suuntaa pelin kannalta ratkaisevasti, vastaavasti myös broileri on kanaksi helppo tönäistä kumoon. Sulkapallo voi viitata myös broilerin asemaan ihmisten armoilla, esimerkiksi teuraskuljetuksiin pakattaessa ja teurastettaessa joskus konkreettisesti viskeltävänä, läimittävänä ja ilmassa teurastuskoukuista roikkumassa.

Novellin minäkertoja ei kuitenkaan ajattele tätä broilereihiin kohdistuvaa väkivaltaa, vaan huvittuu sulkapallosanaleikistä. Minäkertojan havainto broilerinluista ja sitä seuraava huvittuminen sanaleikistä rakentaa osaltaan kertomuksessa minäkertojan ja Hugon välistä suhdetta. Heidän välillään on ystävyys, jossa vietetään paljon aikaa yhdessä ja lasketaan leikkiä. Hugo ei kuitenkaan joko tiedä minäkertojaa jäytävästä surusta tai ei osaa tai halua ottaa sitä huomioon. Ystävykset syövät ruokalajeja, jotka ovat joko erikoisia tai ylellisiä: ranskalaismakkaraa, pähkinäleipää, erilaisia juustoja ja siansorkkia. Minäkertoja ei kuitenkaan puhu Hugolle muistoista ja tunteista, joita näiden ruokien syöminen hänessä herättää.

Broilerin mainitseminen palvelee novellin keskiössä olevien ihmishenkilöhahmojen suhteen kuvausta. Tämä on usein eläinperäisiä ruokia koskevan kerronnan tarkoitus. Carol Adams kirjoittaa, että ei-inhimillisten eläinten lihaa syövässä ihmisyhteisössä lihaan liitetään ihmisten tarinoita. Ei-inhimillisten eläinten lihasta tulee ihmistarinoiden kerronnan väline. (Adams 2015a, 76–77.) Ala-Harjan novellin alkupuolella siansorkat toimivat juuri siten: niitä koskeva kerronta on kerrontaa minäkertojan suhteesta Hugoon ja edesmenneeseen veljeensä. Jatkuessaan novelli kuitenkin kierouttaa tätä ihmiskeskeistä asetelmaa liittämällä kerronnassa eri ihmisten ja muiden eläinten lihat, luut, ruumiit, syömiset ja kuolemat kerronnassa yhteen monin tavoin. Novellin loppua kohti nämä yhteydet alkavat näyttäytyä ihmiskeskeisyyden sijaan yleiseläimyyden sanoittamisena.

Kertoja lähestyy yleiseläimyyttä ensinnäkin jalkojen kautta. Novellin alussa Hugon vauva puree minäkertojaa jalasta. Sitten Hugo ja minäkertoja maistavat sian jalkoja ja antavat ne Rex-koiralle. Minäkertoja näkee laatikon pohjalla broilerin luita. Heti tämän havainnon ja sulkapalloajatuksensa jälkeen kertoja toteaa, että Rex kalvaa terassilla lihaa viimeisestä sorkasta. Kun Hugo päästää Rexin terassilta sisään, ”[n]eljä järsittyä sorkkaa hohkaa valkoisina terassin mustilla ralleilla” (N 64).

Sillä aikaa kun Rex järsii sorkkia terassilla, Hugo ja kertoja katsovat televisiosta naisten hiihdon parisprinttikisaa. Hugo sanoo, että ”ankkurin reidet ovat paisuneet – – ilmiömäisellä tavalla” (N 64). Samalla kertoja heiluttelee omia jalkojaan pöydän alla, ettei vauva ehdi taas purra niitä. Jälkiruoaksi Hugo on tehnyt ranskalaista suklaafondantia, jonka ainesosat kertoja luettelee ulkomuistista. Myös fondantin yhteydessä puhutaan lihan kertymisestä ja jaloista: fondant ”ravitsee keskivartaloa, mutta jättää sääret sorjiksi” (N 65). Fondantin jälkeen minäkertoja on kylläinen ja lähtee. Kertoja kävelee metroasemalle ”karvattomissa kengissä” (N 65), joissa hänen varpaansa palelevat. Lopulta varpaissa

ei ole enää tuntoa. Liha on kadonnut, en tunne varpaitani enää.
Lumen alla makaavan veljen ruumiissa ei ole ollut pitkään aikaan minkäänlaista tuntoa. (N 65)

Kertojan varpaat alkavat näin muistuttaa terassille jääneitä, lihasta paljaiksi kaluttuja sorkkia. Novellin kerronnassa muodostuu jalkojen verkko: Sian kuolleesta ruumiista

on irrotettu sorkat, jotka syödään. Kertojan jalkoja uhkaavat vauvan hampaat ja kylmyys. Hiihtäjän reidet ovat paisuneet. Sääret jäävät fondantin jäljiltä sorjiksi. Kaikki mainitut jalat kuuluvat joko sioille tai ihmisille, ja kerronnassa niihin liitetyt piirteet ja tapahtumat sopivat kaikki sekä sikojen että ihmisten jalkoihin: molempien jalat voivat olla tunnottomat, hampaiden ja kylmän uhkaamat, kuolleet, lihattomat, paisuneet tai sorjat.

Toinen erilaisia eläimiä kerronnassa yhdistävä seikka on liha, luut ja tuntoisuus, joista puhutaan yhdessä. Kun minäkertojan jalat palelevat karvattomissa kengissä, varpaiden kylmäntunnottomuus yhdistyy veljen kuolleen ruumiin tunnottomuuteen. Kertoja liittää lihan ja tuntoisuuden yhteen sanomalla: ”Liha on kadonnut, en tunne varpaitani enää.” (N 65) Kun liha on kadonnut varpaista, jäljellä ovat luut. Luut jäivät jäljelle myös sikojen kalutuista sorkista ja broilereiden ruumiista.

Kun kertoja näkee valkoisiksi kalutut sorkat terassilla, hän alkaa ajatella, miten Hugo ja hän tuosta vain keskeyttivät sorkka-aterian kun eivät pitäneet sorkkien mausta. Hän muistaa mummonsa, joka aikoinaan sanoi Etiopian nälänhädästä opettaessaan, ettei ruokaa saa heittää pois. Mummo keitti aina siskonmakkarasoppaa, joka oli veljen lempiruokaa. Keittoa hämmentävän mummon ”tissit roikkuivat melkein kattilassa” (N 64), eli melkein sikojen lihoista tehtyjen makkaroiden seassa. Näin kertoja liittää konkreettisesti yhteen ihmisnaisen lihan ja sian lihan. Kertoja muistelee hiljaa vielä sitä, miten hän veljensä kanssa leikki mummolan karjakeittiössä ja kuunteli Maan Lihan autoon raahattavien lehmien mylvintää. Tapettaviksi vietävät lehmät olivat siis lähellä kertojaa. Kun kertoja myöhemmin lähtee Hugon luota, hän lainaa tältä kohokasvuoaan ja käärii sen kuljetusta varten lihakauppiiaan muovikassiin. Novellissa on monta eläintä, jotka ovat kuolleet ja menettäneet lihansa ja tuntoisuutensa: broileri tai useampi, sika tai useampi, lemmiä ja veli.

Kolmas erilaisia eläimiä yhdistävä tekijä on kuolema, nälkä ja syöminen, jotka novellissa kuuluvat yhteen. Kun kertoja ja Hugo syövät juustoja ja leipää, kertoja ajattelee, miten ”veli veti unilääkettä niin että napa paukkui” (N 64). Juuston ja leivän syöminen vertautuu lääkkeiden syömiseen, eikä kertoja osaa ”nostaa asiaa pöydälle” (N 64) ja puhua siitä Hugon kanssa, vaikka haluaisi. Kun kertoja muistelee mummoa kertomassa Etiopian nälänhädästä, hän ajattelee samalla, ettei veli kuollut

ainakaan nälkään. Nälkään eivät kuolleet myöskään novellin siat, lehmät eivätkä broilerit.

Novellissa ihmiset syövät sikoja, broilereita ja lehmiä. Koira syö sikaa. Novelli loppuu kuvaukseen siitä, miten ihmistä, minäkertojaa, syö suru: ”Suru jäytää minut ontoksi. Vain istun, kävelen, syön.” (N 65) Tässä ihmisen osa eroaa muiden syödyksi tulevien osasta. Minäkertoja on ainut, joka ei tule syödyksi tappavalla tavalla. Muihin syötyihin nähden hän on etuoikeutettu, sillä hän voi kertoa syödyksi tulemisen kokemuksestaan. Siten novellin loppu kiertyy takaisin alun ihmiskeskeisyyteen. Kertoja jää erilliseksi novellin muista syötävistä eläimistä, joille Josephine Donovanin (2016, 151) ilmaisun mukaan ”annetaan rooli kuolleina *toisina*”¹⁷. Siansorkat ovat toimineet vain veljen kuoleman aiheuttaman surun herättäjinä. Kun ne hohkaavat valkoisina terassin mustilla ralleilla, ne ovat novellin minäkertojalle kuva veljen, ei sian kuolemasta. Novelli muodostuu kertomukseksi ihmisen surusta, ja toisaalta kertomukseksi siitä, miten ihmiset voivat katsoa ei-inhimillisiä eläimiä kykenemättöminä näkemään heitä, nähden vain itsensä tai muita ihmisiä. Tapetun broilerin luut saavat minäkertojan ajattelemaan sitä, miten Hugon sanat naurattavat häntä itseään. Sikoja ja lehmiä kertoja ajattelee, koska he liittyvät hänen veljensä kuolemaan. Vain kertojan surulla on merkitystä, muut eläimet ovat yhdentekeviä (Donovan 2016, 169).

2.3. Tyypillinen valistuneiden naisten annos

Anja Snellmanin romaanissa *Safari Club* (= SC, 2001) tunnettu evoluutiobiologi Ukri Koskela etenee urallaan Helsingin eläinmuseon johtajaksi. Uuden viran johdosta häneltä pyydetään paljon haastatteluja. Erään haastatteluista tekee nimettömäksi jäävä aikakauslehden toimittaja hienossa ravintolassa. Haastattelun aikana on kertojan mukaan puhuttu ”Kuningas Geenistä, naisten ja miesten eroavuuksista, »päänsisäisestä sukupuolen valmiista käyttöjärjestelmästä», evoluutiosta, rakkaudesta ja parinvalinnasta” (SC 299). Toimittaja on kolmikymppinen nainen ja Ukri Koskela keski-ikäinen mies.

¹⁷ casting the animal as dead *other*

Haastattelu tehdään romaanin loppupuolella. Siihen mennessä Ukri Koskela on osoittautunut henkilöihahmoksi, joka toistuvasti harjoittaa sekä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kuten raiskauksia, että vieraslajisiin eläimiin kohdistuvaa väkivaltaa kuten heidän tappamistaan ja täyttämistään. Ravintolassa Koskelan ateriaan kuuluu ”talvinen tattikeitto, punajuuri-suolakurkkusalaatti, medium-pihvi valkosipuliperunoilla, olutta, kahvi ja konjakki” (SC 299). Koskela pyrkii koko ajan puheillaan luonnollistamaan hierarkkista sukupuolijärjestelmää. Hän muun muassa sanoo toimittajalle, että myös ruokavalinnoissa voi nähdä ”eron naisen ja miehen välillä” (SC 299). Tämän kuultuaan

[t]oimittaja oli punastunut. Hän oli tilannut Ukrin mielestä tyyppillisen »valistuneiden naisten annoksen» vihersalaatteineen, broilereineen, sorbettijäätelöineen, juomaksi jäävettä ja lasi kuivaa valkoviiniä. Tilaus kertoi naisen halusta miellyttää miestä, pysyä linjassa, näyttää miehen silmissä pieniruokaiselta mutta kyllä kevyesti kulinaariselta. Nainen muka valitsi, mutta itse asiassa mies oli jo valinnut. (SC 299–300)

Katkelma toistaa ajatusta broilerin lihasta kevyenä, naisille sopivana lihana. Nainen valitsee aterian, joka on vaatinut yhden tai useamman toisen eläimen väkivaltaista kohtelua. Ukri Koskela ilmaisee, että oikeastaan nainen ei ole valinnut tätä aterialla vaan mies, tässä haastattelutilanteessa siis Koskela itse. Koskelan mukaan naisten perimässä kulkeva halu miellyttää miestä saa heidät syömään ruokia, joista he arvelevat, että miehet haluaisivat heidän syövän niitä. Kun Koskela sanoo toimittajalle, että tämä valitsi ”tyypillisen valistuneen naisen annoksen” miellyttääkseen miestä, hän pyrkii vakuuttamaan toimittajan siitä, että hänellä on valta: hän tietää, mitä nainen ajattelee tai tiedostamattaan haluaa. Ukri Koskela vakuuttaa toimittajalle, että tämä on häneen nähden alisteisessa asemassa omien sisäänrakennettujen halujensa tähden.

Ukri Koskela perustelee parinvalintabiologialla sen, että häntä haastatteleva toimittaja syö broileria. Hän käyttää kahden ihmisyksilön, itsensä ja toimittajan, kahta yksittäistä aterialainta ravintolassa esimerkkinä naisen ja miehen geneettisesti määräytyistä eroista, ”päänsisäisestä sukupuolen valmiista käyttöjärjestelmästä”. Koskelan henkilöihahmon toiminta on pitkälle vietyä luonnollisuusargumentin käyttöä alistamisen välineenä. Liittämällä omat tekonsa ja toimittajan teot suoraan yleispätevänä esittämäänsä ”geeninäkökulmaan” (SC 301)

Koskela luonnollistaa sekä naisten, kanojen, että itse syömänsä eläimen alisteisen aseman. Koskelan mukaan naisten ja ei-inhimillisten eläinten sortaminen on ihmisten perimän määräämää toimintaa, ei kulttuurinen valinta. (Luonnollistamisesta ks. Alaimo 2016, 530–537.)

Ravintolakohtauksessa broilereille tehty väkivalta yhdistyy naisille tehtyyn väkivaltaan. Sekä broileri – tai useampi broileri, riippuen siitä, miten monen kanan lihaa toimittajan annoksessa on – että toimittajanainen kohtaavat sortoa. Spesistinen sorto ja seksistinen sorto liittyvät yhteen, sillä ne ovat seurausta samasta olentoja hierarkkisesti arvottavasta järjestelmästä. Nämä sorron muodot eivät kuitenkaan ole samanlaisia. Sekä nainen että kana kärsivät luonnollistetusta maskuliinisesta hegemoniasta, mutta sen sisällä nainen voi kuitenkin sortaa kanaa. Broileri tulee tapetuksi ja syödyksi, nainen ei. Intersektionaalisessa tutkimuksessa esimerkiksi Nira Yuval-Davis on kirjoittanut siitä, että eri kategoriat ja sorron muodot toimivat eri tavoin. Sukupuoli ei toimi kuten luokka tai rotu, vaan ne kaikki toimivat omalla tavallaan. (Yuval-Davis 2006, 200–201.) Filosofin Cora Diamond puolestaan argumentoi tunnetussa artikkelissaan ”Lihan ja ihmisten syömisestä” spesismien, rasismien ja seksismien suoraviivaista rinnastamista vastaan. Diamond korostaa, että spesismi, seksismi ja rasismi ovat yhteisistä piirteistään huolimatta sorron muotoina erilaisia sekä ilmenemisensä että taustaideologioidensa osalta, minkä vuoksi niiden käsittely yhtenä ilmiönä ei paljasta niistä tarpeeksi. (Diamond 2013, 134 ja 150–151.) *Safari Clubin* ravintolakohtaus havainnollistaa sitä, että laji ei toimi kuten sukupuoli eikä spesismi kuten seksismi.

2.4. McNuggets

Laura Gustafssonin romaani *Anomalia* (= A, 2013) käsittelee erilaisia väkivallan muotoja. Romaanissa ihmiset alistavat toisiaan ja muita eläimiä muun muassa lajiin, sukupuoleen, ikään ja rotuun vedoten. Romaani on hiukan *Raamatun* tavoin jaettu eri kirjoihin, jotka liittyvät toisiinsa, mutta joita voi lukea myös itsenäisinä kertomuksina. Yksi kirjoista on ”Baby P:n kirja”. Sen päähenkilö on ihmisvauva nimeltä Peter, jota hänen äitinsä Tracey Connelly ja tämän kumppani Steven Barker laiminlyövät ja pahoinpitelevät. Heidän väkivaltansa Peteriä kohtaan muuttuu jatkuvasti rajummaksi, ja lopulta Peter kuolee vammoihinsa 17 kuukauden ikäisenä.

Baby P:n kirja etenee enimmäkseen dialogeina, katkelmina Peterin kuoleman jälkeen tehdyistä Traceyn kuulusteluista ja kursiivilla merkittyinä katkelmina Traceyn blogista. Kun Peter on terveydenhoitaja Paulette Thomasilla yksivuotistarkastuksessa, Thomas kysyy, onko Tracey muistanut huolehtia siitä, että Peterin ruokavalio on monipuolinen. Tracey vastaa myöntävästi ja kun Thomas tarpeeksi kysyee, hän kertoo totuttaneensa Peteriä jo perunaan ja kalaan.

”Kuulostaa terveelliseltä!”

”Joo.”

”Kanaa voit alkaa pikkuhiljaa tarjota.”

”Okei.”

Käytiin Peterin kaa syömäs mcnuggetsei. Protskuja ihan parhaassa muodossa!

(A 144)

Katkelmassa esitetään tuttu ajatus kanan lihasta hyvänä ja terveellisenä proteiininlähteenä, jota terveydenhuollon ammattilaiset voivat kehottaa tarjoamaan ihmislapsille. Suomessa esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kustantama *Syödään yhdessä* -opas suosittelee, että lapsiperheissä yleensä syötäisiin ”vaaleaa siipikarjanlihaa”, joka täsmennetään broilerin- ja kalkkunanlihaksi, ”vähintään 2–3 kertaa viikossa, punaista lihaa harvemmin” (THL 2016, 25).

Tracey toteuttaa saamaansa neuvoa viemällä Peterin McDonald's-pikaruokalaan syömään broilereista valmistettuja nugetteja, joita hän pitää ”ihan parhaana” proteiininlähteenä. Maailman tunnetuimman hampurilaisravintolan kananugetit ovat ikoninen esimerkki epäterveellisestä ruoasta, eivätkä ne ole sellaista ”kanaa”, jota yksivuotistarkastuksessa kehoitettaisiin lapselle syöttämään. Se, että Tracey syöttää Peterille niitä eikä esimerkiksi suikaloitua broilerinlihaa, toimii kertomuksessa yhtenä esimerkkinä Traceyn vaikeuksista huolehtia lapsestaan. Se toimii myös viittauksena Traceyn luokka-asemaan: rasvainen pikaruoka mielletään enemmän alempiin kuin ylempiin luokkiin kuuluvien ruoaksi (Probyn 2005, 27–28).

Baby P:n kirjassa toistuu yhä uudelleen tilanne, jossa terveyden- tai sosiaalihuollon työntekijä ei huomaa Peteriin kohdistettua väkivaltaa ja laiminlyöntiä, suhtautuu välinpitämättömästi Peterin vammoihin tai Traceyyn ja Peteriin yleensä. Tällainen tilanne on myös yksivuotistarkastuksessa. Paulette Thomas pyytää selitystä Peterin

otsassa olevaan naarmuun, ja Tracey selittää sen tulleen siitä, että Peter kompastui sohvalta sohvapöydälle leikkiessään. Thomas ei kysele enempää. Thomas kysyy, onko Peterin tapa hakata päätänsä lattiaan tai seinään entisellään, ja Tracey vastaa, että se on ”selvästi rauhoittunut” (A 143). Thomas sanoo, että se on huojentavaa kuulla, eikä kysele aiheesta enempää. Lapsen ruokinnasta hän antaa Traceylle vain ylimalkaisia ohjeita eikä esitä tarkentavia kysymyksiä, kun Tracey kertoo antaneensa Peterille kalaa. Paulette Thomasin henkilöahmon toiminta havainnollistaa terveydenhoitojärjestelmän mahdollisuutta tukea lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa vaikenemisella.

Kohtaus liittää yhteen lapsiin kohdistetun väkivallan ja broilereihin kohdistetun väkivallan. Paulette Thomas kannustaa Traceyä ja Peteriä syömään broilereita, eli välillisesti hän kannustaa tukemaan broilereihin kohdistuvaa väkivaltaa. Lapsiin kohdistuvan väkivallan lisäksi myös broilerintuotanto esitetään asiana, jota yhteiskunnan järjestelmät, kuten terveydenhoito, voivat tukea, vaikka se ei olisi niiden tarkoitus. Siten teoksessa käsitellään broilerintuotantoa ja lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa intersektionaalisesti oireina saman järjestelmän väkivaltaisuudesta. Broilereista ja heidän tuotannostaan ei suoraan kerrota *Anomaliassa*, mutta kertomuksessa on merkkejä heistä: nugetteja ja lasten ruokintasuosituksia. Liittämällä nämä merkit tiiviisti yhteen Peteriin kohdistuvan väkivallan kanssa *Anomalia* helpottaa lukijan mahdollisuutta huomata myös broilereihin kohdistuva väkivalta.

2.5. Kanaa jasmiiniriisin kera

Raisa Lardot'n kokoelmassa *Eläimellisiä tarinoita* (=ET, 2006) ilmestyneessä numerolla 72 merkityssä novellissa minäkertoja on kutsunut uuden rakastettunsa ensi kertaa luokseen aterioimaan. Rakastettu on nuori kasvissyöjäpoika, ”oikea untuvikko”, joka ”ei ollut milloinkaan ennen juonut edes punaviiniä, saati sitten syönyt lihaa” (ET 163). Minäkertoja aikoo vietellä hänet ja haluaa välttämättä rakentaa tunnelmaa tarjoamalla liha-aterian, sillä ”[m]iten olisimme voineet muutoin virittäytyä rakasteluun, pelkkää porkkanaa pureskeltuammeko?” (ET 163). Hän päätyy tarjoamaan ”uunissa kypsytettyä kanaa jasmiiniriisin kera” (ET 164).

Kuten Holman novellissa ja Gustafssonin romaanissa, myöskään Lardot'n novellissa kanaa ei nimetä broileriksi. Novellin julkaisuajankohdan perusteella on silti todennäköistä, että kana on broileri. Muun kuin broilerikanan hankkiminen ateriaksi on nykyään erityinen tapaus, eikä novellissa kerrota kanan hankkimisesta mitään, joten kyseessä lienee ollut tavallinen kananhankinta, kuolleen broilerin ostaminen.

Minäkertoja tarjoaa alkuruoaksi sahramikeittoa, jota rakastettu syökin mielellään. Seuraavan ruokalajin syöminen ei kuitenkaan ala minäkertojan suunnitelmien mukaan:

Keiton syötyämme nostin kanavadin pöytään.
Poikanen kalpeni yllättäen silminnähdän.
Hän tuijotti raajat levällään ja vatsa pystyssä makaavaa kanaa kuin näkisi aaveen. --
Mitä nyt, sehän on vain pelkkä kana, minä rauhoitin.
Mutta se on eläin, hän parkaisi. Ja sen jalkojen välissä on tuo... aukko.
(ET 164)

Kasvissyöjäpoika järkyttyy, kun kertoja tuo pöytään kuolleen kanan. Kertoja ratkaisee tilanteen viemällä kanan äkkiä keittiöön, missä hän irrottaa kanalta jalat ja halkaisee hänen vatsansa. ”Johan näytti kana tarpeeksi ruhjotulta. Kiikutin astian takaisin pöytään, ja nyt kyllä näytti ruoka kelpaavan kullallenikin.” (ET 165)

Novelli on kuvaus prosessista, jossa kana muutetaan ruoaksi. Minäkertojalle riittää, että kana on kuollut, häneltä on poistettu pää, jalat polvista alaspäin ja hänet on kypsennetty, jotta kertoja voi syödä kanaa ilman, että kanan ateriaa edeltävä elämä häiritsee häntä. Herkemmälle kasvissyöjäpojalle kana ei vielä tässä vaiheessa ole kylliksi piilossa lihansa takana, jotta poika voisi ajatella häntä ruokana. Pojalle kanan kätkeminen vaatii kanan voimakkaampaa hajottamista. Vasta jalkojen irrottamisen ja vatsan halkaisemisen jälkeen kana on pojalle todella poissa ja syöminen voi alkaa. Häiritsevän tunnistettavat ruumiinosat on muutettu ”lihaksi” (ks. Davis 1995, 197). Kanan muuttaminen ruoaksi on tapahtumasarja, jonka lopuksi kana itsenäisenä arvokkaana olentona voidaan unohtaa (Adams 2013, 225–227).

Kertoja ja poika myös suhtautuvat ateriansa kanallisuuteen eri tavoin. Kertoja yrittää rauhoittaa poikaa vetoamalla siihen, että vadilla on ”pelkkä kana” – joku, jonka voi huoletta syödä jo siitä syystä, ettei se ole muuta kuin kana. Poika taas tunnistaa

kanan yleiseläimyyden ja vetoaa heti sen jälkeen ruumiilliseen piirteeseen, joka yhdistää muun muassa ihmisiä ja kanoja: jalkojen välissä on aukko. Paistetulla kanalla aukko on erityisen hallitseva, sillä se on aukko sisäelimestä tyhjennettyyn ruumiinonteloon ja jäänyt tyhjennyksen jäljiltä suureksi.

Novellin kertoja kykenee sammuttamaan myötätuntonsa kanaa kohtaan jo sen lajin perusteella. Hän on omaksunut vallitsevan arvomaailman, jossa perusteluksi toisen yksilön väkivaltaiselle kohtelulle riittää se, että tuo toinen ei ole ihminen. Muun muassa Carol Adams ja eläimellisyystutkija¹⁸ Michael Lundblad ovat kirjoittaneet eläimellistämistä keinona, jolla oikeutetaan myös ihmisiin kohdistuvia sortotoimenpiteitä. Eläimellistäminen on teko, jossa jonkun alistamista perustellaan luonnollisuudella. Eläimellistämistä käytetään tällöin usein yhdessä rodullistamisen ja sukupuolistamisen kanssa. Nämä kaikki perustuvat yksilöiden arvottamiseen hierarkkisesti, eli ajatukseen siitä, että toisten yksilöiden itseisarvo on suurempi kuin toisten. Heitä, joiden arvo voidaan eläimellistämällä, rodullistamalla ja sukupuolistamalla ilmoittaa alhaisemmaksi kuin muiden arvo, voidaan käyttää korkeampien olentojen tarpeiden ja halujen tyydyttämiseen. (Adams 2007, 26–34; Lundblad 2012, 76–93.)

Novellin kasvissyöjäpoika taas on tottunut ulottamaan myötätuntonsa myös eläimiin, joiden kanssa hän on eri lajia. Silti hänkin kykenee sammuttamaan myötätuntonsa kanaa kohtaan, kun kanan kalmoa on ruhjottu sen verran, että se muistuttaa pojan silmissä enemmän ruokaa kuin ruumista. Silloin kanasta on tullut myös pojalle vain aterian poissaoleva viittauskohde, ei enää läsnäoleva ruumis.

Novellissa rakennetaan kohtalonyhteys kanan ja pojan välille sekä pojan olemuksen että illan tapahtumien kuvailun avulla. Poika on ”oikea untuvikko”. Hän on herkkä, tunteellinen, kihertelevä, nuori, pieni – ”kuin neito”, tai yhtä hyvin kuin kananuorikko. Kana pehmenee uunissa ja poika rentoutuu pöydän ääressä. Kun kertoja tuo pöytään pääruoan, kanan vadilla, ”poikanen” katsoo ”raajat levällään ja

¹⁸ Lundblad määrittää työnsä osaksi eläimellisyystutkimusta, *animality studies*, joka painottaa ei-inhimillisten eläinten tutkimisen sijaan eläimellisyuden ja eläimellistämisen tutkimista ja eroaa siten eläintutkimuksesta. Eläimellisyystutkimus ei myöskään perustele itseään poliittisesti ei-inhimillisten eläinten asian ajamisella kuten kriittinen eläintutkimus. Eläimellisyystutkimuksessa voidaan keskittyä ”inhimilliseen politiikkaan” (*human politics*) eikä välttämättä ”oikeisiin ei-inhimillisiin eläimiin” (*“real” animals*). (Lundblad 2009, 496–497.)

vatsa pystyssä makaavaa kanaa kuin näkisi aaveen” (ET 164). Hänen rusottavat kasvonsa kalpenevat – ehkä niiden väri alkaa muistuttaa kanan kypsyyttään vaaleaa lihaa.

Novelli tekee syödyksi tulevan kanan ja vietellyksi tulevan pojan rinnastamisesta lukijalle helppoa ja houkuttelevaa. Kanan ja pojan välinen yhteys on voimakas. Kertoja saa molemmat toimimaan omien halujensa mukaan: kanasta tulee ruokaa ja kasvissyöjäpoika syö lihaa. Sekä kana että poika joutuvat saman ihmisen saaliiksi. Viettelijäkertoja himoaa sekä kanan että pojan lihaa ja käy kumpaankin kiinni. Ja kun viimein, lukuisien samankaltaisten iltojen jälkeen, kertoja toteaa, että ”lopultahan kanaankin kyllästyy”, on selvää, että hän on kyllästynyt myös kihertelevään poikaan (ET 165).

Kohtalonyhteys pojan ja kanan välillä on kuitenkin keinotekoinen. Heidän eronsa ovat merkittäviä: poika tulee vietellyksi vapaaehtoisesti, kana ei tule tapetuksi ja syödyksi vapaaehtoisesti. Kertoja kohtaa pojan elävänä ja vain sellaisena, kertoja ei kohtaa kanaa elävänä lainkaan. Kertoja järkyttää poikaa kuolleen kanalla, kana puolestaan on se, joka kuoli. Ja kun kertoja ja poika toistavat ”vielä monet monituiset kerrat” (ET 165) illan, johon kuuluu kuolleen kanan syömistä ja seksiä, poika on aina sama poika, mutta kananraato on joka kerralla uusi. Viettelijän valta on alisteista vieteltävän vallalle suostua tai olla suostumatta, mutta broilerinsyöjän valta ei ole alisteista broilerin suostumukselle. Kun kertoja lopulta kyllästyy kanaan ja poikaan, on mahdollista, että myös poika on kyllästynyt kanaan ja kertojaan. Kanalla, tai paremminkin kanoilla, taas ei ole mahdollisuutta valita kyllästyvänsä näihin tapaamisiin.

Houkutus rinnastaa pojan ja kanan kohtalo on houkutusta rinnastaa lihansyönti ja seksi. Kuolleen kanan syöminen ei kuitenkaan ole seksiä. Olisi tapettuja kanoja kohtaan väärin uppoutua liiaksi kanan ja pojan yhteyteen, vaikka seksuaalisen lihanhimon ja liharuokaan kohdistuvan lihanhimon välillä on totuttu liitto. Tutuin, patriarkaalinen asetelma on kuitenkin se, jossa halun kohteena ovat naiset ja ei-inhimilliset eläimet, ja haluaja on ihmismies (Adams 2015a, 19–26). Lardot'n novellissa halun kohteena ovat kuitenkin poika ja ei-inhimillinen eläin. Viettelijäkertojan sukupuolta ei kerrota, eikä se olekaan tärkeä: kertoja rakentuu

kanaan kohdistuvaa väkivaltaa tukiessaan ja kalmoa ruhjoessaan joka tapauksessa patriarkaalisesti vallankäyttäjäksi. Josephine Donovanin mukaan eläinuhrit toimivat kertomuksissa usein välineinä, joiden tarkoitus on kuvata heidät uhraavan ihmishenkilöhahmon ”mieheksi-tulemista” (*becoming men*). (Donovan 2016, 167–168). Miehisuus ja ihmisuus ovat ei-inhimillisen eläimen uhraavassa ihmishenkilöhahmossa erottamattomat.

Lihansyönti on novellissa seksin kaltainen houkutus. Molempiin kertojan pitää poikaa tutustuttaa ja taivutella, mutta pakottaa hänen ei tarvitse. Seksien ja lihansyönnin rinnastus saa pontta siitä, että poika on kasvissyöjä. Kertoja käyttää pojan ruokavaliota korostamaan tämän neitseellistä viattomuutta: poika ”ei ollut milloinkaan ennen juonut edes punaviiniä, saati sitten syönyt lihaa” (ET 163). Kerronnassa pojan haluttomuus syödä kanaa näyttäytyy kauhuna: poika kalpenee, katsoo kanaa kuin näkisi aaveen, ja parkaisee. Pilkottua kanaa hän kuitenkin syö mielellään, vaikka tietää sen olevan sama ruumis kuin hetkeä aiemminkin, eläin, jonka jalkojen välissä oli aukko. Hän syö vailla syyllisyyttä. Hän ei ilmaise hylänneensä moraaliaan, eikä hän ylipäänsä määrity moraaliseksi henkilöahmoksi. Siten pojan kasvissyönti novellissa määrittyy eettisen valinnan sijaan tietämättömyydeksi lihansyönnin nautinnoista. Moraalin puute tekee henkilöahmosta ”eläimellisen” viattoman, mikä osaltaan liittää hänet kanaan, viettelyillallisen viattomaan uhriin. (Ks. Scholtmeijer 1993, 155.)

Novelli on uudelleenkirjoitus vanhasta, läpeensä patriarkaalisesta (väki)valtanarratiivista: Ihminen (mies) alistaa haluamansa ja eläimellistämänsä olennot omaan käyttöönsä pakottaen, ohjailien ja suostutellen (Adams 2015a, 25–29 ja 76–79). Novellissa kertomusta muokataan sen verran, että sukupuolirooliaisetelma hämärretään. Vallassa onkin hahmo, jonka sukupuoli jää arvoitukseksi. Koska novelli kuitenkin pitää kiinni vieraslajisen eläimen uhraamisesta inhimillisen seksisuhteen välineeksi eikä kyseenalaista sukupuolihierarkiaa osaltaan rakentavaa lajihierarkiaa, se pysyy kertomuksena patriarkaalisesta väkivallasta. Vaikka novellin kertojahahmo näyttää seksuaalisesti vapaalta hahmolta, hän kuitenkin tarvitsee kuolleen kanan voidakseen harrastaa seksiä. Kertojahahmon seksuaalisuus ei ole vapaa eläimellistettyihin toisiin kohdistuvasta väkivallasta. Hänen nautintonsa on kahlehdittu väkivaltaan. Hän ymmärtää vegetarismien nautinnoista kieltäytymiseksi,

ei ekofeministis-intersektionaaliseen tapaan elämäntavaksi, joka pyrkii varmistamaan hiukan nautintoa muillekin kuin ihmisille (Adams 2015a, xv, 79 ja 174–175.)

Se, että Lardot'n novellin uhrit ovat nimenomaan kanoja, korostaa sitä, että kertojahahmon seksuaalisuus on eläimiin kohdistuvan väkivallan kahlitsemaa. Novellin kana on kypsennetty suunnilleen kokonaisena. Kalmo on kynitty, siltä on poistettu pää ja jalat, ja ruumiinontelo on tyhjennetty. Tällä tavoin ruhjottu broileri muistuttaa muodoltaan ihmisnaisen ruumista. Yhdennäköisyyttä on hyödynnetty muun muassa broilerin lihan mainostuksessa ja broilerintuotantoalan sisäisessä mainonnassa (Adams 2015b, 142–143) sekä tekijänimi F. L. Fowlerin vuonna 2012 ilmestyneessä pornoparodia-keittokirjassa *Fifty Shades of Chicken*, jossa kokki, dominoiva herra Blades, yhä uudestaan valmistaa alistuvan Miss Chickenin ruoaksi. Tällaisissa kuvissa ja teksteissä inhimillisestä, seksualisoidusta ja objektifioidusta naisruumiista tulee broilerin silvotun ruumiin viittauskohde (ks. Adams 2015a, 22–26, 170–173 ja 202–203). Lardot'n novellissa se seksualisoitu ja objektifioitu ihmisruumis, johon kuollut broileri viittaa, kuuluu kasvissyöjäpojalle.

Carol Adams totesi vuonna 1990, että kuva kuolleesta linnusta, erityisen usein kanasta, on yleinen nykyisessä naisten kirjoittamassa kirjallisuudessa. Koska linnut pienen kokonsa vuoksi kypsennetään usein lähes kokonaisina, he muistuttavat kuolleina ruokapöydässä itseään elävinä enemmän kuin monet muut liha-ateriat. Heidän ruumiinsa ovat yhä läsnä. He eivät ole täysin muuttuneet ruoaksi. Kanojen läsnäolo haastaa poissaolevaan viittauskohteeseen perustuvan eläinten piilottamisen. Samalla se tulee kaunokirjallisuudessa usein haastaneeksi niin ikään poissaolevaan viittauskohteeseen perustuvan naisiin kohdistuvan väkivallan piilottamisen. (Adams 2015a, 170–173.) Lardot'n novellissa kuolleen kanan kuvausta sen sijaan ei käytetä seksistisen ja spesistisen väkivallan paljastamiseen. Kanasta tehdään metafora kuvaamaan ihmisten kokemuksia, ja itse kana jää poissaolevaksi.

Novellissa elävän kanan kohtaama väkivalta on häivytetty, mikä edesauttaa yhteyden lukemista kanan ja pojan välille. Kananlihasta puhutaan päinvastoin eräänlaisena väkivallan vastakohtana. Kertoja sanoo, ettei ”kuulu niihin, jotka tyrmäävät rakastettunsa raskaalla tykinruualla, se tarkoittaa paksua veristä pihviä”. Tyrmäävän pihvilihan vastapainoksi kananlihan tarjoaminen on kertojalle ”hivelevä tapa lähestyä

toista, pehmeä ja viivyttävä” – siis jotain korostetun väkivallatonta. (ET 163). Kuten Holman ”Jeesus ja Joey” -novellin vuohenjuustokana-ateriaalla, nytkin kanan kokemuksen täysin sivuuttava kerronta antaa ymmärtää, ettei ketään oikeasti satu. Uhri on kerronnassa ei-kukaan, Scholtmeijerin (1993, 64) sanoin ”idea ennemmin kuin eläin”¹⁹ (ks. myös Donovan 2016, 190–191). Epämääräinen idea viettelijän uhrista sopii myös poikaan.

Kuolleelle kanalle kertoja kuitenkin tekee väkivaltaa. Ruumiinhäpäisy kuvaillaan ihmispojan hätäännystä vasten koomisen ronskisti: ”Sieppasin nopeasti tarjoiluvadin kanaruhoineen keittiön puolelle, otin käteeni ison veitsen, jolla katkaisin koivet irti, ja halkaisin vatsan kahtia. Johan näytti kana tarpeeksi ruhjotulta.” (ET 164–165) Väkivalta kanan ruumista kohtaan on niin rajua, ettei mitään sellaista missään tapauksessa kohdistu poikaan. Tämä eronteko suojelee hierarkiaa, jossa ihminen on kanaa korkeampi: poika ei kuitenkaan ole kana, vaan ihminen. Mieheksi-tullut viettelijä-ihminen ei ylitä viettelyssään lajirajoja ja vaaranna ihmisyyden puhtautta.

Aitoa kohtaamista sen paremmin pojan ja kanan kuin kertojan ja kanan välillä ei ole. Kukaan ei aidosti kohtaa kanaa, kanaa ainoastaan riistetään väkivaltaisesti, jotta siitä voidaan tehdä ihmistenvälisen viettelyrituaalin väline. Novellissa kolme olentoa tapaa toisensa, mutta vain kaksi kohtaa todella: kana jää ulkopuolelle, pois, pelkäksi poissaolevaksi viittauskohteeksi. Kaikki Adamsin mainitsemat kolme poissaolon tapaa toteutuvat novellin kanan tai kanojen kohdalla. He ovat kuolleita, siis kirjaimellisesti poissa, heistä puhutaan ruhona ja ruokana, eli heidät häivytetään kielellisesti, ja lopulta heidät piilotetaan metaforisesti käyttämällä heitä pojan ja minäkertojaviettelijän suhteen kuvaukseen. Kuollut kana jää metaforaksi ihmispojalle, joka antaa vietellä itsensä. Se mikä näytti kohtalonyhteydeltä kanan ja pojan välille, on kanan kokemuksen kätkemistä pojan kokemuksen taakse.

Sekä Lardot'n, Ala-Harjan että Holman novelleissa broilerirepresentaatiot ovat representaatioita lihasta, ei kanoista itsestään. Sama koskee suurinta osaa

¹⁹ an idea rather than an animal

kaunokirjallisuuden tuotantoeläinrepresentaatioista. Tällaisten representaatioiden tarkasteluun poissaolevan viittauskohteen käsite²⁰ sopii tuomaan esiin itse eläimiä.

²⁰ Poissaolevan viittauskohteen käsite, yhtä lailla kuin alkuperäinen *absent referent*, johtaa siinä mielessä harhaan, ettei se suoraan kerro, että alistetut aktiivisesti tehdään poissaoleviksi. He eivät vain sattumalta ole poissaolevia, vaan taustalla on valtava tuotantokoneisto tekemässä piilottamisen tekoja. Poissaolevan ohella voisi näin ollen puhua myös syrjäytetystä viittauskohteesta. Toisaalta yksittäinen broilerinsyöjä ei välttämättä joudu osallistumaan piilottamiseen. Hän kohtaa yleensä broilerinsa jo valmiiksi poissaolevana. Broilerintuotannon piilottamiskoneisto pyrkii piilottamaan myös itsensä ja tarjoilemaan broilerit poissaolevina, ei syrjäytettyinä viittauskohteina.

3. ELÄVIÄ BROILEREITA KASVATTAMOSSA

Edellisessä luvussa käsittelin viittä kertomusta, jossa elävät ihmiset kohtasivat kuolleita broilereita keittiöissä ja ravintoloissa. Osoitin, että kaikissa kertomuksissa kuvaukset kuolleista syötävistä broilereista palvelevat ihmishenkilöhahmojen ja heidän keskinäisten suhteidensa kuvauksessa. Lisäksi kaikissa teksteissä tuotiin esiin broilerinlihan erityisyyttä lihana: se mielletään kevyeksi, terveelliseksi ja vähemmän väkivaltaiseksi ruoaksi kuin esimerkiksi sikojen ja lehmien liha. Lisäksi Lardot'n novellia lukuun ottamatta kertomuksissa mainittiin broilerin syöminen vain ohimennen siten, että se on lukiessa helppo sivuuttaa.

Elävien broilerin representaatiot ovat kaunokirjallisuudessa kuolleiden broilerin representaatioita harvinaisempia. Tässä luvussa käsittelen kahta tekstiä, joissa kuvataan eläviä broilereita. Alaluvussa 3.1. tarkastelen Topi Paalasen nimetöntä runoa, jonka puhuja on itseään esittelevä nuori broileri. Alaluvussa 3.2. luen Seita Parkkolan ja Niina Revon romaania *Lupaus*, jossa elävät ihmiset kohtaavat eläviä broilereita suorassa eläinoikeustoiminnassa. Elävien broilerin ja elävien ihmisten kohtaaminen on harvinainen aihe kaunokirjallisuudessa, mutta harvinaisia tällaiset kohtaamiset ovat kirjallisuuden ulkopuolisessa todellisuudessakin. Broilerit piilotetaan suljettuihin kasvattamoihin ja teurastamoihin, joissa nopea työskentely ja broilerin paljous piilottavat broilerit jopa ihmisiltä, jotka heidän kanssaan työskentelevät.

Kaunokirjallisuudessa ei juuri kuvata myöskään elävien broilerin keskinäisiä kohtaamisia. Kohdeaineistossani niitä käsitellään vain Topi Paalasen runossa.²¹ Tämä johtaa ajattelemaan sitä, miten broilerit piilotetaan tuotannossa ihmisten lisäksi toisiltaan. Kana kykenee nykytiedon mukaan tunnistamaan yksilöinä noin kahdeksankymmentä lajitoveriaan (Telkänranta 2004, 24), joten eläessään ahtaasti

²¹ Tutkimukseni ulkopuolelle jäänyt Kati Luoman sarjakuva ”Kertomus broilerista nimeltä Tauno” (2007) on harvinainen kertomus kahden tietyn broilerin välisestä suhteesta.

samassa tilassa tuhansien muiden broilerin kanssa broileri ei voi muodostaa pitkäaikaisia sosiaalisia suhteita.²²

Sekä Paalasan runo että *Lupa* tekevät havaituksi kanoihin kohdistettua väkivaltaa. Paalasan runossa käsitellään väkivallan taustaa: sitä, että ihmiset muokkaavat kanoja omien halujensa mukaisiksi eivätkä kohtelee heitä kanoina vaan ruoan raaka-aineena. Hyödynnän runon analyysissä etenkin Karen Davisin ajatusta broilerintuotannossa toteutuvasta kanojen kansanmurhasta. Paalasan runo on aineistoni ainoa teksti, jossa broilerihahmo puhuu inhimillisin sanoin. Siksi käytän runon analyysissä apunani myös runsaasti ekokriittistä ja ekofeminististä tutkimusta ei-inhimillisten eläinten äänistä kaunokirjallisuudessa.

Teollisessa eläintuotannossa ihmiset kohdistavat niin sanottuihin tuotantoeläimiin jatkuvasti monimuotoista väkivaltaa, jota piilotetaan ja tehdään hyväksyttäväksi määrittämällä sitä normaaliksi. *Lupauksen* kuvauksissa broilereihin kohdistetusta väkivallasta keskiöön nousee tämä väkivallan normalisointi väkivaltaa mahdollistavana tekijänä ja kanojen kamppailu normalisoitua väkivaltaa vastaan. Normaali broileri eli lihantuotantokana on ”jalostuksesta” ja kasvatusolosuhteista johtuvan lihasmassan nopean ja runsaan kasvun seurauksena kivulloinen ja kömpelö. Näiden kanojen ainoita mahdollisuuksia päästä pois teollisesta eläintuotannosta on paeta tai tulla vapautetuiksi, kuten *Lupauksessa* tapahtuu.

Tuotantoeläinten vapautumiset tehotuotannosta ovat väkivaltanormeja rikkovia tekoja. Niiden tutkimisessa on kriittisessä eläintutkimuksessa jonkin verran käytetty queer-teoriaa, joka tarjoaa välineitä sortavien normien ja niiden vastustamisen analyysiin. Analyysissani *Lupauksesta* kokeilen soveltaa queer-teoriaa kaunokirjallisen broilerin vapautumiskuvauksen tarkasteluun.

3.1. Chick-broilerin urasuunnitelmat

Olen Chick-broileri
kavereille vain Hot Wings.

²² On myös muistettava, että kesykana on koko historiansa ajan elänyt monilajisessa ympäristössä muodostaen pitkäaikaisia sosiaalisia suhteita muun muassa muihin kotieläimiin ja ihmisiin. Piilotetuilla broilereilla ei ole mahdollisuuksia myöskään näihin suhteisiin.

Vanhempani olivat hyvin urasuuntautuneita,
jäivät mulle vähän etäisiksi
mut mä hengaan paljon frendien kaa!
Ehkä mullakin on vähän samoja
urasuunnitelmia
ku mutsilla ja faijalla.
Kai musta tulee
hunajamarinoitu broilerin rintafilee
tai Hornets!
(*Saimaan runokiertue*)

Topi Paalasen *Saimaan runokiertue*²³ -blogissa vuonna 2007 julkaisemassa runossa erään nuoren kanan elämä sivuutetaan lihajalosteiden vuoksi. Runossa nuori broileri kertoo itsestään ja miettii tulevaisuuttaan. Hän kutsuu itseään nimillä, joita yleensä käytetään vasta kuolleiden broilerin ruumiista tai niiden osista: Chick-broileri, Hot Wings. Nimien tarkoitus on määritellä ruumiita uudelleen ruoaksi, mutta runossa niitä käytetään toisin. Hot Wings on tavallinen nimitys linnun osille. Outo siitä tulee, kun lintu käyttää sitä itse, ollessaan vielä kokonainen ja elävä.

Ruumiiden uudelleenmäärittelyyn vakiintuneiden sanojen yllättävä käyttö tekee arkisen huomaamattomasta uudelleenmäärittelystä näkyvää. Paalasen runon teema on uudelleenmäärittely väkivallan muotona. Runo näyttää, miten broilereista tehdään poissaolevia viittauskohteita määrittelemällä heidät uudelleen. Ruumiiden määrittely ruoaksi on yleensä ihmisille näkymätön prosessi, koska valtakulttuurissamme on hyväksyttyä alistaa osa olennoista kulutushyödykkeiksi. Prosessi jää piiloon myös siksi, että lopputuotteita, kuten Hot Wingsejä, on tarjolla kaikkialla. Kuin olisi aivan normaalia, että siellä täällä on paikkoja, joissa kaupitellaan jonkun ruumiinosia. (Adams 2015b, 14; Aaltola 2015, 292–295.)

Paalasen runon aihe ei ole nuoren broilerin elämä, vaan se, mikä hänestä tulee elämänsä jälkeen: rintafilee tai Hornets, siivistä ehkä tulisesti maustettuja. Runon nuori broileri tietää, että hänen elämänsä saavuttaa tarkoituksensa vasta jonkin aikaa hänen kuolemansa jälkeen. Elämän tarkoitus on kuolla ja tulla sen jälkeen

²³ Blogimerkinnän otsikko on ”Topin uusin eläinaiheinen runo”. Olen lainannut runon tähän kokonaisuudessaan. *Saimaan runokiertue* järjestettiin ensimmäisen kerran vuonna 2006, ja alussa mukana olivat Paalasen lisäksi Juha Rautio ja Samuli Laurikainen. Poikkitaiteellinen kiertue liikkui purjeveneellä pitkin Saimaata. Runokiertueen oma blogi ja siten myös tämä runo on poistettu internetistä vuonna 2015, mutta runokiertueesta kerrotaan tällä hetkellä lyhyesti sirkus- ja musiikkiryhdistys Agit-Cirkin internet-sivuilla. (Agit-Cirk 2014.)

lihanjalostusprosessin tuotteeksi. Nuorella broilerilla ei ole mitään syytä olla suunnitelmia elämäänsä varten. Elämässä erilaisia mahdollisuuksia on vain vähän, mutta lihanjalostuksen tarjoamien kuolemanjälkeisten mahdollisuuksien kirjo askarruttaa nuorta broileria. Runo toimii ironisena kommenttina broilerinlihamarkkinointiin, jossa myös jätetään broilerin elämät heidän kuolleiden lihojensa taakse.

Paalasen runossa nuori broileri kuvaa leikkisän lakonisesti itseensä kohdistuvaa väkivaltaa. Tyyli tekee tavallisesti sivuutetun väkivallan näkyväksi: ”Kai musta tulee / hunajamarinoitu broilerin rintafilee / tai Hornets!” Runon puhujabroilerin liki hilpeä rentous sekä hädän ja tuskan poissaolo hänen puheestaan tuottaa runoon outoutta. Puhuja on emoton kivulloinen poikanen tuhansien muiden samaan pulaan joutuneiden joukossa, eli hänen tilanteensa on ilmiselvästi hätäinen ja tuskainen. Rento puhetyyli on siis räikeässä ristiriidassa puheen tuskaisen sisällön kanssa. Tällaisissa ilmaisun ja tarkoituksen ristiriidoissa sikiää ironia (Hutcheon 1995, 9–11; Colebrook 2004, 1).

Ekokriitikko Timothy Mortonin mukaan ironia on välttämätöntä vieraiden olentojen (*strangers*) kohtaamisessa. Ilman ironiaa on vaarana, etteivät vieraat tule kohdatuksi itsenään, vaan heidät joko suljetaan kokonaan pois tai heidän olemassaolonsa sulautetaan ihmisyyteen niin, että he itse katoavat. (Morton 2007, 100–101.) Ironia on ennakkokäsityksistä irrottamista ja valmiutta olla väärässä, mikä ehkäisee myös vieraiden mystifiointia (mt. 193). Tavallisimmin ihmiset kohtaavat broilerit niin, että heidät on tapettu ja muutettu ruoaksi. Paalasen runossa broileri taas kohdataan vieraana kanana, joka esittelee itsensä – tai ainakin hän näyttää esittelevän itsensä. Lopulta hän kertoo kuitenkin enemmän ihmisten ruokailutottumuksista kuin itsestään kanana.

Karen Davis kuvaa teollisessa eläintuotannossa tehtävää väkivaltaa käsitteellä eläinten kansanmurha, *animal genocide*.²⁴ Davis käyttää sanaa kansanmurha samassa

²⁴ ”Eläinten kansanmurha” on kömpelö ehdotus suomennokseksi käsitteelle *animal genocide*. Kuvaavampi sana voisi olla lajimurha. Toisaalta suomenkin kielessä esimerkiksi muurahaiset tai lokit voivat kansoittaa jonkin alueen, ja eläinkansa ja puukansa ovat käytettyjä ilmaisuja muuallakin kuin saduissa. Lisäksi lajimurha assosioituu voimakkaasti sukupuuttoihin ja olisi siten käyttökelpoinen

merkityksessä kuin *genocide*-käsitteen vuonna 1944 muotoillut Raphael Lemkin. Lemkinin mukaan kansanmurhassa ei ensisijaisesti ole kyse tietyn ryhmän jäsenten tappamisesta vaan heidän identiteettinsä ja elämäntapansa tuhoamisesta ja niiden korvaamisesta sortajan valitsemalla elämäntavalla. Samalla tavalla kanoihin kohdistuvassa kansanmurhassa ei ole kyse pyrkimyksestä hävittää kanat olemasta, vaan pyrkimyksestä luoda kanat uudelleen siten, etteivät he enää ole mitään muuta kuin ruokaa. (Davis 2014, 176–177; ei-inhimillisiin eläimiin kohdistuvasta kansanmurhatyypistä väkivallasta ks. myös Ansami 2015, 240–241; Derrida 2008, 26; Wolfe 2012, 29–31.)

Tämä tarkoittaa kanojen fyysisen ja psyykkisen terveyden, perheiden ja sosiaalisen elämän tuhoamista ja korvaamista ihmisten tuottamalla konstruktiolla, jossa sairaaloinen biologia ja yleinen mielipide toistavat toisiaan niin, että kana luonnollisena olentona lakkaa olemasta. – – Turvonnut, höyhenetön, kumimainen ruumis keittiön pöydällä – – ei heijasta sitä, mitä kanat ovat, vaan sitä, mitä me olemme. (Davis 2014, 177.)²⁵

Davisin määrittelyssä kanojen kansanmurhalle se, mitä ihmiset kanoille tekevät, on sekä syy että seuraus sille, mitä ihmiset kanoista ajattelevat. Kun ihmiset piilottavat itseltään terveet, luonnolliset kanat, he lakkaavat havaitsemasta broilerin geneettisesti ruhjotuissa ruumiissa mitään väärää tai luonnotonta. Näin eläintuotannon piilottaminen ei ole vain eläimiin kohdistuvan sorron salaamista, vaan siitä tulee myös itsessään sortava teko tuotantoeläimiä kohtaan. Piilottaminen on monin paikoin kiedottu muihin käytäntöihin. Esimerkiksi broilerin pitäminen ahtaasti ikkunattomassa hallissa, jossa on lähinnä vain toisia broilereita, ruokaa ja turvetta, palvelee paitsi taloudellisesti tehokasta lihantuotantoa, myös piilottamista. Hallin ulkopuolelta broilereita ei voi nähdä, ja sisäpuolella broilerit piilotetaan isoon joukkoon broilereita kahdella tavalla, jotka ovat tyypillisiä tehotuotettujen kanojen ja kalkkunoiden piilottamiselle. Ensinnäkin broilereita on kasvattamossa aina niin paljon, että yksittäisen linnun huomaaminen on vaikeaa. Toisekseen broilerit ovat lattialla, eli ihmisistä katsoen matalalla, hankalassa paikassa silmiin ja kasvoihin

suomennos *animal genociden* sijaan käsitteelle *speciesscide*, jota ainakin Donna Haraway (2016, 36) käyttää nykyisen sukupuuttoaallon ajattelussa.

²⁵ This entails destroying the healthy bodies, psyches, families, and social lives of chickens and replacing them with a human-manufactured construction in which pathologized biology and public perception replicate each other so that the chicken as a natural being ceases to exist. – – The bloated, featherless, rubbery body on the kitchen counter – – reflect not who chickens are, but who we are.

katsomisen kannalta. Heidät nähdään useimmiten ylhäältäpäin, ”yhtenä valkoisena biomassana”, kuten Kristo Muurimaa (2015, 252) kirjoittaa.

Paalasen runo toimii kuvauksena kanojen kansanmurhasta broilerintuotannossa. Ensinnäkin se kuvaa, miten kanojen sosiaaliset suhteet tuotannossa tuhoataan. Oikeat kanaparvet korvataan sellaisilla ihmisten konstruktioilla kanaparvista, joita ihmiset pitävät broilerintuotantoon sopivina. Runo puhuu siitä, että broilerit ovat käytännössä aina osa suurta broilerijoukkoa. Runon broileri kertoo ”hengaavansa paljon frendien kaa”, mikä on oikeastaan hänen ainoa vaihtoehtonsa. Broileri toteaa, että vanhemmat ovat jääneet hänelle vähän etäisiksi, ja niin he todella jäävät – koska broilerit kuoriutuvat hautomakoneessa, yksikään broileri ei koskaan saa tuntea vanhempiaan. Broilerin sanotaan usein elävän ”parvessa”, mutta oikeasti he elävät vain suuressa joukossa saman ikäisiä poikasia. Kanaparvi on pieni toisilleen tuttujen kanojen vakiintunut yhteisö, jossa on eri-ikäisiä kanoja, joiden välillä on erilaisia suhteita.

Parven sijaan broilerit elävät epäparvessa. Heitä on samassa tilassa yleensä kymmeniä tuhansia, eli aivan liikaa, jotta kaikki voisivat tuntea toisensa. Näin broilereita estetään muodostamasta säälliseen kananelämään kuuluvia sosiaalisia suhteita (Raussi 2009, 156–157; Telkänranta 2004, 24). Kukaan ei kasvata heitä, ei opeta erilaisia käytännön taitoja, kuten kanaparvessa elämisen sosiaalisia sääntöjä. Lukemattomien tuntemattomien broilereiden joukossa elävät broilerit piilotetaan yksilöinä myös toisiltaan, ei vain ihmisiltä. Tällaisen elämän kutsuminen runossa ironisesti ”frendien kaa hengaaniseksi” muistuttaa sosiaalisesta kaaoksesta, jossa broileri joutuu viettämään koko elämänsä.

Toiseksi Paalasen runo kuvaa sitä kanojen kansanmurhan piirrettä, että kanojen omat päämäärät korvataan ihmisten päämäärillä. Runon broileri on omaksunut päämääräkseen sen päämäärän, jonka ihmiset ovat hänelle määränneet. Omat suunnitelmat on häneltä kielletty. Runo käsittelee tuttua fantasiaa siitä, että hyväksikäytetyt haluavat tulla hyväksikäytetyiksi: syödyiksi, lyödyiksi, raiskatuiksi. Tätä ajatusta toistetaan jatkuvasti esimerkiksi eläinperäisten tuotteiden mainoksissa, joissa eläimet kauppaavat omaa ruumistaan ja eritteitään iloisina, kiimaisina ja innokkaina (Adams 2015b, passim.; Aaltola 2015, 293). Tämä fantasia auttaa pitämään todelliset hyväksikäytetyt ja heidän kokemuksensa poissaolevina.

Kanojen omien päämäärien vaihtamista ihmisten päämääriin korostetaan runossa rinnastamalla ironisesti toisiinsa broilerin ja urakeskeisten ihmisten elämä. Nuori broileri sanoo, että hänen vanhempansa olivat ”hyvin urasuuntautuneita / jäivät mulle vähän etäisiksi”. Omasta tulevaisuudestaan broileri toteaa: ”Ehkä mullakin on vähän samoja / urasuunnitelmia / ku mutsilla ja fajilla. / Kai musta tulee / hunajamarinoitu broilerin rintafilee / tai Hornets!”. Runo rinnastaa toisiinsa ihmisten urasuunnitelmat ja tuotantoeläinten voimattomuuden sen edessä, että joku toinen on vienyt heiltä kaikki mahdollisuudet valintoihin. Epätasapainoinen rinnastus tekee lukijalle havaituksi sen valinnanmahdollisuuksien puuttumisen, joka on keskeinen tekijä kaikkien tuotantoeläinten elämässä. Broilerin pohdinta siitä, että hänestä voisi tulla jopa Hornets, kertoo siitä, miten broilereilta on riistetty yksilöllisyys: vasta kuolemansa jälkeen heistä tulee heitä syöville ihmisille keskenään erilaisia, toisista Hornetseja, toisista rintafileitä.

Runon puhujabroilerin kohdalla kansanmurha, *kananmurha*, on toteutunut. Kana hänessä on korvattu ”broilerilla”, ja siksi runo kuvaa enemmän ihmis- kuin kanayhteisöä, vaikkei siinä suoraan puhutakaan mitään ihmisistä. Hänen kanallisuutensa on tuhottu niin hyvin kuin on kyetty ja hänestä on tehty ihmisten halujen kohde. Runo tuo kuuluviin broilerin mahdollisen kokemuskulman ihmisten toimintaan.

Tekstejä, joissa kuvataan ei-inhimillisten eläinten kokemuksia, on usein kritisoitu inhimillistämisestä. Eläinten tunteiden ja kokemusten kuvaukset on usein nähty välttämättä vääristyneiksi ja harhaanjohtaviksi, sillä ihminen ei voi tietää, miltä muista eläimistä todella tuntuu. (Lummaa 2015, 141.) Äänen antamisesta ei-inhimillisille eläimille kirjallisuudessa puhutaan monesti kuin kyse olisi sanojen laittamisesta jonkun sellaisen suuhun, joka ei kommunikoi ihmisen kanssa ollenkaan. Kuvitelma ihmisiltä sulkeutuneista ei-inhimillisistä kuitenkin tekee ajatuksen heidän edustamisestaan mahdottomaksi. Lisäksi se todella on vain kuvitelma: lajirajojen yli on aina kommunikoitu, eikä lajirajat ylittävässä kommunikaatiossa ole mitään sellaisia haasteita, joita ei jonkinasteisina olisi myös lajinsisäisessä kommunikaatiossa (Vance 1995, 182–183). Kuten Karoliina Lummaa (2015, 141)

huomauttaa, ihmistenkään kokemukset eivät tyhjene siihen, mitä kielellä voi ilmaista.

Tämä inhimillisen kielen riittämättömyys on Marian Scholtmeijerin mukaan eräs modernin tieteen peloista. Scholtmeijer kirjoittaa, että inhimillistämisen pelko ei-inhimillisten eläinten kokemuksista puhuttaessa liittyy tiiviisti modernin tieteen kiihkeään haluun tietää eläimistä saada eläimistä suoraa ja varmaa tietoa. Inhimillistämisen pelko on ihmiskeskeistä pelkoa siitä, ettei inhimillinen kieli tavoita kaikkea tietoa. (Scholtmeijer 1993, 89; ks. myös Colling, Parson & Arrigoni 2014, 65). Myöskään Carol Adamsin mukaan keskeinen epävarmuusongelma ei-inhimillisten eläinten kokemusten välittäjälle ei ole suinkaan se, että hän saattaa ymmärtää väärin kuulemansa eläimen äänen, vaan se, että häntä estetään lainkaan kuulemasta tuota ääntä. Eläinten äänen kuulumisen estäminen tapahtuu syrjäyttämällä heidät poissaoleviksi viittauskohteiksi, eli väittämällä, ettei täällä ole ketään, jota kuunnella. (Adams 2015a, 27–30.)

Hedelmällisempää kuin jumiutua ihmisten kielen riittämättömyyteen ja ei-inhimillisten eläinten puhumattomuuteen on kehittää omaa kykyään kuunnella myös heitä, jotka eivät puhu ihmisten kieltä. Josephine Donovanin mukaan perusasiat eivät ole vaikeita. Me tiedämme, etteivät eläimet halua tulla tapetuiksi, syödyiksi, kidutetuiksi tai hyväksikäytetyiksi. Siksi meidän ei pidä tehdä heille niin. ”Jos todella kuuntelemme, voimme kuunnella eläinten äänet.” (Donovan 2013 a, 205; ks. myös Donovan 2007, 360–365 ja Colling, Parson & Arrigoni 2014, 67.) Linda Vance muistuttaa, ettei äänen antamiseen jollekulle joka ei puhu pidä kuitenkaan suhtautua liian kevyesti. Vancen mukaan meidän on mietittävä, millaiseen käyttäytymiseen eläimille antamamme äänet rohkaisevat ihmisiä. ”Jos eläimen ’ääni’ ohjaa palvelemaan inhimillisiä tarpeita ja tinkii eläimen tarpeista, meidän pitää yrittää kuunnella tarkemmin.”²⁶ (Vance 1995, 183.) Esimerkiksi kananarratiivien pitäisi Vancen mielestä saada meidät välittämään kanoista tarpeeksi luopuaksemme heidän syömisestään. ”Meidän pitää pysyä uskollisina heidän tarinoilleen, ei omillemme.”²⁷ (Mt., 185.)

²⁶ If an animal's "voice dictates action that serves human ends but compromises the animal, we had best try listening more carefully.

²⁷ We need to be faithful to their stories, not our own.

Marian Scholtmeijer kirjoittaa, että yksi eläinten oikeuksien tunnustamisen ehdoista on vapauttaa heidät niistä kulttuurisista konstruktioista, joihin ihmiset ovat heidät ahtaneet. On kuitenkin varottava, ettei yksi ihmiskulttuurinen konstruktio vain korvautu toisella: on tunnustettava, että eläimet ovat olemassa itsenäisinä. (Scholtmeijer 1995, 231.) Heidän olemassaolonsa ei tyhjene meidän ajatuksiimme heistä. Meidän ei siis välttämättä tarvitse ajatella *antavamme ääntä* eläimille. Kirjoittaessaan ystävästään Vivasta, hylätystä broilerista, Karen Davis toteaa, että Vivalla oli jo ääni. Alistetun kanan ääntä piti vain vahvistaa, jotta se kuuluisi ihmisten korviin. (Davis 2009, xiii; ks. myös Diamond 2013, 150.) Samaan tapaan Karoliina Lummaa (2015, 150) kirjoittaa: ”Eläimet antavat meille sanoja puhua ja kirjoittaa niistä.” Me saamme sanat, jos maltamme kuunnella.

Topi Paalasen runon ääni on itseään esittelevän broileripuhujan ääni, ja siten puhujan hahmo korostuu runossa ensimmäisestä ”Olen Chick-broileri” -säkeestä alkaen. Nuoren broilerin hahmon keskeisyyttä korostaa rytmin puheenomaisuus. Vaikutelmaa broileripuhujan nuoruudesta rakentavat ensinnäkin broilerin puhe etäisiksi jääneistä vanhemmista ja lukijan tieto siitä, etteivät tuotantopolven broilerit koskaan elä vanhoiksi. Toinen nuoruutta rakentava piirre broilerin puheessa on sellaiset puhekielen sanat, jotka liitetään nuorekkaaseen kieleen: frendi, mutsi, faija ja englanninkieliset broileriruokalajien nimet. Nuorekas kieli vie ajatukset myös broilerintuotannon nuoruuteen maatalouden alana ja erilaisten broileriruokien jatkuvaan muodikkuuteen.

Paalasen runo kuvaa ja siten paljastaa broilereihin kohdistettua väkivaltaa. Sikäli se toimii todellisten broilerien äänen vahvistuksena, heidän representaationaan edustuksellisessa mielessä. Runo on uskollinen kanojen tarinoille tuodessaan esiin elämää Hot Wingsien ja rintafileiden takana. Toisaalta runo kuitenkin kertoo väkivallasta siinä mielessä sekavasti, että väkivaltakuvauksen todenmukaisuudessa on yksi poikkeus.

Paalasen runon puhujabroileri sanoo, että hänen urasuunnitelmansa ovat samoja kuin ”mutsilla ja faijalla”. Tässä kohtaa runo antaa broilerintuotannon käytännöistä virheellisen kuvan, sillä perättäisiä broilerisukupolvia kohdellaan tuotannossa eri

tavoin. Tämä johtuu siitä, että broilerintuotanto perustuu rodunjalostuksen lisäksi risteyttämiseen, eli se on hybridijalostusta. Niin sanottujen vanhempaispolven kanojen pitää vielä pystyä tuottamaan paljon jälkeläisiä, mutta tuotantopolven kanojen pitää tuottaa vain paljon lihaa. Siksi tuotantopolvi on vielä vähän sairaalloisempaa kuin vanhempaispolvi. Lihantuotannossa olevien broilerin vanhemmat eivät päädy kauppoihin hunajamarinoiduiksi rintafileiksi. (Broilerin hybridijalostuksesta ks. Toivio 2009 15–16; Ääri 2015.)

Broilerintuotannon sukupolvijärjestelmästä on julkisesti tarjolla melko vähän tietoa, eikä *Saimaan runokiertue* -blogissa julkaistun runon lukijan voi olettaa tietävän, ettei lihantuotantobroilerin vanhemmista valmisteta Hornetseja. Sukupolviyksityiskohtaa lukuun ottamatta runon broilerintuotanto vastaa todellisuuden broilerintuotantoa. Siksi on hyvin mahdollista, että Paalasan runoa on luettu todenmukaisena kuvauksena broilerintuotannosta. Tällaisessa luennassa lukija jää siihen käsitykseen, että vaikka broilerin elämä on toisilleen vieraaksi jäävien sukupolvien ketju, samanlainen elämänkaari kuitenkin toistuu sukupolvesta toiseen.

Ajatus sukupolvien samanlaisena toistuvasta elämästä luo mielikuvaa jatkuvuudesta ja siitä, että vaikka broilereita on kohdannut hautomakoneessa kuoriutuneiden tragedia, äärimmäinen juurettomuus, heillä kuitenkin on edes kohtalonyhteys vanhempiinsa. Näin runoon muodostuu perusteetonta lohdullisuutta, joka kätkee broilerin hybridijalostuksen väkivaltaisuudesta sen, että se tuottaa loputtomasti pohjatonta ja avutonta poikasen yksinäisyyttä. Perusteetonta lohdullisuutta korostaa se, että koko lyhyt runo rakentuu broileripuhujan ja hänen vanhempiansa samanaikaisen vierauden ja kohtaloiden samanlaisuuden ympärille. Neljän virkkeen runossa vain ensimmäinen virke ei käsittele poikasen suhdetta vanhempiinsa.

Tällaiset poikkeukset pääsääntöisesti todellisuutta vastaavissa kaunokirjallisissa teksteissä on vastaanotossa välillä tulkittu virheiksi silloin, kun kyseessä on ollut marginalisoidusta ryhmästä kirjoittaneen valtaväestöön kuuluvan tekijän teksti. Esimerkiksi Jari Tervon romaani *Layla* (2011), jossa muun muassa päähenkilö on kurdi, sai suomenkurdeilta kritiikkiä kurdikuvauksen virheistä (Löytty 2013, 267–268). Marginalisoidun ryhmän jäsenistä ryhmän ulkopuolelta kirjoittavan ihmisen on pyrittävä ennen kaikkea tekemään oikeutta heille, joista kirjoittaa (Donovan 2016,

92–93). Broilereista kirjoittaessaan kuka tahansa ihminen on marginalisoidusta ryhmästä kirjoittava valtaväestöön kuuluva tekijä, jolloin hänen eettinen velvollisuutensa broilereita kohtaan on pyrkiä kirjoittamaan heistä siten, ettei teksti tuota broilereille haittaa levittämällä heistä väärää tietoa. Mikäli broilereita käsittelevä teksti toimii broilereihin kohdistuvan väkivallan piilottajana, se palvelee siltä osin väkivaltaa harjoittavaa teollista eläintuotantoa.

3.2. Broilerinnokan iskuja

Seita Parkkolan ja Niina Revon *Lupaus* (= L, 2007) on ensimmäinen kirja heidän nuortenromaanitrilogiastaan *Rajat Express. Lupauksessa* lukion mediakurssin opettaja ilmoittaa opiskelijansa tositelevisiokilpailuun, joka kannustaa ihmisiä taistelemaan erilaisia syrjinnän muotoja vastaan. Kilpailun puitteissa mediakurssilaiset tekevät muun muassa tutustumisretket vanhainkotiin ja broilerikasvattamoon.

Opiskelijoiden retki broilerikasvattamoon johtaa romaanissa myös toiseen kohtaamiseen ryhmän nuoria ihmisiä ja saman tilan broilerien välillä. Mediakurssilaisiin kuuluu romaanin päähenkilö, velkaantunut 17-vuotias Vertti. Rahapulaansa helpottaakseen yrittäjähenkkinen Vertti on ryhtynyt myymään elämyksiä rikkaan tuttavansa herra Luoman liikekumppaneille. Hänellä on jo takana ensimmäinen keikkansa, jolla hän lavasti jengitappelun teksasilaisten liikemiesten viihteeksi. Nyt Vertin olisi keksittävä mieleenpainuva elämys ryhmälle herra Luoman japanilaisasiakkaita. Kulkiessaan broilerihallissa sen apokalyptisestä tunnelmasta vaikuttuneena Vertti äkkiä oivaltaa: tänne hän toisi japanilaiset – eikä vain pällistelemään kanoja, vaan myös vapauttamaan heitä. Vertti alkaa kehittää suunnitelmaa kanalaan tehtävästä iskusta²⁸, jonka tavoitteena on japanilaisasiakkaiden viihdyttäminen ja rahan saaminen. Broilereiden vapauttaminen on väline tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Työtoverikseen Vertti löytää Maijun, jolla on kokemusta suorasta eläinoikeustoiminnasta. He suunnittelevat vapautusretken, joka toteutetaan eräänä yönä.

²⁸ *Lupauksessa* käytetään toistuvasti isku-sanaa, joten käytän itsekin sitä sanaa Vertin aloitteesta tehtävästä retkestä.

Mediakurssilaisten retki alkaa parkkipaikalta, jonne heitä on saavuttu noutamaan eläinkuljetusautolla. Pienen, haisevan rekan kyljessä lukee ”Tässä kulkee tuoretta lihaa” (L 92). Opettaja luennoi kurssilaisilleen teuraskuljetusten aiheuttamista kärsimyksistä ja eläintuotannon ilmastovaikutuksista sekä kehottaa heitä nousemaan sisään rekan pimeään perävaunuun, jossa yleensä kuljetetaan niin sanottuja tuotantoeläimiä. Opiskelijat suostuvat epäröiden. Absurdilla matkallaan he takertuvat vaunun seinän nahkahihnoihin pysyäkseen pystyssä. Aava ja hänen ystävänsä Emmi voivat pahoin. Perillä broileritilalla mediakurssilaisia odottaa kumisaappaisiin ja Jussi-paitaan pukeutunut nimettömäksi jäävä isäntä. Hänen tuotantolaitoksensa kasvattaa tuotantopolven broilereita, eli heitä, joiden lihoja myydään kaupoissa. Kanoja on tilalla ”muutama kymmenen tuhatta”. Isäntä vertaa lukumäärää maailman jättitiloihin: ”on sadantuhannen sian ja miljoonan broilerin yrityksiä”. (L 94) Hän kertoo broilereihin kohdistetusta väkivallasta, joka aiheuttaa muun muassa sairauksia. Kun lukiolaiset ilmaisevat järkytystä ja hämmennystä, isäntä rauhoittelee heitä vakuuttamalla, että kaikki on aivan normaalia:

Isäntä levitti kätensä. »Ei hätää! Ottakaa aivan rauhallisesti! Se on normaalia. Kuolleita lintuja löytyy päivittäin. Virustauteja. Sydänkohtauksia.» (L 95)

Isännän pyrkimys normalisoida kärsimys ei kuitenkaan vakuuta lukiolaisia, joille kasvattamo on vieras ja outo paikka. Sellaisena se esitellään myös lukijalle. Kummallakin *Lupauksen* broilerihallikäynnillä lukijalle kuvaillaan kasvattamoita ja siellä eläviä kanoja yksityiskohtaisesti kärsimykseen keskittyen. Näin huomio kiinnittyy isäntähahmon yritykseen esittää tila normaalina. Siten väkivallan normalisointia tehdään lukijalle havaituksi.

Osa broilerikasvattamon kuvailusta on kerronnassa, osa dialogissa. Mediakurssin tilavierailulla kertoja aloittaa broilerihallin kuvailun antamalla kokonaiskuvan: ”Kanala oli suuri ikkunaton halli. Joka paikka oli täynnä kylki kyljessä nököttäviä lintuja.” (L 94) Aavan ja Vertin fokalisoimana kertoja kuvailee pahaa hajua ja hallin herättämää pelkoa, inhoa, järkytystä, ahdistusta ja pahoinvointia. Vertti fokalisoii kanalan valaistusta: ”Jossain kaukana näkyi piha ja oikea aurinko. Sisällä oli keinovalot päällä. Keinoaurinko paahtoi kirkkaalta keinotaivaalta ja sai kanat elämään ikuista keskipäivää. Se kuulosti melkein tieteiskauhutarinalta.” (L 98) Ikkunattomuus ja keinovalo tarkoittavat erillisyyttä muusta maailmasta: kukaan ei

näe kanoja hallin ulkopuolelta käsin, kanat eivät näe ketään eikä heillä ole oikeita vuorokauden- tai vuodenaikoja. Ikkunattomuus korostaa myös pakenemisen mahdollisuuksien epätodennäköisyyttä.

Maijun, Vertin ja kumppanien öisellä kanalaiskulla kertoja painottaa broilerihallin ahtautta ja edelleen paon mahdottomuutta: ”Kananhajuisessa salissa – – tuhannet eläimet syntyivät, nokkivat maata, jos ylettivät sinne kun toiset kanat olivat tiellä, ja kuolivatkin toisinaan. Jos eivät kuolleet siellä, kuolivat teurastamossa tai matkalla sinne.” (L 138–139) Kertoja toteaa, että hallin kanat kuolevat joka tapauksessa kurjissa olosuhteissa, ja ilmaisee siten, ettei heillä juuri ole toivoa. Ahtaus on sitä, että joku on koko ajan omien liikkeiden tiellä. Äärimmäisen ahtauden kuvaus jatkuu kappaleella ihmisten hitaasta etenemisestä kanojen joukossa:

He kahlasivat pidemmälle. He kahlasivat kanoissa. He yrittivät olla astumatta niiden päälle, mikä oli vaikeaa, sillä kanoja oli kaikkialla. Ei ollut tyhjää paikkaa, ei kiveä jolle hypätä, kun yrittää ylittää jalkojaan kastamatta tulvivaa jokea. Niitä oli niin paljon, että oli pakko astua virtaan ja seisoa siinä polviaan myöten. Kanoja oli rinnakkain ja päällekkäin. Niitä oli tiukassa kuin ihmisiä keskitysleirijunassa. (L 139)

Kertoja käyttää metaforaa tulvivasta joesta ja kanojen virrasta kuvatessaan ahtaudessa elävää kanajoukkoa. Kertoja käyttää myös kahdesti metaforaa merestä: ensimmäisen kerran lukiolaisryhmän vierailun aikana kerrotaan: ”Aavan katse haravoi lintumerta.” (L 95) Öisellä broilerihalliretkellä yksi japanilaisista puolestaan kaatuu ja hautautuu ”kanamereen” (L 139–140). Kanat vertautuvat veteen: he liikkuvat yhtenäisenä massana, josta yksilöitä ei erota. Kun kasvattamohallissa elävät broilerit ovat lähellä niin sanottua teuraspainoaan, he todella ovat hallissa niin ahtaasti, että he näyttävät melko yhtenäiseltä massalta.

Tällaisena massana kanoihin myös suhtaudutaan teollisessa tuotannossa, mikä näkyy esimerkiksi tavassa mitata ihmisten syömien broilerin määrää kilogrammoissa, ei yksilöissä (ks. esim. Mtk.fi 2014; Siipi.net b). Kun ainutlaatuisten kanayksilöiden ruumiinosia myydään, niitä myydään yksilöimättömänä ”broilerinlihana” tai vain ”broilerina” siten, ettei broilerilla viitata yksilöön vaan broileriaineeseen. ”Broileria” ja ”broilerinlihaa” käytetään samanlaisena ainesanana kuin vettä. Vegaanifeministi Carol Adams viittaa tähän tavanomaiseen tapaan puhua ei-inhimillisten eläinten ruumiinosista, ”lihasta”, käsitteellä *false mass terms*, väärät ainesanat. Adams toteaa,

että ainesanaa voidaan käyttää asioista, jotka eivät muutu sen mukaan, miten paljon niitä on. Esimerkiksi alkuaineet ja kemialliset yhdisteet ovat ainesanoja. Adams kirjoittaa, että objekteilta, joihin viitataan ainesanoilla, puuttuu kaikki yksilöllisyys, ainutlaatuisuus ja erityisyys. Vesi on vettä, oli sitä sitten ämpärillinen tai tynnyrillinen. Sen sijaan tynnyrillinen broilerinkoipia on eri asia kuin ämpärillinen broilerinkoipia, koska kyse on eri yksilöiden jaloista. (Adams 2015a, 27; Adams 2015b, 22; Adams 2012, 119–120.)

Lupauksessa elävästä kana-aineesta kerrotaan kuitenkin esiin yksilöitä. Kuvailtuaan yhtenäistä kanajoukkoa virta- ja tulvametaforin kertoja tarkentaa katsettaan: ”Vertti tuijotti silmiin yhtä, jonka jalat olivat kierot kuin serpentiini.” (L 139.) Silmiin katsominen on kohtaaminen kahden yksilön välillä, ja se asettuu voimakkaaksi vastakohtaksi edeltävälle kuvaukselle kanavirrassa seisomiselle.

Broilerien kuvailussa kertoja painottaa sitä, että he liikkuvat kanoiksi vähän ja kömpelösti, sekä ahtauden että ruumiittensa heikkouden vuoksi. Kanala on täynnä ”kylki kyljessä nököttäviä lintuja” (L 94), jotka liikkuessaan ”tepsuttelevat” (L 97). Erään ”raskas ruumis huojahdelti honteloiden jalkojen varassa” (L 98), toisen ”jalat olivat kierot kuin serpentiini” ja hän ”huojui paikoillaan muihin kanoihin nojaillessa” (L 139). Broilerien raskaiden ruumiiden sairaalloisuus tuodaan esiin myös dialogissa, etenkin kanalan isännän puheessa. Isäntä muun muassa kertoo lukiolaisille broilerien tavanomaisista terveysongelmista: ”Tibiaalinen dyskondroplasia on sääriluun kasvuhäiriö, joka tekee linnuista rampoja ja kivuliaita. Lihasmassan lisääntyessä nopeasti sydän, keuhkot ja jalkojen luut jäävät heikoiksi.” (L 95)

Fyysisen sairaalloisuuden lisäksi dialogissa käsitellään kasvattamon broilerijoukon henkistä ja sosiaalista sairaalloisuutta. Kun mediakurssin retkellä yksi opiskelijoista huomaa kanan, joka nokkii toista, isäntä selittää, että se on normaalia ja johtuu siitä, että kanoille on jalostettu krooninen nälkä. Kanat ovat isännän mukaan ylensyöneitä, heikkoja ja sairaita ja silti edelleen nälkäisiä. ”Vihaiseksihan siinä tulee. Etkö itsekkin tulisi? Siksi linnut ovat aggressiivisia. Niiden on paha olla ja se purkautuu väkivaltaisesti.” (L 95) Jalostuksen lisäksi isäntä toteaa myös broilerien elinolosuhteiden rasittavan heitä: ”Kanaemot hoivaavat poikasiaan, lämmittävät niitä, opettavat syömään ja näyttävät reviirin rajat. Paitsi täällä.” (L 95)

Isäntä kertoo lukiolaisille, että kaikki hänen kanalansa broilerit ”ovat Ross-yhtiön kehittämää Ross 208 -hybridiä, jota tuodaan Skotlannista” (L 94). Ross-hybridit ovat suojattujen tuotemerkkien alaisia roturisteytyskanoja, joiden jalostuksessa on käytetty sekä rotu- että hybridiristeytystä. He ovat 1980-luvun jälkipuoliskolta asti olleet Suomessa eniten käytettyjä broilereita, ja välillä jopa kaikki maan broilerit ovat olleet heitä. Ross 208 on ensimmäinen Suomeen tuotu Ross-hybridi, ja sitä käytettiin Suomessa 1980-luvun puolivälistä 2000-luvun alkupuolelle asti. Sen jälkeen Suomessa siirryttiin Ross-hybrideihin 308 ja 508. (Toivio 2009, 79.)

Broilerit painavat nykyään noin 1,7 kilogrammaa siinä vaiheessa, kun heidät noin 4–5 viikon ikäisinä tapetaan (Suomibroileri.fi a ja b; Eläintieto.fi). *Lupa* antaa heidän ruumiillisuudestaan pitkälti reaalityodellisuutta vastaavan kuvan: broilerit ovat suuria, ruumiinrakenteeltaan heikkoja kanoja. Heikkous ja kivullosuus osaltaan aiheuttavat sen, että broilerit usein etenkin kasvatuksen loppuvaiheessa käyttäytyvät passiivisesti. *Lupauksen* broilerihahmot kuvataan sekä kerronnassa että dialogissa enimmäkseen monenlaisen väkivallan kohteina: heidät kuvaillaan ”jalostuksella” ja lajilleen sopimattomalla elinympäristöllä sairastutetuiksi, kömpelösti ja vähän liikkuviksi olennoiksi. Silti osa heistä esitetään öisen vapautusiskun kerronnassa myös aktiivisina toimijoina.

Hybridi-sanaan liitetään usein mielikuvia teollisen ajan keinotekoisuudesta, vaikka hybridin merkitys on laaja: hybridi tarkoittaa yksinkertaisesti risteytymää, esimerkiksi koiraa, joka on kahden erirotuisen koiran jälkeläinen, tai muulia, joka on kahden erilajisen hevonseläimen jälkeläinen. Ajatus tällaisista rotuhybrideistä edellyttää taustalleen sinänsä täysin ihmislähtöisen kuvitelman puhtaista roduista ja lajeista. Hybridi-sanana keinotekoisuuskaikua selittää se, että eläin- ja kasvintuotannossa hybridijalostus on ihmisten keino tuottaa yksilöitä, joissa on ihmisten haluamia tuotannollisia ominaisuuksia, mutta jotka eivät välttämättä ole yhtä pitkäikäisiä tai erilaisia olosuhteita kestäviä kuin muut yksilöt. (Siipi.net a.) Lupauksessa Ross-broilerien sairaalloisuus tiivistyy nimenomaan siihen, että he ovat hybridejä. Lukioryhmän opettaja menee jopa niin pitkälle, että puhuu hybridydestä ja kanallisuudesta toisensa poissulkevin vaihtoehtoina:

»Nämä kanat ansaitsevat paremman elämän», opettaja suhisi luokalle, kun kanaisäntä oli hetkeksi kadonnut toiseen huoneeseen. »Tai oikeastaan näiden kanojen, tarkoitan nyt hybridien, ei olisi pitänyt koskaan edes syntyä.» (L 98)

Opettajan puheessa Ross-hybridi ei ole kana. Hän on sikäli oikeassa, että Ross-broilerit on kehitetty ajatellen kaikkea muuta kuin heidän kanallisuuttaan. He ovat merkkituotteita, joita markkinoiva Ross Breeders -yhtiö perustettiin Yhdysvalloissa vuonna 1978. Vuodesta 1999 asti Ross-brändi on kuulunut holding-yhtiö Aviagenille. (Aviagen.com.) Heissä on pyritty toteuttamaan kansamurha, joka muuttaa heidät kanoista kulutustavaroiksi.

Kun Vertti katselee ensimmäistä kertaa ympärilleen broilerihallissa, hän toteaa joutuneensa ”pääsiäistipujen helvettiin” (L 97), jota hän ajatuksissaan sanoittaa seuraavasti:

Kun te kuolette, te tulette takaisin. Te tulette tänne. Te ette mene helvettiin. Ette mihinkään selkeään paikkaan, jossa hammasrattaat rouskuttavat ystävänsä pettänyttä kuin hyvin sitkeää lihaa. Te tulette kanalaan. Teistä tulee tipuja ja te saatte väärät tibi-tabi – mitä ne nyt olivatkaan – sääret, joilla tepsuttelette tuomittuina haluamaan ruokaa, lisää, enemmän, loputtomiin. (L 97)

Vertti näkee, miten hallissa tuhannet suuret haurasjalkaiset kananpojat ovat tuomittuja haluamaan ruokaa ”lisää, enemmän, loputtomiin” ja tulemaan yhä suuremmiksi. Synkkyudessaan paikka Vertin mielestä peittoaa ihmisten selkeät, koomisiinakin näyttäytyvät helvettikuvitelmat. Näky pääsiäistipujen helvetistä on lohduton kuvaus vankeudesta. Kanat on vangittu paitsi kanalan seinien sisään, myös omiin vääräsäärisiin, kivulloisiin ruumiisiinsa, jotka on synnytetty geneettisellä ”jalostamisella” ja vahingollisella ruokinnalla. Kun Vertti katsoo broilereita, hän näkee tuomittuja vankeja, jotka on pakotettu ainoaan tehtävänsä, lihassmassan kasvattamiseen. Vertti ei näe kanoja, joilla voisi olla omia haluja ja päämääriä, vaan lihantuotannon uhreja, jotka elävät käytännöllisesti katsoen toivottomassa tilanteessa.

Teollistumisen myötä ihmisten ei-inhimillisiin eläimiin kohdistama väkivalta on lisääntynyt: uhrien määrä on kasvanut ja väkivalta ilmenee yhä moninaisemmilla ja äärimmäisemmilla tavoilla. Samalla ihmisten käsitykset ei-inhimillisistä eläimistä ovat muuttuneet, kirjallisuudentutkija Marian Scholtmeijer kirjoittaa. Scholtmeijerin mukaan kuluneiden kolmen vuosisadan aikana kuvat ja kuvaukset ihmisten uhreina

kuolleista tai kuolevista ei-inhimillisistä eläimistä ovat jatkuvasti lisääntyneet. Lisäksi ne ovat tulleet yhä väkivaltaisemmiksi. Eläimiä on totuttu kuvaamaan siitä käsin, miten ihmiset ovat heitä vahingoittaneet: ihmisestä erillään eläviä eläimiä esimerkiksi metsästyksen ja ihmisen aiheuttaman sukupuuttoaalton uhreina ja ihmisten kanssa eläviä eläimiä esimerkiksi eläinkokeiden ja teurastamisen uhreina, tai kuten *Lupauksessa*, jalostamisen ja vangitsemisen uhreina. (Scholtmeijer 1993, 10–11.)

Vähitellen käsitys ei-inhimillisistä eläimistä ihmisten toiminnan uhreina on muodostunut hallitsevaksi eläinkäsitykseksi. Tämän seurauksena eläimen ja sen uhrin roolin erottaminen toisistaan on vaikeaa. Kun näemme ei-inhimillisen eläimen, näyttäytyy hän Scholtmeijerin mukaan todennäköisesti luontaisesti alistettuna, inhimillisen ylivoimaisen uhrina. Eläimeen ei jää juuri mitään, mitä ihmiset eivät olisi rajoittaneet, työstäneet, haavoittaneet tai tuhonneet. Lisäksi ihmisten eläimille antama uhrin rooli näyttäytyy herkästi vaihtoehdottomana ja lopullisena. On helppo unohtaa, ettei sorto määritä eläimen itseyyttä. (mt., 11.) Tämä näkyy *Lupauksen* tipuhelvetikuvauksessa, jossa broilerit näyttäytyvät Vertille loputtomaan paisumiseen tuomittuina sorrettiina olentoina. Broilereihin kohdistuva väkivalta peittää Vertin katseelta heidän kanallisuutensa: sen, että he ovat muutakin kuin ihmisten uhreja.

Kanojen vapautuminen ja vapauttaminen teollisesta eläintuotannosta rikkovat aina sortavia normeja, ja sellaisina ne ovat queereja tekoja. Monitieteistä kommunikaatiotutkimusta tekevä Carmen Dell’Aversano määrittelee, että queer ei koskaan ole kesy, ennakoitavaa tai arvossa pidettyä. Se on aina vastoin sitä, mikä on normaalia, luonnollista ja ilmiselvää. (Dell’Aversano 2010, 110; ks. myös Purvis 2012, 189; Richardson 2006, 19–20.) Queer on esimerkiksi broileri, joka siirtyy pois broilerien normaalilta, turvepehkun ja marinadin määrittämältä tipuhelvetin uhrin alueelta.

Eläinoikeusliikkeiden sisältä on kuitenkin todettu, että monissa tarinoissa tuotantoeläinten vapauttamisesta huomio keskittyy vapauttajaihmisten toimijuuteen ja vapautettavat jäävät toiminnan passiivisiksi kohteiksi. Esimerkiksi ei-inhimillisten eläinten vapauttamisen tutkimus painottuu usein ihmisten vapauttajarooliin

tutkimiseen (Colling, Parson & Arrigoni 2014, 65). Sosiologi Michael Loadenthalin (2012, 91) mukaan puhe ihmisten sortamien eläinten vapauttamisesta uhkaa usein muodostua hyväntekeväisyyspuheeksi, joissa vahva (ihminen) pelastaa heikon (eläimen). Raja vapauttajan ja vapautettavan välillä on siten myös raja uhrin ja toimijan ja ihmisen ja eläimen välillä. Tämä raja on linjassa normatiivisen spesistisen ideologian kanssa, ja Loadenthal kannustaa kumoamaan rajan queer-teorian avulla. Käytännössä se tarkoittaa solidaarisuuden painottamista vapauttamisen sijaan sekä ei-inhimillisiä eläimiä vapauttavien ihmisten toiminnan rinnalla myös eläinten itsensä pyrkimyksiä kapinoida ja paeta. (mt., passim.; ks. myös Colling, Parson & Arrigoni 2014, 65.)

Lupauksessa vapauttamistarina esitetään siten, että joidenkin broilerihahmojen queer toimijuus kerrotaan havaituksi limittäin ihmisten toimijuuden kanssa. Vertin ja Maijun broilerikasvattamoon suunnittelemaa vapautusiskua ovat mukana toteuttamassa myös Vertin ystävät Aava, Ritari ja Karim, sekä tietysti Vertin japanilaiset bisnesasiakkaat. Sekalaisen joukon tavoitteena on ottaa kasvattamosta mukaansa pieni joukko broilereita, etsiä heille uudet, hyvät kodit, ja jättää viesti kanalan isännälle. Vapauttajajoukolla on mukanaan säkkeitä, joihin he keräävät broilereita.²⁹

Broilerit eivät kuitenkaan jää vain passiivisiksi ja ennustettavasti käyttäytyviksi vapauttamisen kohteiksi, broilerinormin mukaisiksi uhreiksi. Ensinnäkin broilerit osoittavat, että heille on väliä sillä, miten vapauttajat heitä kohtelevat. Maiju asettelee kanoja ”säkkiin huolellisesti kuin tekisi kukka-asetelmaa” (L 139), eikä hänellä ole ongelmia heidän kanssaan. Sen sijaan Vertti ja muut kanoihin tottumattomat henkilöahmot tavoittelevat kanoja käsiinsä niin, että kanat ”hoipertelivat pakoon. Ne yrittivät lentää, mikä oli turhaa, sillä vaikka niillä oli siivet, ne olivat liian painavia.” (L 139)

Maiju yrittää neuvoa muita kanojen hellävaraisessa ja varmassa käsittelyssä. Hän kieltää viskomasta kanoja säkkiin ja neuvoo pitämään heitä ”lujassa otteessa, varoen

²⁹ Säkkit ovat tarkoitukseen epäkäytännöllisiä, sillä kun säkin nostaa, broilerit säkissä joutuvat puristuksiin.

ja hellästi. Silloin ne eivät vastustele eivätkä satuta itseään.” (L 139) Maijun neuvot eivät kuitenkaan saa tilannetta pysymään rauhallisena:

Kuin vastaukseksi yksi kanoista nokkasi asiakasta käteen. Mies alkoi vuotaa verta. Hän sai toisen osuman kommandopipon läpi poskeen. Hetken iskuja sateli ja asiakas jähmettyi jonkinlaiseksi eläväksi patsaaksi. Sitten hän lyyhistyi lattialle ja kanat kulkivat hänen ylitseen. Ei näkynyt muuta kuin kohouma kanameressä kohdassa, jossa mies makasi. Meri oli nielaissut Vertin asiakkaan. (L 139–140)

Kertoja sanoo, että kana nokkasi yhtä japanilaisista ”kuin vastaukseksi” Maijun puheenvuoroon. Nokkaisu siis näyttää vastaukselta, mutta ei välttämättä ole sitä. Kanan ja sen seuraan nokkimaan liittyvien kanojen syy nokkaisuihin jää kerronnassa auki. Ehkä he puolustautuivat säikähtäneinä, kuten kertojan ”kuin vastaukseksi” tuntuu ehdottavan, tai ehkä he nokkivat uteliaisuuttaan, outoa vierasta kokeillen. Vaikka *Lupauksen* kertoja usein kuvailee ihmishenkilöhahmojen ajatuksia, kanojen sisäisestä elämästä hän ei kerro. Kanahahmot jäävät teoksessa ihmishahmoja arvoituksellisemmiksi, mutta nokkimiskohtaus osoittaa, että he ovat itsenäisiä toimijoita, jotka kykenevät yllättämään teoksen ihmishahmoja. He hautaavat lattialle lyyhistyvän japanilaisen alleen samalla tavalla kuin kuolleet tai kuolevat broilerit saattavat hautautua muiden alle. Japanilaisesta asiakkaasta tulee vain ”kohouma kanameressä” (L 139–140). Outo kohtaaminen kyseenalaistaa käsityksen broilereista passiivisina väkivallan kohteina.³⁰ *Lupauksen* broilerin käyttäytyminen ei sovi ihmistekoiseen broileriuden normiin. Sen sijaan he näyttävät yksilöinä, joilla on omat syynsä toimintaansa. Marian Scholtmeijerin mukaan tällaiset hahmot voivat vaikuttaa myönteisesti ihmisten tapaan kohdella todellisia ei-inhimillisiä eläimiä. Hän kirjoittaa, että mitä epävarmempia olemme käsityksissämme eläimistä, sitä uhkarohkeammalta tuntuu sortaa heitä. Fiktio voi tuoda massana kohdeltujen eläinten yksilöllisyyden esiin. (Scholtmeijer 1993, 296–297.)

Kertoja kohtelee broilereita ja Vertin japanilaisia asiakkaita hyvin samalla tavalla. Hän viittaa asiakkaisiin usein samalla ne-pronominilla kuin kanoihinkin. Hän ei

³⁰ Myös Tapani Baggen nuortenromaanissa *Suden hetki* (1999), jossa nuoret ihmiset vapauttavat teollisesta eläintuotannosta häkeissä eläviä munijakanoja ja kettuja, kanat alkavat nokkia vapauttajiaan. Teosta tutkinut Joonas Sääntti kuitenkin painottaa tulkinnessaan nokkimiskohtauksesta vapauttajaihmisten epätietoisuutta siitä, miten kanojen kanssa olisi hyvä toimia (Sääntti 2011, 253–256). Sääntti (2011, 255) mukaan ”[t]arhaiskujaksoissa [kana- ja kettutarhalle] eläimet esitetään eriyttömänä joukkona ja selvästi aktivistien toiminnan kohteena”. Pitkälti jaan tämän tulkin, mutta painottaisin silti enemmän nokkimaan ryhtyneiden kanojen omaa kanallista toimijuutta, jonka kohteiksi aktivistit jäävät.

kerro japanilaisten ajatuksista sen enempää kuin broilerinkaan ajatuksista, vaan kertoo ainoastaan heidän teoistaan ja siitä, miten muut toimivat suhteessa heihin. Nokkimiskohtauksessa jää kertomatta, miksi asiakas reagoi nokituksi tulemiseen niin voimakkaasti ja toisaalta oudon passiivisesti: jähmettyi ja lyyhistyi sitten lattialle. Hän muistuttaa passiivisuudessaan niitä broilereita, joiden kertoja on kuvaillut nököttävän ja huojuvan paikoillaan. Vertti ratkaisee tilanteen vapauttamalla asiakkaansa kanojen alta: ”Hän kaivoi miehen jaloilleen, antoi kenttäpullosta vettä ja hakkasi rauhoittavasti selkään.” (L 140) Maijua Vertin toiminta ärsyttää, ja hän käskee Verttiä keskittymään ”ukon” sijaan ”eläimiin” (L 140).

Se, että broilerikanoista ja Vertin asiakkaista kerrotaan samalla tavalla, on linjassa sen kanssa, ketkä ovat ”vapautusiskun” palveltavia kohteita. Vertin syy lähteä kanalaan on ensisijaisesti japanilaisten asiakkaiden viihdyttäminen. Hän arvelee, että japanilaiset voisivat nauttia ”vapauttavan messiaan roolista” ja ”työ- ja urasuuntatuneina” ihmisinä ”samastua broilereihin” (L 99). Kanat eivät siis Vertille ole niinkään vapautusiskun vapautettavia kohteita kuin samastumis- ja messiaselämyksen tarjoajia. Kun vapauttajajoukko yöllä lähestyy broilerihallia pimeään, asiakkaita pelottavan metsän läpi, kertoja kertoo retken syistä Vertin fokalisoimana:

Kanat valvoivat tietysti aina. Niillä oli kaiken aikaa valot päällä, juuri siksi niitä nyt vapautettiin. Haluttiin, että pari niistä pääsisi elämänsä ensimmäisille unille, että kanat ja japanilaiset saisivat ensimmäisen kokemuksensa pimeästä. (L 137)

Tässä kanat ja japanilaiset ovat Vertille retken rinnakkaiset autettavat: molemmille halutaan tarjota kokemus pimeydestä. Vertin fokalisoima kerronta rinnastaa kaksi erilaista pimeyskokemusta: pimeyden, joka kuuluu Vertin japanilaisille räätälöimään messiaselämykseen, ja rauhallisiin uniin auttavan, levollisen pimeyden, jota Vertti haluaa olla mukana tarjoamassa muutamalle broilerille.

Broilerin havaituksi kertomisen kannalta sekä tämä kuvaus siitä, että broilereilla on ”kaiken aikaa valot päällä” (L 137) että aiempi kuvaus kanojen ”ikuisesta keskipäivästä” (L 98) ovat ongelmallisia, sillä ne eivät vastaa todellisten suomalaisten broilerin elämää. Todenvastaisuuden ongelma on sama kuin Paalasen runossa: myös *Lupauksessa* suurin osa broilerikasvattamon kuvauksesta vastaa

todellisuutta, mikä ohjaa lukijaa lukemaan koko kuvausta todellisuutta vastaavana. Suomen laki kuitenkin vaatii broilereille vähintään kuusi tuntia pimeää aikaa yhtä 24 tunnin jaksoa kohtaan (Finlex.fi). Tällä on suuri merkitys lintujen terveydelle ja esimerkiksi kasvattamosta vapautettavien lintujen selviämiseksi, joten virheellä on merkitystä *Lupauksen* kanojen vapautuskertomuksen tulkinnassa.

Koska *Lupauksessa* Vertti haluaa tarjota pimeäkokemuksen japanilaisille kuten kanoillekin, japanilaiset ovat kanalaikussa sekä vapauttajien että palveltavien roolissa. Broilerit puolestaan ovat toisaalta vapautettavia ja toisaalta, omasta halustaan riippumatta, työntekijöitä japanilaisille tarjotussa elämyksessä. Vapautustilannetta mutkistaa sekin, että rahaa haluavan Vertin ja elämystä haluavien japanilaisten lisäksi kaikilla muillakin vapautusiskuun osallistuvilla ihmisillä on oma syynsä toimintaansa, eikä se kellään heistä ole vain halu auttaa kanoja. Vertin ystävä Aava on retkellä mukana, koska ”kanat ovat katu-uskottavia” (L 134) ja kanalaikkuun osallistuminen voisi paljastuessaan auttaa Aavaa matkalla takaisin tunnetuksi näyttelijäksi. Entisen lapsitähti Aavan imago on kuulemma liian tylsä, joten hän tarvitsee siihen särmää. Sitä hän arvelee saavansa erikoisella valinnallaan puolustaa ”jotakin niin epäseksikästä kuin kanoja” (L 134). Karimin, Ritarin ja japanilaisten omia syitä olla mukana ei kerronnassa tuoda selvästi esiin, mutta Karimia Vertti on pyytänyt mukaan, koska tämä on hänen läheisin ystävänsä, valokuvaamista harrastava Ritari on broilerihallissa innoissaan valaistusolosuhteista, ja japanilaiset Vertti on pyrkinyt vakuuttamaan siitä, että ”oli mielenkiintoista tunkeutua kanatilalle pelastamaan eläimiä” (L 137). Vain Maiju on mukana broilerien takia, eivätkä he hänellekään ole ainoa syy: Maiju haluaa myös kostaa broilerikasvattamon pitäjälle, jonka vuoksi hänen siskonsa on vankilassa.

Ihmishahmoilla on omat, kanojen vapautumisesta melko riippumattomat motiivinsa olla yöllä broilerikasvattamossa. Osa heistä ei ole kiinnostunut erityisemmin vapauttamaan ketään. Henkilöhahmot ja kertoja rinnastavat broilerit ja Vertin japanilaisasiakkaat. Näillä keinoin *Lupa* sekoittaa vapauttamisen normatiivisen toimijuusasetelman, jossa kertomukseen muodostuisi selvästi vapauttaja-subjekti ja vapautettava-objekti, aktiivinen ihminen joka vapauttaa passiivisen kanan. Teoksessa queeriutetaan vapauttajan ja vapautettavan välinen raja. (Ks. Loadenthal 2012, 99.) Tämän voisi luulla johtavan kanallisuuden ja inhimillisyyden toisiinsa

liudentumiseen. Rajan kyseenalaistuminen kuitenkin nimenomaan nostaa kanallisuuden esiin. Syy on se, että mitä lajiin tulee, aktiiviseksi mieltyvä ihmisyyden normi, se, johon muita verrataan. Kun *Lupaus* kieputtaa ”ihmisyyttä” niin, että sitä on vaikea enää asettaa normiksi, se samalla nostaa kanallisuuden esiin sitä himmentäneen ihmishormin alta.

Yöllinen vapauttamisretki päättyy yllättävään katastrofiin, kun broilerikasvattamon isäntä räjäyttää hallissa pommin. Hänen tarkoituksenaan on tehdä vakuutuspetos: syyttää aktivisteja pommin asentamisesta, saada heille mahdollisimman kovat tuomiot ja hankkia itse vakuutusrahat. Omistaja on tehnyt samankaltaisia temppuja ennenkin. Hän pyrkii provosoimaan aktivisteja tekemään iskuja tilalleen, ja yrittää sitten hyötyä niistä.

Aava horjahti. Höyheniä pelmahti ilmaan. Ne leijailivat kuin omenankukat. Niitä oli paljon. Ne olivat keveitä. Kuin kokonainen kukkiva omenapuutarha olisi noussut ilmaan ja laskeutuisi nyt verkkaisesti maahan. Kaunista. Ja hiljaista. Hiljaista? Aava nosti kädet korvilleen, joista alkoi kuulua epävireistä sirinää, ja laskeutui katseensa. Omenankukat leijailivat suoraan helvettiin. (L 141)

Räjähdyksessä raskaat ja liki lentokyvottomät broilerit lentävät. ”Kanat vyöryvät toistensa päälle, ne olivat kuoleva höyhenpatja, siivekäs hyöky. Koipia, heltoja, kotkottavia päitä. Sirinä oli väistynyt ja tilalla oli kanojen kirkuna.” (L 141) Siten kohtausta muodostuu eräänlaiseksi kanalennon uudelleenkirjoitukseksi, groteskiksi vitsiksi broilerien sairaalloisuudesta: *Milloin broileritkin lentävät? Kun maatilalla räjähtää.* Kasvattamon räjähdys kuvaa broilerintuotannon toivottomuutta. Satakymmenen broileria kuolee ja moni loukkaantuu, mutta kun Vertti myöhemmin tuntee syyllisyyttä, hän toteaa, että kanat olisivat kuolleet joka tapauksessa pian. Sekin kuolema olisi ollut väkivaltainen. Eloonjääneiden broilerien elämä puolestaan oli kärsimyksentäyteistä jo ennen räjähdystä. Osan henkiin jääneistä kanoista ihmiset palauttavat takaisin halliin, osan Maiju vie tilan aidan toiselle puolelle. Maiju onnistuu ottamaan tilalta mukaan neljä kanaa, joille myöhemmin etsitään kotia.

Omituisen vapautusretken päättävä omituinen räjähdys toimii myös kuvana broilerien pelastamisen tietystä mahdottomuudesta. Broilerit on ”jalostettu” niin sairaiksi, että jopa täydellisissä kananelämän olosuhteissa heidät tunnistaisi helposti

perimältään terveemmistä kanoista: ruokavaliosta riippumatta broilerin lihakset kasvavat haitallisen suuriksi ja luusto jää heikoksi, mikä tekee vaikeaksi tai mahdottomaksi toteuttaa useita lajityypillisiä haluja, kuten korkealla nukkumista, runsasta kuopsuttamista ja hietakylpemistä. Broilerit ovat väistämättä lyhytikäisiä verrattuna moniin muihin kanoihin. (Davis 2009, 100–105.) Kasvattamosta vapaaksi pääsevä broileryksilö voi olla matkalla kohti parempaa tulevaisuutta, mutta ”jalostus” on tehnyt mahdottomaksi ajatella häntä minkäänlaiseen ihanteelliseen kanalliseen vapauteen. Paras mahdollinen tulevaisuus broilereille on tulevaisuus ilman broilereita. Siinä mielessä hybridijalostetut broilerit putoavat pelastuksen ja paremman tulevaisuuden logiikan ulkopuolelle. Tulevaisuudella ei ole heille kovin paljon annettavaa.

Teoksessaan *No Future* (2004) kirjallisuudentutkija Lee Edelman liittyy ajatuksen tulevaisuudesta heteronormatiiviseen kertomukseen lisääntymisestä. Edelmanin mukaan ajatus tulevaisuudesta perustuu aikuisen ajatukseen itsensä kaltaisesta Lapsesta ja työn tekemisestä paremman tulevaisuuden hankkimiseksi tuolle Lapselle. Queer on ristiriidassa tämän haaveen kanssa. (Edelman 2004, 21–31; ks. myös Halberstam 2011, 106–108 ja Dell'Aversano 2010, 101–109.) Tulevaisuuden käsitteen kanssa ristiriidassa olevat broilerit ovat lohduksen ja kivuliaan queereja. Heiltä myös konkreettisesti puuttuu mahdollisuus lapsille perustuvaan tulevaisuuteen, koska hybridijalostus heikentää voimakkaasti etenkin tuotantopolven eli ruoaksi myytävien broilerin lisääntymiskykyä, ja hautomishalua on koneellistetun hautomisen vuoksi pidetty jalostuksessa turhana jo vuosikymmeniä. (Siipi.net a.)

Lupauksessa broilerihallin räjähdys kohtaa sekä kanoja että ihmisiä. Räjähdyksen hetkellä kanat ja ihmiset ovat melkein yhtä, kaikki saman murhayrityksen kohteena. Lajirajalla ei ole merkitystä. Sillä ei ole merkitystä, kuka yleensä elää äärimmäisen normitettua broilerinelämää ja kuka on ihminen. Vertti kokee hetken ajan voimakasta ja aitoa yhteyttä joukkoon kanoja – hän on kana:

Vertti oli lentänyt ovesta pihalle – vai lennähtänyt; lennähtänyt silputuin siivin ja ilman päätä, pyrstö ja helttä tulessa. Kun hän havahtui, hän seiso i horjuvin jaloin tulessa, joka kuljetti höyheniä. Niitä lensi vaakatasossa, takertui hiuksiin, tunkeutui sieraimiin. Ne saivat aivastelemaan. (L 141)

Vertti on joutunut osaksi kollektiivista kananlentoa ”silputuin siivin ja ilman päätä, pyrstö ja helttä tulessa”. Hänet on tahtomattaan heitetty queeriin, lajirajat rikkovaan tilanteeseen. Vain tuokiota myöhemmin hän kuitenkin havahtuu ja eriytyy omaan inhimillisyyteensä. Nyt kanojen höyhenet takertuvat ja tunkeutuvat Verttiin. Nyt ne tulevat hänen rajojensa ulkopuolelta. Vertin kärsimys räjähdyksessä ei enää ole rinnastettavissa broilerien kärsimyksiin, sillä räjähdysten jälkeen Vertti palaa omaan vapauteensa, eloonjääneet kanat taas viedään takaisin vankeuteen.

Lupauksen räjähdys huipentaa pitkin romaania toistuvat rinnastukset broilerien ja ihmisten välillä. Selvimmin broilerit rinnastetaan Vertin japanilaisiin asiakkaisiin. Broileritilan isäntä rinnastaa kuitenkin myös koko tilallaan vierailevan lukiolaisryhmän broilereihiinsa kehottamalla opiskelijoita samastumaan kanoihin, jotta nämä ymmärtäisivät paremmin heidän välistään väkivaltaista käyttäytymistä:

Nuoret, nuoret... – – Kuvittele itse. Sinulle on jalostettu krooninen nälkä. Syöt ja kasvat koko ajan, olet vasta kaksi kuukautta mutta jo aikuisen mittoissa. Jossakin vaiheessa sinun halutaan saavan lapsia. Mutta olet ylensyönyt, heikko ja sairas. Ruoka-annostasi vähennetään. Nyt sinun on koko ajan nälkä. Vihaiseksihan siinä tulee. Etkö itsekin tulisi? (L 95)

Puheessaan isäntä sekoittaa merkillisellä tavalla sitä, mitä broilereilta ja ihmisnuorilta odotetaan. Hänen tilallaan broilerit ovat tuotantopolven lintuja, joiden lihat päätyvät kaappoihin, eikä heidän haluta ”saavan lapsia”. Odotus lasten hankkimisesta ”jossakin vaiheessa” koskee pikemminkin tilalla vierailevia opiskelijoita. Isännän puhe muodostuu omituiseksi, lajirajat sotkevaksi esitykseksi normatiivisten odotusten väkivallasta äärimmillään.

Kun isäntä taas haluaa havainnollistaa lukiolaisille broilerien kivulloista kävelyä, hän ”jäljitteli kanan kävelyä, ontui toista jalkaansa ja lysähti” (L 98). Isäntä siis pystyy itse jossain määrin asettumaan broilerien asemaan. Tämä empatia ei kuitenkaan johda mihinkään käytännön toimintaan, mikä johtaa tulkintaan, ettei isäntä pidä broilerien kärsimystä ongelmana. Toisaalta hän perustelee broilerien ankeaa elinympäristöä kärsimyksen ehkäisemisellä. Koska broilerit ovat niin kömpelöitä, he eivät isännän mukaan tarvitse ”korsia” (L 98–99), joilla *Lupauksessa* viitataan

orsiin.³¹ Pisimmällekkin jalostetuissa kesykanoissa on tallella kanan lajityypillinen tarve nousta nukkumaan korkealle puiden oksistoa muistuttavaan paikkaan. Isännän mukaan orsien kanssa kuitenkin kävisi niin, että broilerit

[t]ippuvat vain ja telovat jalkansa ja ovat sitten muiden tiellä, nälkiintyvät ja kuolevat. Niiden parasta minä tässä ajattelen. – – Minä sanon vain, että eihän me pistetä vammaisiakaan kiipeilemään puissa. (L 98–99)

Isäntä tulee puheenvuorossaan ilmaisseeksi, että jos broilereilla olisi orsia, he pyrkisivät nousemaan niille. Isäntä ei siis kiellä heidän haluaan nukkua puunoksan kaltaisella alustalla. Isännän mukaan broilereille parasta on kuitenkin loukkaantumisten välttämiseksi pysyä pehkillä. Näin hän tulee sanoneeksi, etteivät broilerit tiedä omaa parastaan. Sitten hän rinnastaa heidät ”vammaisiin”, ilmeisesti ihmisiin, jotka ovat isännälle broilerien kaltaisia olentoja, joiden puolesta joku muu tekee päätökset: ”eihän *me* pistetä vammaisiakaan kiipeilemään puissa”.

Rinnastukset broilerien ja ihmisten välillä palvelevat broilerien kanallisuuden havaituksi kertomisessa. Ihmisyys määrittyy yleensä yksilöllisyyden ja omien päämäärien alueeksi, broilerius puolestaan yksilöimättömän lihasmassan alueeksi. Toistuvat ja monipuoliset rinnastukset broilerien ja ihmisten välillä auttavat ajattelemaan myös broilereita yksilöinä, joilla voi olla omia mielenkiinnon kohteita ja päämääriä. Broilerit kerrotaan *Lupauksessa* havaituiksi olentoina, jotka ovat enemmän kuin vain väkivallan uhreja. Kerronta kamppailee broilereihin kohdistettua normalisoitua väkivaltaa vastaan kertomalla olevaksi broilereissa piilevää luovuttamatonta kanallisuuden potentiaalia.

Olen tässä luvussa käsitellyt niitä kahta aineistoni tekstiä, jossa on eläviä, enemmän tai vähemmän yksilöityjä broilerihahmoja. Sekä Topi Paalasan runo että *Lupaus* kertovat olevaksi broilerien kärsimystä ja tulevaisuuden puuttumista. Kumpikin teksti tekee havaituksi broilereihin kohdistetun väkivallan normalisointia ja kuvaa sitä, miten ihmiset suhtautuvat broilerikanoihin yhtenä massana. Molemmat tekstit kuvailevat broilerintuotannon käytäntöjä enimmäkseen todenmukaiseksi, mutta

³¹ Se, että isäntä puhuu orsista korsina, saattaa olla keino alleviivata isännän tietämättömyyttä kanoista. Väärän sanan käyttö on kuitenkin erikoisessa ristiriidassa sen kanssa, että isäntä kykenee ongelmitta ja oikein käsittein kertomaan esimerkiksi broilereita vaivaavasta tibiaalisesta dyskondroplasiasta. Siksi lukija saattaa tulkita isännän puheessa kaksi kertaa kuultavan ortta tarkoittavan korren myös tekijöiden virheeksi.

molemmat myös poikkeavat todenmukaisuudesta tavalla, joka on ongelmallinen marginalisoitujen olentojen kuvaamisen etiikan kannalta. *Lupa* kertoo myös lukuisia seikkoja broilerin erityisistä biologisista piirteistä.

Seuraavassa luvussa tarkastelen niitä aineistoni tekstejä, jotka käsittelevät broilerintuotantoa yleisellä tasolla, tarkentamatta huomiota kanayksilöihin. Niissäkin kuvataan tuotannon käytäntöjä ja broilerin ruumiillisuutta. Lisäksi lähes jokainen niistä vastustaa teollista eläintuotantoa suorasanaisesti.

4. KIRJOITUKSIA BROILERINTUOTANNOSTA

Teollisen mittakaavan broilerintuotanto aloitettiin Yhdysvalloissa 1920-luvulla (Toivio 2009, 18–19). Suomessa broilerinkasvatuskokeilut aloitettiin 1950-luvun lopussa (Toivio 2009, 27–37). Sen jälkeen broilerintuotanto ja -kulutus ovat kasvaneet jatkuvasti kaikkialla maailmassa ja kasvavat yhä. Broileri on maailman runsaslukuisin maalla elävä selkärankainen tuotantoeläin. Yksistään Suomessa tapetaan vuosittain noin 73 miljoonaa tuotantopolven broileria (Suomibroileri.fi a).

Suomalaiseen kaunokirjallisuuteen broilerit ovat tulleet hitaammin ja pienimuotoisemmin kuin ruokakauppoihin. Munijakanojen kuvauksia ja jopa nimenomaan häkkikanaloissa elävien kanojen kuvauksia³² on kaunokirjallisuudessa enemmän kuin broilerikuvauksia, vaikka broilerien määrä on moninkertainen munijakanoihin verrattuna. Karen Davis on kirjoittanut samasta ilmiöstä eläinoikeuskeskustelussa. Davisin mukaan häkkimunijoiden arjen kärsimys on ihmisille ehkä helpompi tunnistaa kärsimyksiksi kuin broilerien kärsimys, minkä vuoksi häkkimunijoiden elämästä on helpompi puhua. (Davis 2014, 170–171.)

Kirjallisuuden broilerit ovat vähitellen lisääntyneet sitä mukaa kun tietoisuus kananmunan- ja kananlihantuotannon erillisyydestä on kasvanut. 1950–1990-lukujen suomalaisessa kaunokirjallisuudessa broileri on vielä harvinaisuus, jonka tapaa useimmiten kuvauksissa ruokailevista ihmisistä. 1990- ja 2000-luvulla broilerintuotannon kanoille aiheuttama kärsimys on noussut yhä keskeisemmäksi aiheeksi broilerikuvauksessa. Pentti Linkola oli 1990-luvulla yksi merkittävistä häkkikanaloiden kieltämisen vaatijoista, ja häkkikanakritiikkinsä yhteydessä hän arvosteli myös broilerintuotantoa ainakin esseessään ”Iloiset ja surulliset kanat” (1993, ilmestynyt uudestaan kokoelmassa *Voisiko elämä voittaa* vuonna 2004). Tuomari Nurmion kokoelmassa *Karvainen sielu* (1994) ilmestynyt runo ”Superleikkuri pyörii” puolestaan on harvinainen kuvaus broilerien teurastamisesta.

³² Esimerkiksi Tapani Baggen romaani *Suden hetki* (1999), Mika Wickströmin romaani *Vastakarvaan* (2002) ja Matti Nikkolan runo ”Avaan häkit” kokoelmasta *Lehmän uni* (1991). Alaluvussa 4.4. käsiteltävä Anu Ojalan *Pommi* (2014) keskittyy kanantuotannon osalta häkkikanoihin ja mainitsee broilerit vain lyhyesti.

Edellisessä luvussa analysoin kahta tekstiä, joissa broilerintuotannon kanoille aiheuttamaa kärsimystä käsiteltiin tarkentaen kuvaus yksittäisiin broilereihin. Osoitin, että kumpikin teksti tekee todellisia broilereita havaituksi. Sekä *Lupaus* että Topi Paalasan runo kuvaavat broilerintuotannon kansanmurhatyyppistä väkivaltaa. Lisäksi *Lupaus* painottaa sitä kanallisuuden potentiaalia, joka sorretuimpiinkin broilereihin jää.

Tässä luvussa käsitelen kuutta tekstiä, joissa broilerintuotantoa tarkastellaan kauempaa ja huomio on tuotantoprosesseissa lintuyksilöiden sijaan. Jokaisessa tekstissä broilerintuotantoon suhtaudutaan kriittisesti. Niissä kerrotaan broilerintuotannon kanoihin kohdistamasta kansanmurhatyyppisestä väkivallasta ja tämän väkivallan piilottamisesta. Usein näissä teksteissä kyseenalaistetaan teollinen eläintuotanto yleensä ja broilerintuotanto mainitaan osana eläintuotantoa. Joissakin teksteissä keskitytään nimenomaan broilerintuotannon ongelmiin. Tällöinkin broilerintuotannon kritiikki toimii myös kaiken eläintuotannon kritiikkinä.

Perustan analyysini broilerintuotantokuvauksista ajatukseen teollisesta eläintuotannosta erityisenä alueena, jota Antti Nylén osuvasti luonnehtii Vyöhykkeeksi. Vyöhyke on paikka, johon useimpien on kiellettyä mennä. Siellä tapahtuu asioita, jotka salataan muulta maailmalta. Vyöhykkeen olemassaolo perustuu rajaan. Samalla Vyöhyke on yhtä muun maailman kanssa: se on muusta maailmasta riippuvainen ja muu maailma kuvittelee olevansa siitä riippuvainen. (Nylén 2015, 23–35.) Eläintuotanto on piilotettua, mutta jatkuvasti läsnä. Keskeisenä oikean tiedon salaamisen keinona on väärän tiedon levittäminen (Nylén 2015, 25, 33).

Ajatus jonkinlaisesta Vyöhykkeestä on osa monen kriittisen eläintutkijan luonnehdintaa teollisesta eläintuotannosta. Esimerkiksi Barbara Noske kirjoittaa globaalista eläinteollisuudesta (*global animal industrial complex*). Se on verkosto hallituksia, sotilaallisia toimijoita ja yrityksiä. Kompleksi pyrkii piilottamaan julmuuksiaan muun muassa levittämällä näkemystä, jonka mukaan ei-inhimillisiä eläimiä kohtaan tunnettu myötätunto on turhaa, harhaista ja vähäpätöistä. (Noske 1997, passim.)

Aloitan analyysin Harry Salmenniemen runoteoksesta *Texas, sakset* (2010), jossa broilerin karsimystä käsitellään yhdessä Kristuksen karsimyksen kanssa. Alaluvussa 4.2. syvennyn Anu Silfverbergin esseeseen ”Normaali” (2011) ja alaluvussa 4.3. Antti Nylénin esseeseen ”Mitä lihansyöjä tekee?” (2010). Kumpikin teksti vastustaa broilerintuotantoa avoimesti. Alaluvussa 4.4. analysoin Anu Ojalan romaania *Pommi* (2014), jossa broilerintuotanto mainitaan lyhyesti, ja alaluvussa 4.5. Johanna Sinisalon romaania *Enkelten verta* (2011), jossa seksististä ja spesististä väkivaltaa käsitellään yhdessä. Viimeisessä alaluvussa 4.6. tarkastelen Inga Röningin romaania *Unisammakko* (2016), jossa verrataan vauvan verikoetta broilerin teurastamiseen.

4.1. Parempi että et tiedä

Harry Salmenniemen *Texas, sakset* (2010) on laaja kollaasirunoteos, jossa käsitellään paljon eläimyyden ja ihmiseläimyyden väkivaltaisia ja tuskaisia puolia. Teksti on toteavaa ja usein listamaista ja toisteista. Runoteoksen loppupuolella on aukeama, jolla rinnastetaan Jeesuksen ja broilerin kuolemisia. Siinä Jeesuksen kuoleman kulttuurinen näkyvyys vertautuu broilerin kuoleman näkymättömyyteen. Aukeaman yläreunassa kuvaillaan Jeesuksen kuolemaa: ”te voitte katsoa minua nyt kun vuodan kuiviin. / *tämä illallinen on viimeinen illallinen* / katsokaa minä roikun ristillä / minä leikin nyt roikkuvani ristillä / jonkinlaisena extrana voi mainita että olen jumalan poika”. Kuolema on kuvailtu näytöksenä, jossa kuiviin vuotaminen on harkitusti tuotu ihmisten katsottavaksi.

Aukeaman keskellä on viisi säettä, joista jokainen alkaa kuvalla krusifiksista. Säkeissä Jeesus toistelee riippuvansa ristillä ja heittelee kannustavia ja elämänmyönteisiä sutkauksia: ”Hei hei Paavali ja Pietari eteenpäin sanoi mummo lumessa ja kyllä te tiedätte mitä tarkoitan tällä nyt kun riipun ristillä, sanoi Jeesus”. Ristillä riippumisesta puhuttaessa leikkisät heitot tuntuvat vierailta ja korostavat siten ristinkuoleman lohduttomuutta ja väkivaltaisuutta, joka arkipuheessa rististä jää usein piiloon.

Samalla tavalla Topi Paalasen runossa nuoren broilerin kevyen toteava kuvaus itseensä kohdistuvasta väkivallasta tekee tavallisesti sivuutetun väkivallan näkyväksi:

”Kai musta tulee / hunajamarinoitu broilerin rintafilee / tai Hornets!” Sekä Paalasen että Salmenniemen runot tekevät totuttua väkivaltaa havaituksi outouttamalla sitä.

Salmenniemen pääsiäisaukeaman alareunassa puhutaan broilerin kuolemista:

hyvää pääsiäistä sinulle
hyvää broileria sinulle
tiedätkö miten juuri sinun broilerisi valmistetaan?
tiedätkö miten se on päätynyt juuri sinun lautasellesi?
on parempi että et tiedä
(*Texas, sakset*)

Pääsiäisenä juhlitaan sitä, että kuolemalla ristillä Jeesus voitti synnin ja kuoleman. Silloin juhlitaan lunastetuksi tulemista ja ylösnousemista. Runo muistuttaa, että keskeinen osa nykyistä tapaamme viettää pääsiäistä on syödä teollisessa eläintuotannossa kidutettuja eläimiä. Juhlissa, jossa iloitaan ylösnousemuksesta ja elämästä, syödään äärimmäiselle väkivallalle alistettuja eläimiä. Tällainen väkivaltainen juhlinta on mahdollista, koska väkivalta sivuutetaan määrittelemällä väkivallan tuotteet ruoaksi. Pääsiäisaterian broileri on lihaa, ei lintu.

Marian Scholtmeijer kirjoittaa, että kuvauksilla ei-inhimillisten eläinten kärsimyksistä halutaan usein kuvata ihmisten kärsimyksiä. Yksi väkivalta pannaan edustamaan toista väkivaltaa, kuten silloin, kun jonkun ei-inhimillisen eläimen kärsimys pannaan edustamaan Kristuksen kärsimystä.³³ (Scholtmeijer 1993, 62–63.) Salmenniemen runokatkkelma liittyy yhteen Jeesuksen ja broilerit, pitkänperjantain uhrin ja ihmisten pääsiäisenviettotapojen lukemattomat uhrin. Katkelmassa broilerin kärsimys ei kuitenkaan ole väline kuvata Kristuksen kärsimystä. Molemmat kärsimykset tapahtuvat todella, Kristuksen ja broilerin.

Runossa puhutaan ”juuri sinun” broileristasi ja ”juuri sinun” lautasestasi. Lukijaa puhutellaan korostaen hänen yksilöllisyyttään, mikä muodostaa vastakohtaan lautasella olevaan broileriin, jonka kaikki yksilöllisyys on riistetty. Puhumalla kuitenkin ”juuri sinun” broileristasi runo muistuttaa, että jopa kaikesta yksilöllisyydestä riisuttu lihamuusi on aina peräisin joidenkin tiettyjen

³³ Scholtmeijer (1993, 62–63) kutsuu tällaista kuvaustapaa sentimentaaliseksi antropomorfismiksi (*sentimental anthropomorphism*), jolla kuitenkin yleensä viitataan laajemmin sellaiseen antropomorfismiin, jossa ei-inhimillisiin eläimiin ajatellaan sellaisia inhimillisiä piirteitä, joita heillä todennäköisesti ei ole (ks. esim. Irvine 2004, 73–75).

ainutkertaisten olentojen ruumiista. Broilerin tappaminen ja ruumiin lisääminen muiden pääasiainenä syötävien broilerinruumiiden sekaan ei ole broileriaineen lisäämistä samaan broileriaineeseen.

Salmenniemen runo esittää avoimia kysymyksiä broilerintuotannosta ja teollisesta eläintuotannosta yleensä. Siten runo vastustaa broilerin piilottamista, vaikkei se suoraan paljastakaan piilotettuja broilereita. Rinnastamalla Jeesuksen ja broilerin kärsimykset runo tekee broilerin kärsimystä havaituksi.

4.2. Oikein erityisen normaalia

Anu Silfverbergin ensimmäinen esseekokoelma *Luonto pakastimessa* (= LP, 2011) on jaettu seitsemään lukuun. Luvuista ensimmäinen on nimeltään ”Eläin” ja se sisältää yhdeksän ei-inhimillisten eläinten asemaa käsittelevää esseetä. Broilereista kerrotaan kuudessa esseessä, jotka ovat ”Rakkaus”, ”Normaali”, ”Jonathan”, ”Käpylehmä”, ”Sudet ja tofu” ja ”Laika”. ”Normaalissa” broilerintuotanto on esseen keskeinen aihe, muissa esseissä on vain lyhyitä mainintoja broilereista. Tässä alaluvussa tarkastelen ”Normaalia” kysyen, miten se tekee broilerin kanallisuutta ihmisille havaituksi ja olevaksi.

”Normaalissa” Silfverberg kirjoittaa siitä, miten ihmiset pitävät eläintuotannossa kipua ja muuta kärsimystä normaalina. Essee alkaa havainnosta, että keskeinen erilaisia eläimiä jakava tekijä on se, millaisia eläimiä ihmiset tappavat oman hyvinvointinsa ja mielihyvänsä kasvattamiseksi. Esseen kertoja vertailee suomalaisten ihmisten suhtautumista koiran ja toisaalta sian tai broilerin tappamiseen ja syömiseen. Kertojan mukaan koiran tappamista ja syömistä useimmat pitäisivät ”kauhistuttavana”, mutta sian tappamista ja syömistä pidetään ”suositeltavana” (LP 29). Esseessä todetaan, että sekä koirat että siat ovat yksilöllisiä, älykkäitä, vuorovaikuttavia ja tunteellisia persoonia, joten nämä piirteet eivät selvästi ole syynä eroon ihmisten suhtautumistavoissa koiriin ja sikoihin. Kertoja päätyy esittämään, että ero ihmisten suhtautumistavoissa koiriin ja niin sanottuihin tuotantoeläimiin johtuu siitä, että olemme turtuneet tuotantoeläinten kärsimyksen:

Kun kyseessä on toista rotua tai uskontoa edustava ihminen, kärsimys tuntuu kaukaisemmalta. Kun kyseessä on eläin, se vähenee.

Tuotantoeläimen kohdalla se lakkaa kokonaan. Vähitellen, aste asteelta sitä on alettu pitää normaalina. (LP 30).

Katkelma tuo esiin, että toisen kärsimykseen suhtautuminen ei riipu vain kärsivän olennon lajista vaan myös siitä, miten läheiseksi hänet koetaan. Katkelmassa myös ilmaistaan, että normaali tarkoittaa normalisoitua eli normaaliksi tehtyä. Nyt ja täällä normaaleina pidettävät asiat eivät ole normaaleja aina ja kaikkialla.

Todettuaan, että tuotantoeläinten kärsimystä on alettu pitää normaalina, kertoja ryhtyy luettelemaan erilaisia normaalin kärsimyksen muotoja. Hän aloittaa melko pitkällä kappaleella, jossa kuvataan väkivaltaa, joka kohdistuu munijakanoihin, sikoihin ja lehmiin. Osa munijakanoja koskevista kuvauksista sopii myös broilereihin. Jokaisessa virkkeessä esiintyy sanapari ”on normaalia”, esimerkiksi: ”On normaalia, että kukonpojat silputaan elävältä, koska niitä ei munatehtaissa tarvita – 330 miljoonaa kukonpoikaa vuodessa EU:n alueella, jos tarkkoja ollaan.” (LP 30)

Sama ”on normaalia” -rakenne toistuu myös läpi kahden seuraavan kappaleen, joissa keskitytään broilerintuotantoon. Kappaleista ensimmäinen alkaa: ”Oikein erityisen normaalia on broilerintuotanto, sillä broileri on hyvin yleinen ruoka. On normaalia, että broilereita on kymmeniä tuhansia yhdessä kasvattamossa.” (LP 31) Ilmaisua ”[o]ikein erityisen normaalia” kuvaa broilerintuotannon sellaiseksi eläintuotannon alueeksi, jolla väkivallan normalisointi on viety poikkeuksellisen pitkälle. Normalisointia on helpottanut se, että ”broileri on hyvin yleinen ruoka”, eli broilerien suuri määrä, joka hankaloittaa kärsivien yksilöiden huomaamista.

”Normaalissa” broilerintuotantoa käsitellään myös siinä mielessä tehotuotannon äärimmäisenä muotona, että siinä kuvataan, miten broilerit kokevat jopa tuotantoeläimiksi erittäin paljon jatkuvaa kipua. Broilerikuvauksen toinen kappale keskittyy broilerien sairaalloisuuteen ja heidän tappamiseensa:

On normaalia, että broileri kokee kipua koko elämänsä, sillä sen jalostettu ruumis kasvaa liian nopeasti väärinä luut ja nivelet. On normaalia, että teuraskuljetuksissa luita murtuu ja henkiä lähtee. Teurastamojen toiminta vasta onkin normaalia, vaikkei siellä saakaan valokuvata. Kanat isketään normaalisti liukuhihnaan kiinnitettyihin koukkuihin, joista roikkuen ne kulkevat läpi esteradan: tainnutusastia, sirkkeli, kaltaus. On normaalia, että eläimet eivät tainnu

tainnutusastiassa. On normaalia, että sirkkelikin voi mennä hutiin. On normaalia, että tämän elämän kokee pelkästään Suomessa 50 miljoonaa kanaa vuodessa. (LP 31)

Hengästyttävää, listamaista kuvausta rytmittää ”on normaalia” -ilmauksen toisto. Normaali-adjektiivin merkitykset ovat *Suomen kielen perussanakirjan* (L–R, 305) mukaan ”tavanomainen, tavallinen, säännönmukainen, säännöllinen, odotuksenmukainen, oikea, hyväksyttävä”. Vyöryvässä listassa ”normaali” asetetaan kuvaamaan äärimmäisiä väkivallantekoja. Epävarmasti toimivat teurastuskoneistot kuvaillaan tavallisiksi, säännönmukaisiksi, odotuksenmukaisiksi ja hyväksyttäväksi. Tämä tekee näkyväksi normalisoinnin voiman. Tuotantokäytäntöjen normalisointi on tehotuotannon piilottamisen keino, joka hankaloittaa kuluttajan mahdollisuuksia tunnistaa käytäntöjä kipua ja kärsimystä aiheuttaviksi.

Normalisoitua kärsimystä käsittelevän listan jälkeen esseessä palataan läheisyyden ja kaukaisuuden merkitykseen väkivallan normalisoimisessa. Kertoja vertaa tv-uutisissa näytettäviä laajoja kuvia broilerihalleista ja lähikuvia yksittäisistä linnuista ja sanoo:

Lähelle on vaikea katsoa. Lähelle katsominen tekee broilerista numero 30 761 hätää ja pelkoa kokevan yksilön.
Sitä se onkin. (LP 31)

Lähikuva kumoaa konkreettisesti etäisyyden, jota väkivallan normalisoiminen vaatii. Sellainen väkivalta, jonka kohde näyttäytyy hätää ja pelkoa kokevana yksilönä, ei ole normaalia. Kertoja jatkaa: ”Broilerin lähikuvan nähdessään toimelias kuluttaja älähtää: soittakaa poliisi!” (LP 31). Broileri lähikuvassa ei enää näytä säännönmukaiselta, odotuksenmukaiselta ja hyväksyttävältä.

Parkkolan ja Revon *Lupa*-romaanin tavoin Silfverbergin ”Normaali” tekee havaituksi sitä, miten väkivallan normalisointi toimii. Broilerintuotantoa kuvaillaan esseessä yksityiskohtaisesti kipun ja kärsimyksen keskittyen. Jokaiseen esseeseen kerrottuun broilerin elämän piirteeseen tullaan normalisoidun kärsimyksen kautta, mikä on eräs yleisistä lähestymistavoista broilerintuotannon kritiikissä (esim. Muurimaa 2015, 251–252). Silfverberg kirjoittaa esille broilerin ruumista äärimmäisen sorron kohteena ja tämän sorron tuotteena, sorrosta syntyneenä. Kipuun ja kärsimyksen perustuva eläintuotannon kritiikki kumpuaa luottamuksesta kivun valtaan. Esseen kuvauksessa broilerin kärsimästä kivusta kerrotuksi tulleiden

broilerin valta, mahdollisuus vaikuttaa asemaansa, on kyvyssä herättää ihmisten empatia kivullaan, joka tulee kerrotuksi esiin (ks. Adams 2015a, 32; Donovan 2016, 113–117).

4.3. Paksupäiset broilerinsyöjät

Silfverbergin esseessä broilerintuotantoa määrittää äärimmäinen väkivalta. Sama äärimmäisyys on läsnä myös Antti Nylénin esseessä ”Mitä lihansyöjä tekee?”. Nylén viljelee viittauksia broilerintuotannon julmuuteen ja typeryyteen läpi koko esseetrilogiansa *Vihan ja katkeruuden esseet* (2007), *Halun ja epäluulon esseet* (2010), *Kauhun ja ulkopuolisuuden esseet* (2016) sekä kokoelmassaan *Hyvyys ja muita tekstejä näyttämölle* (2013). ”Mitä lihansyöjä tekee?” on ilmestynyt kokoelmassa *Halun ja epäluulon esseet* (= HE). Se käsittelee samana vuonna Helsingin kaupunginvaltuustossa käytyä ”kasvisruokapäiväkeskustelua”, jossa päätettiin, että Helsingin kouluissa ei yhtenä päivänä viikossa syödä lihaa. Esseessä pohditaan myös laajemmin sen otsikon kysymystä siitä, mitä toisten eläinten lihaa syövät ihmiset tekevät.

Esseen kertojan mukaan lihansyöntiä varten harjoitettava ”[n]ykyaikainen eläinteollisuus” on ”niin mielikuvituksellinen rakennelma, että taideluomuksena, kuten jonkin scifikirjailijan keksintönä, sitä voisi ihailla” (HE 305). Kertoja myös sanoo, ettei lihateollisuutta ”tarvitse demonisoida. Se on jo aivan riittävän demoninen” (HE 305) ja ”puhtaasti epäeettinen” (HE 306). Näin kertoja lukuisin värikkäin ilmaisin määrittää eläinteollisuuden äärimmäiseksi väkivallaksi.

Parkkolan ja Revon *Lupaus*-romaanin ja Silfverbergin ”Normaali”-esseen tavoin Nylénin esse käsittelee myös tämän äärimmäisen väkivallan normalisointia teollisessa eläintuotannossa. Eläintuotannon esimerkkipaikkana toimii broilerihalli. Esseen kertojan mukaan eläinteollisuuden valvonnasta vastaavat kaksi nykyihmisen persoonista eli

homo economicus ja hullu tiedemies. He tekevät sen virkansa ja roolinsa puolesta, eivät ihmisinä. Heidän, toisin kuin ihmisten, on mahdollista käydä broilerihallissa ja nähdä, että kaikki on kunnossa. (HE 307)

Tässä väkivaltaisen broilerihallin näkeminen paikaksi, jossa ”kaikki on kunnossa” – joka siis on odotuksenmukainen, säännönmukainen ja hyväksyttävä, eli normaali – vaatii inhimilliseltä katsojalta sitä, että hän sivuuttaa oman inhimillisyytensä. Nykyihmissyyteen kuuluvat puolet ”homo economicus ja hullu tiedemies” keskittyvät esseeseen kertojan mukaan inhimillisyyden sijasta talouteen ja tieteeseen.

Inhimillisyys ja väkivallan normalisointi – ”kaikki on kunnossa” – ovat esseessä toistensa vastavoimia. Siten ”Mitä lihansyöjä tekee?” muodostuu arvoiltaan humanistiseksi tekstiksi, jossa painottuvat inhimillisen merkitykset lempeä, sävyisä, humaani, siedettävä, säädyllinen, kohtuullinen ja kunnollinen (*Perussanakirja A–K* 289).

Essee alkaa lyhyellä johdatuksella vuoden 2010 kasvisruokapäiväkeskusteluun ja ”hurjan poliittisen potentiaalin” (HE 303) omaavaan vegetarismiin, jota jotkut lihansyöjät vastustavat. Esseeseen kertoja puhuu näistä lihansyöjistä yleisesti ”broilerinsyöjinä”:

Kasvissyöntiin alkukantaisen vainoharhaisesti suhtautuva paksupäinen broilerinsyöjä ei ole myytti eikä olkinukke. Heitä on leegio. – –
Eikä koko [kasvisruokapäivä]keskustelussa puhuttu sanaakaan eläimistä... niiden ottaminen mukaan puheisiin olisi kai pakottanut broilerinsyöjät tarttumaan pamppuihin. (HE 303–304)

Miksi lihansyöjiä, tai ”sekasyöjiä”, kutsutaan esseessä nimenomaan broilerinsyöjiksi? Miksei siansyöjiksi, lehmänsyöjiksi tai hirvensyöjiksi? Kiloissa mitattuna lihansyöjät Suomessa syövät eniten sikojen lihaa, ja siipikarjan, eli lähinnä broilereiden lihan kulutus on vasta toisella sijalla (Stat.fi 2016). Siat ovat kuitenkin paljon lintuja suurempia, joten tapettujen ja syötyjen yksilöiden määrässä mitattuna eniten syödään broilereita (Sikatieto.fi; Suomibroileri.fi a). Suomessa lihaa syöviä ihmisiä voi siis kutsua yleisesti broilerinsyöjiksi sillä perusteella, että broilereita tapetaan heidän takiaan eniten.

Tulkintani mukaan toinen peruste kutsua lihansyöjiä broilerinsyöjiksi on halu muistuttaa siitä, että myös broilerin liha on lihaa ja että senkin takia joku on tapettu. Perustan tulkintani siihen, että tästä muistutetaan suorasanaisesti muutamassa muussa Nylénin kirjoituksessa, esimerkiksi monologissa *Hyvyys* (2013, 18–19). Kuten analyseissäni Holman novellista ”Jeesus ja Joey”, Lardot'n novellista numero 72 ja

Snellmanin romaanista *Safari Club* totesin, broilerinlihasta puuttuu se verenhuruisuuden mielikuva, joka liitetään viipaleisiin punaisemmista lihaksista. Nylénin kirjoitukset pyrkivät korjaamaan tätä epäsuhtaa eri lihojen synnyttämissä mielikuvissa.

Väitän, että tärkein syy sille, miksi lihansyöjät Nylénin esseessä nimetään broilerinsyöjiksi, on kuitenkin se, että broilerintuotanto on tehotuotannon kriitikoille eräänlainen metonymia koko nykyaikaiselle eläinteollisuudelle. Broilerintuotannon uhrimäärä on hyvin suuri, tuotanto erityisen koneellistettua ja yksilö poikkeuksellisen arvoton. Broilerintuotannon käyttöä koko teollisen eläintuotannon metonymiana puoltaa myös historia: kanojen munat ja lihakset ovat ensimmäisiä eläinperäisiä tuotteita, joita on alettu tuottaa teollisesti (Davis 2009, v ja 6). Kuten Silfverbergilläkin, broilerintuotantoa kerrotaan myös Nylénin esseessä havaituksi äärimmäisyyden äärimmäisyytenä, pisteenä, jossa lihateollisuuden demonisuus tiivistyy. Tämä näkyy myös siinä, että se eläintuotannon paikka, johon homo economicus ja hullu tiedemies menevät, on juuri broilerihalli.

4.4. Kipeät jalat

Kuten Silfverbergin ”Normaali”-esseessä, myös Anu Ojalan nuortenromaanissa *Pommi* (= P, 2014) broilerintuotantoa määritellään kärsimyksestä käsin. Teoksen päähenkilö on lukiolainen Mia, joka päätyy mukaan eläinoikeustoimintaan. Romaanin alussa hän on hyvin tietämätön ihmisten ei-inhimillisiin eläimiin kohdistamasta järjestelmällisestä väkivallasta. Sattumalta hän tutustuu eläinten oikeuksia ajaviin Kimiin ja Ninaan, ja alkaa heidän rohkaisemanaan etsiä tietoa lemmikki- ja tuotantoeläinten kohtelusta.

Eniten teoksessa käsitellään rodunjalostuksesta koirille aiheutuvia terveysongelmia ja lehmiin ja sikoihin kohdistettua väkivaltaa. Broilerintuotanto mainitaan kerran. Kim ja Nina näyttävät eläinteollisuuteen vasta tutustuvalla Mialle videon, joka on lyhyt kooste tuotantoeläinten arjesta. Ulkopuolinen kertoja kertoo videosta:

Sairaat ja likaiset siat ahtaissa betonivankiloissa.

Maidontuotannon yksinäiset, heti syntymästään emoistaan vieroitettut vasikat.

Liian pieniin kuljetuslaatikoihin tungetut kalkkunat.

Broilerit, jotka eivät pystyneet kävelemään.
Munintakanojen kanaloiden ahtaus.
Kuvakertomus tuntui jatkuvan loputtomiin. (P 103)

Videossa kuvatut broilerit eivät pysty kävelemään, koska heidän lihasmassansa kasvaa jalostuksen ja ruokinnan vuoksi niin nopeasti, ettei luuston ja nivelten kehitys pysy perässä. Tämä aiheuttaa muun muassa kivuliasta sääriluun kasvuruston kasvuhäiriötä eli tibiaalista dyskondroplasiaa sekä luunmurtumia. (Davis 2009, 100–105.) Toinen broilereiden tavallinen jalkavaiva on jalkapohjan tulehdus, joka johtuu huonosta tai vääränlaisesta pehkusta (Kaukonen, Norring & Valros 2017, 73).

Erilaiset jalkavaivat ja ylisuurten rintalihasten aiheuttamat tasapainovaikeudet ovat tunnetuimpia broilerien terveysongelmista. Kävelykyvyttömyys tai jalkojen kipu mainitaan aineistoni teksteistä *Pommin* lisäksi *Lupauksessa*, ”Normaalissa” ja Johanna Sinisalon *Enkelten verta* -romaanissa, jota tarkastelen seuraavassa alaluvussa. Paitsi broilereita, myös kaikkia muita *Pommin* kärsimyslistassa mainittuja tuotantoeläimiä kuvaillaan hyvin tunnetuilla väkivaltaesimerkeillä. Sikojen ahtaat, betonilattiaiset karsinat ovat tuttu kuva siantuotannosta, samoin kuin vieroitetut vasikat ovat hyvin tiedetty maidontuotannon varjopuoli. Kalkkunoiden teuraskuljetusten ongelmat nousivat laajaan julkisuuteen 2000-luvulla, kun hallinto-oikeus totesi, ettei teuraskuljetuksissa aina noudateta edes eläinsuojelulakia (Yle.fi 2015; Eduskunta.fi 2011). Munijakanojen häkkien ahtaus on vuosikymmenten ajan ollut puhutuin kanaoikeuskysymys, jonka rinnalle on noussut ahtaus lattiakanaloissa. *Pommin* lista kuvaa siis verraten tuttuja eläintuotannon ongelmia, joista päähenkilö Mia kuitenkin on tietämätön; videon nähtyään hän tuntee olevansa järkyttynyt ja valaistunut. Vyöryttämällä Mian hahmolle ja lukijalle näkyviin eläintuotannon väkivaltaa listamainen kertomus perustelee romaanissa myöhemmin tehtävää suoraa eläinoikeustoimintaa.

Vammautetut broilerit ovat *Pommissa* osa pitkää spesististen väkivaltaisuuksien listaa. Heidän mainitsemisensa toimii teoksessa toisin kuin lähes yhtä lyhyet broilerimaininnat Nylénin ”Mitä lihansyöjä tekee?” -esseessä. Siinä missä Nylénin essee käsittelee teollista eläintuotantoa broilerintuotannon metonymian avulla, *Pommissa* broilerit eivät korostu. Broilerikuvat ahdistavat Miaa rinnan kalkkuna-

sika- ja lehmäkuvien kanssa. *Pommi* kertoo broilerit havaituiksi eräinä teollisen eläintuotannon lukemattomista uhreista.

4.5. Rossukka-epäluoma

Broilerien kivut ja kärsimykset määrittävät vahvasti broilerikuvausta myös Johanna Sinisalon romaanissa *Enkelten verta* (= EV, 2011). Siinä toinen kertomuksen päähenkilöistä, eläinaktivisti Eero, saa eläinoikeusaiheiseen blogiinsa kommentin nimimerkiltä *Pihvi on asiaa*. Nimimerkki kirjoittaa, että lihansyönti on ihmisille perustarve kuten seksikin. Eero vastaa blogikirjoituksella, jossa hän kertoo, että vaikka lisääntymisen edellyttämä seksi on lajin kannalta perustarve, yksilölle se ei ole tarve vaan halu. Sitten Eero kuvittelee blogikirjoituksessaan dystopian, jossa joitain ihmisiä on päätetty toisten seksinhalun vuoksi alistaa yhtä rajusti kuin nyt alistetaan eläimiä tehotuotannossa toisten eläinten lihanhalun vuoksi. Tällaisessa tilanteessa Eero kuvittelee olevan ”valtiovallan suojeluksessa olevia seksistämöjä ja panoloita” (EV 163), joissa olisi raiskattavia ja pahoinpideltyjä ihmisiä. Eero kuvailee yksityiskohtaisesti heidän kärsimyksiään. Eräs hyväksikäytettävistä olisi Roz:

Oletko tissimiehiä, rakas nimimerkki *Pihvi on asiaa*? Jos olet, mene tapaamaan uhkeaa Rozia, tuolla panoloiden tähdellä on valtaiset ryntäät. Hänellä on rinnuksissaan niin paljon massaa, että hän kaatuisi nokilleen, jos hän nousisi seisomaan (ja jos hänellä olisi tilaa edes kunnolla seistä). (EV 163)

Kirjoituksen lopussa Eero selittää, että Rozin esikuva on Ross 508 -hybridibroileri, joka romaanin julkaisuajankohtana oli Suomessa paljon käytetty broilerityyppi (Toivio 2009, 79). Eero kertoo, että jalostuksen seurauksena Ross 508:n ”ryntäät ovat niin luonnottoman mahtavat, että se ei pysy enää välttämättä tasapainossa” (EV 165). *Pommin*, *Lupauksen* ja Ala-Harjan ”Nälkä”-novellin tavoin *Enkelten verta* kertoo broilereita olevaksi heidän sairaalloista, paksua kömpelyyttään kuvaten. Broilerien elämästä Eero kertoo seuraavasti:

Rossukka-epäluoman elämä on tarkasti säädeltyä. Kasvattamossa lintujen vuorokausirytmiiä säädellään valon avulla niin, että ne nukkuisivat mahdollisimman vähän. Niille annetaan koko ajan ruokaa. Koska muutakaan tekemistä ei ole, ne syövät. Kuudessa viikossa Rossukka-ressukasta on tullut melkein kaksikiloinen jötikkä. Sen

vanhemmaksi sitä ei kannata kasvattaakaan, sillä sen liha sitkistyisi ikävästi. (EV 165)

Broilerin elämän kuvauksessa tulevat esiin teollinen säätely, lajityypillisen käyttäytymisen estäminen muun muassa muunnellulla vuorokausirytmillä, hallielämän tylsyys ja broilerin kasvun nopeus. Eero puhuu Ross-broilerista Rossukka-epäluomana ja Rossukka-ressukkana. Ensimmäinen nimitys viittaa siihen, että broilerin ruumiillisuutta keskeisesti määrittävät piirteet ovat ihmistekoisia. Ressukaksi kutsuminen puolestaan painottaa broilerin surkeutta.

Virkkeet ovat lyhyitä ja yksinkertaisia verrattuna värikkääseen ja polveilevaan seksistämötekstiin, jossa Eero myös toistuvasti puhuttelee nimimerkkiä *Pihvi on asiaa*. Seksistämökuvauksia alkaa:

Niissä [seksistämöissä ja panoloissa] olisi pienissä kopeissa mieleltään muserrettuja ihmisiä päästään ja raajoistaan kytkettyinä, koskaan näkemättä päivänvaloa tai haistamatta ulkoilmaa, koko ajan heille kipua ja epämukavuutta tuottavissa rujoissa vääntyneissä asennoissa, jotta sinä voisit rauhassa ja helposti, lupia kyselemättä, tyydyttää tarpeesi. Joiltakin on poistettu ruumiinosia, jotta kidutuksen aiheuttamassa tuskatilassakaan he eivät pääsisi tekemään vahinkoa – vaikkapa hampaat, jotta heitä olisi mukavampi nussia suuhun. (EV 163)

Tulkitsen Eeron kirjoittavan kuvitelman seksistämöistä ja panoloista osittain siksi, että koska tuotantoeläinten kärsimys on normalisoitu ja kätkeyty, ihmisten kärsimyksen kuvaus on monelle blogin lukijalle todennäköisesti voimakkaampi lukukokemus kuin tuotantoeläinten kärsimyksen kuvaus. Eero pyrkii tekemään tuotantoeläinten kärsimystä näkyväksi allegoriatyylillä, jossa ihmiset kärsivät tuotantoeläinten tavoin. Blogikirjoitus muodostaa samalla pienoiskuvan siitä, miten ei-inhimillisten eläinten ja ihmisten kärsimyksen kuvauksissa noudatetaan usein eri sääntöjä. Värikäs kuvaus ei-ihmisten kärsimyksistä tulkitaan helpommin sentimentaaliseksi haihatteluksi kuin värikäs kuvaus ihmisten kärsimyksistä (Donovan 2013 a, 183–184). Siksi tuotantoeläinten kärsimyksen kuvaus esimerkiksi eläintuotannon itse tuottamissa teksteissä on usein lakonisen ”asiallista”, vailla runsasta kuvailua. Tämä näkyy myös Eeron lyhyissä broilerintuotantovirkkeissä, jotka vertautuvat pitkiin seksistämövirkkeisiin.

Rinnastukset tuotantoeläimiin kohdistetun väkivallan ja ihmisten kärsimyksen välillä ovat kaunokirjallisuudessa tavallisia. Usein tällaiset rinnastukset eivät tuo kunnolla

esiin tuotantoeläimiin kohdistuvaa väkivaltaa vaan pikemminkin häivyttävät sitä näkyvistä. Siten käy, kun rinnastuksissa ei oteta huomioon seikkoja, jotka erottavat erilaisia kärsimyksiä toisistaan. Näin on esimerkiksi teksteissä, joissa tuotantoeläimeen kohdistettua väkivaltaa käytetään vain metaforana ihmisten kärsimyksille. (Adams 2015a, 38–43; Donovan 2016, 46; Scholtmeijer 1993, 259.) Rinnastuksia tuotantoeläinten ja ihmisten välillä on kuitenkin mahdollista tehdä myös kunnioittaen rinnastettavien elämien merkittäviä keskinäisiä eroja ja tuoden esiin sekä tuotantoeläinten että ihmisten kokemuksia. (Scholtmeijer 1995, 235 ja 256–257).

Kunnioittavia rinnastuksia on feministisessä kirjallisuudessa tehty sukupuolistuneen ja lajistuneen väkivallan välillä (Donovan 2016, 65–69; Adams 2015a, 104–107 ja 142–143; Scholtmeijer 1995, 235 ja 241–256). Eeron henkilöhaamon blogitekstissään tekemä rinnastus broilereihin sekä muihin tuotantoeläimiin ja seksiorjina pidettyihin ihmisiin kohdistetun väkivallan välille on tällainen rinnastus, jossa lajiin ja sukupuoleen perustuvaa väkivaltaa käsitellään ekofeministisen intersektionaalisesti yhdessä. Eero rinnastaa broilerin kärsimykset kuviteltujen ihmisten kuviteltuihin kärsimyksiin. Hän kuvittelee seksistämö dystopiansa ihmisten kärsimykset aidosti samanlaisiksi kuin tehotuotantoeläinten kärsimykset. Panoloiden tähti, ihminen Roz, kärsii Ross-broilerin tavoin valtavista rinnoistaan (olkoonkin, että Ross-broilerin rintavuus johtuu lihassmassasta, Roz-ihmisen ei) ja ahtaudesta. Kaikki seksistämön ihmiset kärsivät kivuista, likaisuudesta ja vapaudenriistosta, ja heitä tuotetaan jatkuvasti lisää. Eeron tekemä rinnastus ei häivyttä broilerin kärsimystä.

Sekä eläintuotannossa että ihmisiin kohdistuvassa seksuaalisessa väkivallassa yksilöltä riistetään hänen vapautensa valita kuka häntä koskettaa, milloin ja miten. Eero kirjoittaa myös siitä, ettei ongelma poistu, vaikka eläintuotannossa siirryttäisiin pelkkään luomuun ja seksuaalista väkivaltaa tehtäisiin lempeämmin:

Jotkut (et sinä, koska se on kalliimpaa, ja valtio ei tue sitä), haluavat mennä luomu-seksistämöön. Siellä pantavat ovat pikkuisen paremmassa asemassa, saavat hoitaa itse lapsiaan, heille ei pakkosyötetä lääkkeitä ja he saavat parempaa ruokaa. Silti hekin ovat edelleen sinun kaltaistesi ihmisten hedonismien, välinpitämättömyyden ja itsekkyyden orjia, mutta heiltä ei sentään viedä aivan kaikkea ihmisarvoa. (EV 164)

Eeron blogikirjoituksen kanssa samaan tapaan seksuaalisen väkivallan ja eläintuotannon yhteyksiä on Carol Adamsin (1995; 2010) lisäksi käsitellyt muun muassa Dallas Rising. ”Eettisempää eläintuotantoa”, kuten luomua ja ”vapaiden kanojen” munia vastustaessaan Rising on käyttänyt vertausta, jota hän kutsuu ”happy rape, happy meat” -analogiaksi. Risingin mukaan luomulihan ja vapaiden kanojen munien markkinointi on ”kuin yritys saada raiskaajat raiskaamaan ilman, että he uhkaavat uhrejaan asein tai pitävät veistä heidän kurkullaan”³⁴. (Rising 2013, 124–125.)

Sekä Eeron blogikirjoitus että Risingin vertaus tunnustavat puolittaisten tavoitteiden arvon, mutta nimenomaan välitavoitteina. ”Eettisempään alistamiseen” tyytyminen on Risingin mukaan sen kieltämistä, että väkivalta sattuu aina, vaikka se tehtäisiin vähän kiltimmin kuin ennen. (Rising 2013, 126–128; ks. myös Stănescu 2014, 225–227.)

Kuvaus Rozista sanallistaa sitä, miten sekä lihansyönnissä että seksuaalisessa väkivallassa yksilöitä voidaan ajatella heidän osiensa kautta. Sekä Roz että Ross ovat ennen kaikkea rintavia. Alistetut pelkistyvät ruumiinosikseen, ja heidät itsensä kokonaisina yksilöinä sivuutetaan poissaoleviksi viittauskohteiksi. Olennon kohtelu poissaolevana viittauskohteena vaatii kyseisen olennon näkemistä objektina, jolla ei ole omaa tahtoa tai jonka tahdolla ei ole merkitystä. Tätä objektifiointia (*objectification*) seuraa Adamsin mukaan pilkkominen (*fragmentation*). Pilkkomista on, kun broileri suikaloidaan tai kun jotakuta kohdellaan ruumiinaukkona, ihonvärinä tai muuna itsensä palasena. Objektifiointi ja pilkkominen mahdollistavat kulutuksen (*consumption*), kuten lihansyönnin tai seksuaalisen tai rasistisen väkivallan. Kulutettava yksilö on poissa ja tilalla on jokin sortajan haluama hyödyke: joku ”liha”, tai ”nainen”, tai ”musta”. (Adams 2015a, 27.)

Yksi poissaolevan viittauskohteen seuraus on Adamsin mukaan se, että sorron eri muotoja ei tunnisteta toisiinsa kytkeytyneiksi, vaan esimerkiksi spesismia, seksismia, rasismia ja klassismia ajatellaan irrallisina ilmiöinä. Kun niitä sen sijaan käsitellään intersektionaalisesti yhdessä, murennetaan samalla poissaolevan viittauskohteen

³⁴ like working to get rapists to rape without holding guns or knives to their victims' throats

voimaa. (Adams 2015a, 155–175.) Eeron blogikirjoituksessa *Enkelten verta* käsittelee lihansyönnin ja seksuaalisen väkivallan yhteisiä perusajatuksia: halujen luonnollistamista tarpeiksi, lajien ja sukupuolien hierarkkista järjestystä ja käsitystä, jonka mukaan hierarkiassa alempana olevat kuuluvat ylempänä olevien määräysvallan alle. Siten se kertoo broilereita oleviksi kuvaamalla heidät saman järjestelmän uhreiksi, joka vahingoittaa myös ihmisiä. Samalla teos kertoo broilerien ruumiillisista erityispiirteistä, ”jalostuksesta” ja elinolosuhteista.

4.6. Tehotuotantonauru

Inga Röningin romaani *Unisammakko* (= U, 2016) on päiväkirjaromaani vanhemmuudesta perheessä, johon kuuluvat äiti, isä ja vauva. Teos on jatko-osa saman perheen raskausajasta kertovalle romaanille *Hippiäinen* (2015). Kummassakin romaanissa kertojanääni on äidillä, Kreetta Nymanilla. Perhe asuu Helsingin Munkkiniemessä.

Unisammakko alkaa synnytysosastolta. Sairaanhoitaja tulee ottamaan vähän aikaa sitten syntyneeltä, vanhempien Hippiäiseksi kutsumalta vauvalta verikokeen:

Se kävi kiduttamassa minun lastani, nosti sen kuin broilerin, jalasta, roikotti pää alaspäin ja nauroi tehotuotantonaurua. – – Se otti minun vauvani pöydälle ja minun vauvani yritti mennä kippuraan, suojautua, mutta se väkisin kaivoi minun vauvani piipunrassinohuen jalan esiin, ja kidutti sitä raukkaa niin että sen kantapäätä alkoi tulla verta. Minä näin vauvani pienen jalan ja helminauhana varpaat, kun hoitaja piti väkisin kiinni ja nauroi verenlaskunaurua. Valtava, tummanpunainen pisara värjäsi alla olevan harson, minä itkin, hoitaja nauroi, Hippiäinen huusi. Minä rukoilin, älä satuta, mutta se satutti ja se näytti nauttivan siitä, enkä minä voinut tehdä mitään. – – Rukoilin, ja tati nauroi saaliinjakamisaurua – – (U 8)

Kreetta-kertoja rinnastaa broilerien kohtelun tehotuotannossa ja vauvansa kohtelun eteläsuomalaisella synnytysosastolla. Rinnastus on niin epätasapainoinen, että sen voi lukea ironisena kuvauksena vasta synnyttäneen, väsyneen päähenkilön mielentilasta. Kertojalle kokemus on kuitenkin vakava ja todellinen, ja läpi sekä *Unisammakon* että *Hippiäisen* yksityiskohtainen kertojan tunteita kuvaileva kerronta kutsuu lukijaa samastumaan Kreetta Nymanin kokemukseen. Siksi tekstin kokonaisuus ei tue ironista lukutapaa. Romaaneissa kertoja syö erilaisia liharuokia eikä pohdi tätä tapansa syötävien eläinten kannalta. Näin *Unisammakon* alun

broileri/vauva -rinnastus muodostuu kuvaksi sellaisesta broilerin kärsimyksen tiedostamisesta, joka välinpitämättömästi sivuutetaan. Kertoja vertaa vauvansa kohtelua broilerin kohteluun, mutta tämä ei saa häntä välittämään broilereista. Häntä kiinnostaa vain oman vauvansa hyvinvointi. Jalasta nostaminen ja julmat tehotuotanto-, verenlasku- ja saaliinjakamisnaurut jäävät vain metaforiksi, joilla kertoja kuvaa, miten sairaanhoitaja ilkeästi satutti hänen lastaan.

Jacques Derrida on kritisoinut ihmisiin ja tehotuotannossa oleviin eläimiin kohdistuvan väkivallan rinnastamista siitä, että se usein häivyttää tuotantoeläinten kärsimän väkivallan erityistä kauheutta. Derrida kirjoittaa muun muassa eläintuotannon vertaamisesta keskitysleireihin. Hänen mukaansa vertaus on osittain huono siksi, että se jättää huomiotta sen, että tuotantoeläimiä tuotetaan pakotetusti jatkuvasti lisää kidutettaviksi ja tapettaviksi. Keskitysleireillä ei sentään pyritty siihen, että alistettavia ihmisiä olisi synnytetty valtavia määriä lisää. (Derrida 2008, 26; ks. myös Calarco 2013, 163 ja Wolfe 2012, 29–31.) Derridan kritiikistä huolettomia rinnastuksia kohtaan Matthew Calarco kirjoittaa, että ”[v]aikea tehtävä on jäsentää kumpikin [ihmisten ja eläinten] kärsimys omassa erityisyydessään ja huomata olennaiset samankaltaisuudet sekä vastaavat logiikat siellä, missä niitä on.” (Calarco 2013, 163; olennaisista eroista ja samankaltaisuuksista ks. myös ks. myös Rojola 2015b, 168.)

Olellainen samankaltaisuus tuotannossa sorrettujen broilerin ja *Unisammakon* ihmisvauvan välillä on, että he kaikki ovat tuntevia yksilöitä. He kaikki ovat myös vasta poikasia, sillä tuotantopolven broilerit eivät kasva aikuisiksi. Verikokeessa vauva kokee kipua, ja myös broilerit kokevat kipua. Vauva voi olla hätäntynyt ja broilerit ovat usein hätäntyneitä. Juuri muita yhtäläisyyksiä romaanin vauvan ja broilereiden välillä ei sitten olekaan. Olellainen ero on, että teoksen ihmisvauvalle tuotetaan kipua hänen oman hyvinvointinsa tähden, kun taas broilereille tuotetaan kipua ihmisten lihanhimon vuoksi.

Verikokekohtauksessa kerronnan rytmi on hätäntyneen hengästynyt kuten kertojapäähenkilön olokin. Lyhyet lauseet on erotettu toisistaan pilkuin, ja pisteitä on harvassa. Katkelmassa toistuu sairaanhoitajan nauru: ensin tehotuotantonauru, sitten verenlaskunauru ja lopulta saalinjakamisnauru. Nämä naurut ohjaavat lukemaan

broilerin jalasta nostamisena nimenomaan teuraskuljetukseen ja teurastamiseen liittyvänä nostamisena. Verikoe rinnastuu siis paitsi yleisesti broilerin kohteluun, myös erityisesti verenlaskuun eli tapettavan eläimen kaulavaltimoiden leikkaamiseen, jonka jälkeen odotetaan, että vielä toimiva sydän pumppaa suurimman osan verestä ulos ruumiista. Tämä tekee rinnastuksesta erityisen räikeällä tavalla epätasapainoisen. Vaikka *Unisammakossa* mainitaan broilerintuotanto väkivallan paikkana, maininta ei kerro havaituksi broilereita vaan ihmisvauvan. Broilerimaininta jää jälleen kerran välineeksi ihmisten toiminnan kuvaukseen (Scholtmeijer 1993, 259; Donovan 2016, 46).

5. LOPUKSI

Olen tässä työssä tarkastellut broilerimainintoja kolmessatoista erilaisessa 2000-luvulla julkaistussa kaunokirjallisessa tekstissä. Broilerit ovat ihmisiltä järjestelmällisesti kätkeytyjä olentoja, joten olen kysynyt, miten aineistossani tehdään broilerien kanallisuutta ihmisille havaituksi ja olevaksi, eli miten piilotettuja broilereita paljastetaan. Paljastamisen taktiikat ovat sidoksissa siihen, millaista piilottamista vastustetaan. Kohdeteksteissäni paljon käytetty broilerien paljastamisen taktiikka on kuvata broilerien kärsimystä ja heihin kohdistuvaa kansanmurhatyyppistä väkivaltaa joko suoraan tai rinnastusten avulla. Näin tehdään Topi Paalasen runossa, Seita Parkkolan ja Niina Revon romaanissa *Lupaus*, katkelmassa Harry Salmenniemen runoteoksesta *Texas, sakset*, Anu Silfverbergin esseessä ”Normaali”, Anu Ojalan romaanissa *Pommi* ja Johanna Sinisalon romaanissa *Enkelten verta*. Näistä *Lupaus* ja ”Normaali” kiinnittävät huomiota ennen kaikkea väkivallan normalisointiin ja tekevät tätä herkästi huomaamattomaksi jäävää sortokäytäntöä havaituksi.

Toinen keskeinen paljastamisen keino on käsitellä broilereihin kohdistetun väkivallan piilottamista ja tuotantojärjestelmää yleensä. Kun piilottamista kirjoitetaan havaituksi, piilottamisen voima murenee. Tätä keinoa käytetään vaihtelevissa määrin kaikissa edellä mainituissa teksteissä sekä Antti Nylénin esseessä ”Mitä lihansyöjä tekee?”. Siinä broilerien syöminen muodostuu lihansyönnin metonymiaksi ja broilerintuotanto lihantuotannon metonymiaksi.

Osa kohdeteksteistäni paljastaa piilotettuja broilereita käsittelemällä broilerien syömistä tai eläviin broilereihin kohdistettua väkivaltaa intersektionaalisesti suhteessa ihmisten väliseen väkivaltaan. Näin toimitaan Sinisalon romaanissa *Enkelten verta*, Anja Snellmanin romaanissa *Safari Club* ja Laura Gustafssonin romaanissa *Anomalia*. Snellmanin ja Gustafssonin romaaneissa lukijan on kuitenkin helppo myös ohittaa broilerit heitä juuri huomaamatta, sillä kerronnan keskiössä ovat ihmishenkilöhahmojen väliset suhteet.

Vain kahdessa kohdetekstissäni, *Lupauksessa* ja Paalasen runossa, on representaatioita elävistä broilereista. Paalasen runon puhuja on broileri, joka ironisoi

lihamarkkinoinnissa käytettyjä broilerin piilottamisen tapoja. *Lupa* kertoo broilereita havaituiksi kertomalla kohtaamisista broilerin ja ihmisten välillä. Se kertoo olevaksi broilerin queeria, normeihin sopimatonta kanallisuutta, jota heistä ei ole saatu täysin nujerrettua. Sikäli *Lupa* on aineistoni teksteistä eniten broilereita olevaksi kertova. Se kertoo broilereista kanoina, ei pelkkinä sorrettiina. Se on myös kohdeteksteistäni ainoa, jossa on todella yksilöityjä broilereita – Paalasen runon Chick-broileri on pikemminkin kuva broilerista yleensä kuin kukaan tietty henkilö.

Osalta teksteistä olen joutunut myös kysymään, paljastetaanko niissä piilotettuja broilereita ollenkaan. Kohdeteksteistäni neljässä, Antti Holman novellissa ”Jeesus ja Joey”, Riikka-Ala-Harjan novellissa ”Nälkä”, Raisa Lardot'n novellissa numero 72 ja Inga Röningin romaanissa *Unisammakko* broilerimaininnat palvelevat ensisijaisesti ihmishenkilöhahmojen kuvauksessa, eikä teksteistä yksikään kohtelee broilereita kerronnassaan eettisesti. Holman novellia lukuun ottamatta jokainen näistäkin teksteistä tulee kuitenkin kertoneeksi jotain myös broilereista: Ala-Harjan ja Lardot'n novelleissa tuodaan esiin broilerin ruumiillisuutta paksuina lintuina, ja Röningin romaanissa kuvataan lyhyesti broilereihin kohdistettua välinpitämätöntä väkivaltaa.

Tulkintojeni lähtökohtana on ollut ajatus, että jokainen broilerikertomus ottaa kantaa tuotantoon. Olen etsinyt sellaisia broilerin representaatioita ja lukemisen tapoja, joilla olisi broilereille hyviä seurauksia. Hyvän määrittelyssä olen tukeutunut Martha Nussbaumin toimintavalmiuksien teoriaan. Sen mukaan jokainen olento on oikeutettu sellaisiin kohtuullisiin perusedellytyksiin, jotka antavat sille mahdollisuuden voida hyvin eli kukoistaa. Hyvä broilerirepresentaatio edistää broilerin kukoistamismahdollisuuksia, eli oikeastaan ”broilerin” kategorian lakkauttamista – sitä, että kanojen annetaan olla kanallisia. Broilerin mahdollisuudet kukoistaa ovat ihmisten vallassa. Siksi hyvän broilerirepresentaation on kannustettava ihmistä välittämään broilereista, kiinnostumaan siitä, mitä broilerit haluavat ja tarvitsevat, ja käyttäytymään heitä kohtaan hyvin. Tämä representaationäkemys sopii myös laajemmin tuotantoeläinten representaatioiden tarkasteluun.

Tuotantoeläinten kohdalla on tärkeää muistaa, että eläintuotantojärjestelmä pyrkii koko ajan kontrolloimaan kuvauksia, joita sen alistamista eläimistä tehdään ja

levitetään. Suurin osa tuotantoeläinten representaatioista on lihan, ei eläinten representaatioita. Liharepresentaatioiden käsittelyssä Carol Adamsin termi poissaoleva viittauskohde toimii hyvin kirjallisuudentutkimuksen välineenä. Elävien tai muuten kokonaisten tuotantoeläinten representaatioiden käsittelyssä toimii Karoliina Lummaan käsite olevaksi kertominen. Se auttaa tulkitsemaan kertomuksia, joissa tehotuotantoa vastustetaan paljastamalla siihen piilotettuja eläimiä, eli kertomalla olevaksi heitä, joista on yritetty tehdä eläiminä olemattomia.

Tuotantoeläinten representaatiot vaikuttavat todellisten tuotantoeläinten elämään. Parhaimmillaan kaunokirjallisuuden broilerirepresentaatiot vahvistavat todellisten broilerin ääntä ja voivat siten auttaa broilerintuotannon lopettamisessa. Äänen vahvistamiselle on tärkeää, että mikäli broilerikuvaus houkuttelee lukemaan itseään todenmukaisena kuvauksena broilereista, se ei horju todenmukaisuudessa, kuten analyyseissäni *Lupauksesta* ja Paalasen runosta osoitin. Erilaisten eläinten ääniä vahvistava kirjallisuus on luonteva paikka kuvitella ja suunnitella nykyistä tasa-arvoisempia yhteisöjä, joissa pyritään kunnioittamaan niin kanallisuutta, inhimillisyyttä kuin muitakin eläimellisyyksiä. Tämän ajan kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen velvollisuuksiin kuuluu keskustella, lukea ja kirjoittaa tuotantoeläimistä.

Tuotantoeläintutkimus on myös ihmisten tutkimusta. Broilerit ovat ihmisten osittain luomia, hallitsevia, hyväksikäyttämiä ja ihmisistä riippuvaisia, joten heidän olemassaolonsa on aina olemassaoloa kohtaamisissa ihmisten kanssa. Siksi kaikki broilerirepresentaatiot ovat representaatioita paitsi broilereista itsestään, myös broileri-ihmiskohtaamisista. Sekä todellisissa broilereissa että heidän representaatioissaan ilmenevät ihmisten halut ja teot. Broilerin kansanmurhan tutkimus on siksi myös sen kysymistä, keitä olemme me, tämä ihmisyyhteisö, joka on valmis tekemään tämän kansanmurhan.

6. LÄHTEET

Kohdeaineisto

N = Ala-Harja, Riikka 2013: Nälkä. Teoksessa Alekski Pöyry, Emma Alftan, Antti Arnkil, Minna Castrén, Antti Kasper, Hanna Kjellberg, Jaana Koistinen, Marjo Lemponen, Päivi Paappanen & Lotta Sonninen (toim.): *Granta 1: Ruoka. Uuden kirjallisuuden areena*. Helsinki: Otava.

A = Gustafsson, Laura 2013: *Anomalia*. Helsinki: Into.

J = Holma, Antti 2015: Jeesus ja Joey. Teoksessa Alekski Pöyry, Antti Arnkil, Minna Castrén, Leenastiina Kakko, Antti Kasper, Jaana Koistinen, Marjo Lemponen, Päivi Paappanen & Lotta Sonninen (toim.): *Granta 4: Seksi. Uuden kirjallisuuden areena*. Helsinki: Otava.

ET = Lardot, Raisa 2006: *Eläimellisiä tarinoita*. Helsinki: WSOY.

HE = Nylén, Antti 2010: *Halun ja epäluulon esseet*. Turku: Savukeidas.

P = Ojala, Anu 2014: *Pommi*. Helsinki: Otava.

Paalanen, Topi 2007: Topin uusin eläinaiheinen runo. Blogissa *Saimaan runokiertue*. http://runokiertue.blogs.fi/2007/07/12/topin_uusin_elainaiheinen_runo~2624691/ [Päivitetty 12.7.2012, haettu 12.10.2015.]

L = Parkkola, Seita & Repo, Niina 2007: *Lupaus*. Helsinki: WSOY.

U = Röning, Inga 2016: *Unisammakko*. Helsinki: Tammi.

T = Salmenniemi, Harry 2010: *Texas, Sakset*. Helsinki: Otava.

LP = Silfverberg, Anu 2011: *Luonto pakastimessa*. Helsinki: Teos.

EV = Sinisalo, Johanna 2011: *Enkelten verta*. Helsinki: Teos.

SC = Snellman, Anja 2001: *Safari Club*. Helsinki: Otava.

Tutkimuslähteet

Aaltola, Elisa 2015: Tappava rakkaus: Itsepetos, empatia ja tarkkaavaisuus. Teoksessa Elisa Aaltola & Sami Keto (toim.): *Eläimet yhteiskunnassa*. Helsinki: Into.

Aaltola, Elisa 2013: Johdanto: Ihminen, eläin vai molemmat? Teoksessa Elisa Aaltola (toim.): *Johdatus eläinfilosofiaan*. Helsinki: Gaudeamus.

Aaltola, Elisa 2004: *Eläinten moraalinen arvo*. Tampere: Vastapaino.

Adams, Carol J. 2015a/1990: *The Sexual Politics of Meat. A Feminist-Vegetarian Critical Theory*. New York: Bloomsbury.

Adam, Carol J. 2015b/2003: *The Pornography of Meat*. New York: Lantern Books.

Adams, Carol J. 2012: What Came Before *The Sexual Politics of Meat*. The Activist Roots of a Critical Theory. Teoksessa Marianne DeKoven & Michael Lundblad

- (toim.): *Species Matters. Humane Advocacy and Cultural Theory*. New York: Columbia University Press.
- Adams, Carol J. 2007/1995: *Caring About Suffering: A Feminist Exploration*. Teoksessa Josephine Donovan & Carol J. Adams (toim.): *The Feminist Care Tradition in Animal Ethics*. New York: Columbia University Press.
- Adams, Carol J. 1995: *Woman-Battering and Harm to Animals*. Teoksessa Carol J. Adams & Josephine Donovan (toim.): *Animals & Women. Feminist Theoretical Explorations*. Durham: Duke University Press.
- Adams, Carol J. & Donovan, Josephine 1995: *Introduction*. Teoksessa Carol J. Adams & Josephine Donovan (toim.): *Animals & Women. Feminist Theoretical Explorations*. Durham: Duke University Press.
- Alaimo, Stacy 2016: *Nature*. Teoksessa Lisa Disch & Mary Hawkesworth (toim.): *The Oxford Handbook of Feminist Theory*. New York: Oxford University Press.
- Ansami, Kaisa 2015: *Särkänniemen delfinaario – kappaleita epävirallisesta historiikista*. Teoksessa Elisa Aaltola & Sami Keto (toim.): *Eläimet yhteiskunnassa*. Helsinki: Into.
- Armstrong, Philip 2008: *What Animals Mean in the Fiction of Modernity*. Oxon: Routledge.
- Calarco, Matthew 2013/2008: *Derrida – Eläimen kiihko*. Suom. Johanna Koskinen. Teoksessa Elisa Aaltola (toim.): *Johdatus eläinfilosofiaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Colebrook, Claire 2004: *Irony*. London: Routledge.
- Colling, Sarat; Parson, Sean & Arrigoni, Alessandro 2014: *Until All Are Free: Total Liberation through Revolutionary Decolonization, Groundless Solidarity, and a Relationship Framework*. Teoksessa Anthony J. Nocella II, John Sorenson, Kim Socha & Atsuko Matsuoka (toim.): *Defining Critical Animal Studies*. New York: Peter Lang.
- Combahee River Collective Statement, 1977.
- Corman, Lauren & Vandrocová, Tereza 2014: *Radical Humility: Towards a More Holistic Critical Animal Studies Pedagogy*. Teoksessa Anthony J. Nocella II, John Sorenson, Kim Socha & Atsuko Matsuoka (toim.): *Defining Critical Animal Studies*. New York: Peter Lang.
- Davis, Karen 2014: *Anthropomorphic Visions of Chickens Bred for Human Consumption*. Teoksessa John Sorenson (toim.): *Critical Animal Studies. Thinking the Unthinkable*. Toronto: Canadian Scholars' Press.
- Davis, Karen 2009/1996: *Prisoned Chickens, Poisoned Eggs. An Inside Look at the Modern Poultry Industry. Revised Edition*. Summertown: Book Publishing Company.
- Davis, Karen 1995: *Thinking Like a Chicken. Farm Animals and the Feminine Connection*. Teoksessa Carol J. Adams & Josephine Donovan (toim.): *Animals & Women. Feminist Theoretical Explorations*. Durham: Duke University Press.
- Dell'Aversano, Carmen 2010: *The Love Whose Name Cannot be Spoken: Queering the Human-Animal Bond*. Lehdessä *Journal for Critical Animal Studies* 8:1 –2.

- Derrida, Jacques 2008/1997: *The Animal That Therefore I Am*. Toim. Marie-Louise Mallet, engl. David Wills. New York: Forham University Press.
- Diamond, Cora 2013/1978: Lihan ja ihmisten syömisestä. Suom. Johanna Koskinen. Teoksessa Elisa Aaltola (toim.): *Johdatus eläinfilosofiaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Donovan, Josephine 2016: *The Aesthetics of Care. On the Literary Treatment of Animals*. New York: Bloomsbury.
- Donovan, Josephine 2013 a/1990: Eläinten oikeudet ja feministinen teoria. Suom. Johanna Koskinen. Teoksessa Elisa Aaltola (toim.): *Johdatus eläinfilosofiaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Donovan, Josephine 2013 b: The Voice of Animals: A Response to Recent French Care Theory in Animal Ethics. Lehdessä *Journal for Critical Animal Studies* 11(1).
- Donovan, Josephine 2007: Caring to Dialogue: Feminism and the Treatment of Animals. Teoksessa Josephine Donovan & Carol J. Adams (toim.): *The Feminist Care Tradition in Animal Ethics*. New York: Columbia University Press.
- Donovan, Josephine & Adams, Carol J. 2007: Introduction. Teoksessa Josephine Donovan & Carol J. Adams (toim.): *The Feminist Care Tradition in Animal Ethics*. New York: Columbia University Press.
- Drew, Lara & Taylor, Nik 2014: Engaged Activist Research: Challenging Apolitical Objectivity. Teoksessa Anthony J. Nocella II, John Sorenson, Kim Socha & Atsuko Matsuoka (toim.): *Defining Critical Animal Studies*. New York: Peter Lang.
- Edelman, Lee 2004: *No Future: Queer Theory and the Death Drive*. Durham: Duke University Press.
- Fitzgerald, Amy J. & Pellow, David 2014: Ecological Defense for Animal Liberation: A Holistic Understanding of the World. Teoksessa Anthony J. Nocella II, John Sorenson, Kim Socha & Atsuko Matsuoka (toim.): *Defining Critical Animal Studies*. New York: Peter Lang.
- Gaard, Greta 2010: Living Interconnections with Animals and Nature. Teoksessa Greta Gaard (toim.): *Ecofeminism: Women, Animals, Nature*. Philadelphia: Temple University Press.
- Grubbs, Jennifer 2012: Queering the que(e)ry of speciesism. Lehdessä *Journal for Critical Animal Studies* 10:3.
- Grubbs, Jennifer & Loadenthal, Michael 2014: From the Classroom to the Slaughterhouse: Animal Liberation by Any Means Necessary. Teoksessa Anthony J. Nocella II, John Sorenson, Kim Socha & Atsuko Matsuoka (toim.): *Defining Critical Animal Studies*. New York: Peter Lang.
- Gustafsson, Laura & Haapoja, Terike 2015: Mistä ei voi puhua – taide, eläin ja kielen ulkokuolin. Teoksessa Elisa Aaltola & Sami Keto (toim.): *Eläimet yhteiskunnassa*. Helsinki: Into.
- Gylén, Marko 2013: Ammottava kuva. Martin Heideggerin representaatio-kritiikistä ja taiteen haastavuudesta. Teoksessa Ilona Hongisto & Kaisa Kurikka (toim.): *Toisin sanoin. Taiteentutkimusta representaation jälkeen*. Turku: Eetos.
- Halberstam, Judith 2011: *The Queer Art of Failure*. Durham: Duke University Press.

- Haraway, Donna J. 2016: *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press.
- Hongisto, Ilona & Kurikka, Kaisa 2013: Esipuhe: Muuri ja murros. Teoksessa Ilona Hongisto & Kaisa Kurikka (toim.): *Toisin sanoin. Taiteentutkimusta representaation jälkeen*. Turku: Eetos.
- Hutcheon, Linda 1995/1994: *Ironys's Edge. The Theory and Politics of Irony*. London: Routledge.
- Jenkins, Stephanie & Stănescu, Vasile 2014: One Struggle. Teoksessa Anthony J. Nocella II, John Sorenson, Kim Socha & Atsuko Matsuoka (toim.): *Defining Critical Animal Studies*. New York: Peter Lang.
- Johnson, Lindgren & Thomas, Susan 2013: Interview with Carol J. Adams. Lehdessä *Journal for Critical Animal Studies* 11(1).
- Intemann, Kristen 2016: Feminist Standpoint. Teoksessa Lisa Disch & Mary Hawkesworth (toim.): *The Oxford Handbook of Feminist Theory*. New York: Oxford University Press.
- Irvine, Leslie 2004: *If You Tame Me. Understanding Our Connection with Animals*. Philadelphia: Temple University Press.
- Jenkins, Stephanie & Stănescu, Vasile 2015: One Struggle. Teoksessa Anthony J. Nocella II, John Sorenson, Kim Socha & Atsuko Matsuoka (toim.): *Defining Critical Animal Studies*. New York: Peter Lang.
- Kappeler, Susanne 1995: Speciesism, Racism, Nationalism... or the Power of Scientific Subjectivity. Teoksessa Carol J. Adams & Josephine Donovan (toim.): *Animals & Women. Feminist Theoretical Explorations*. Durham: Duke University Press.
- Kaukonen, Eija; Norring, Marianna & Valros, Anna 2017: Broilerin jalkapohjan kuntoon vaikuttavat tekijät ja jalkapohjavaurioiden arviointi – kirjallisuuskatsaus. Lehdessä *Eläinlääkärilehti* 123(2).
- Kheel, Marti 1995: License to Kill: An Ecofeminist Critique of Hunters' Discourse. Teoksessa Carol J. Adams & Josephine Donovan (toim.): *Animals & Women. Feminist Theoretical Explorations*. Durham: Duke University Press.
- Kuusamo, Altti 2013: Läsnaolon ongelma representaatioissa. Representaatiota aktivoivat voimat Cassirerista Las Meninakseen. Teoksessa Ilona Hongisto & Kaisa Kurikka (toim.): *Toisin sanoin. Taiteentutkimusta representaation jälkeen*. Turku: Eetos.
- Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku 2008: Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen. Teoksessa Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki (toim.): *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Helsinki: SKS.
- Laitinen, Lea 2012: Luonnon ja kulttuurin kertomuksia. Teoksessa Kaisa Kurikka, Olli Löytty, Kukku Melkas ja Viola Parente-Čapkova (toim.): *Kertomuksen luonto*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 107. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Latour, Bruno 2006/1991: *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Suom. Risto Suikkanen. Tampere: Vastapaino.

- Loadenthal, Michael 2012: Operation Splash Back!: Queering Animal Liberation Through the Contributions of Neo-Insurrectionist Queers. Lehdessä *Journal for Critical Animal Studies* 10(3).
- Lummaa, Karoliina 2015: *Picooides tridactylus* – lajin poeettinen kuvaus. Teoksessa Elisa Aaltola & Sami Keto (toim.): *Eläimet yhteiskunnassa*. Helsinki: Into.
- Lummaa, Karoliina 2013: Runous, ei-inhimillinen ja edustamisen politiikka. Teoksessa Ilona Hongisto & Kaisa Kurikka (toim.): *Toisin sanoin. Taiteentutkimusta representaation jälkeen*. Turku: Eetos.
- Lummaa, Karoliina 2012: Olevaksi kertomisesta. Teoksessa Kaisa Kurikka, Olli Löytty, Kukku Melkas ja Viola Parente-Čapkova (toim.): *Kertomuksen luonto*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 107. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lummaa, Karoliina 2010: *Poliittinen siivekäs. Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus.
- Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea 2014: Lukijalle ja Johdanto: Mitä posthumanismi on? Teoksessa Karoliina Lummaa & Lea Rojola (toim.): *Posthumanismi*. Turku: Eetos.
- Lundblad, Michael 2012: Archaeology of a Humane Society: Animality, Savagery, Blackness. Teoksessa Marianne DeKoven & Michael Lundblad (toim.): *Species Matters. Humane Advocacy and Cultural Theory*. New York: Columbia University Press.
- Lundblad, Michael 2009: From Animal to Animality Studies. Lehdessä *PMLA* 124(2).
- Löytty, Olli 2013: Kun rajat eivät pidä, eli mihin maahanmuuttajakirjallisuutta tarvitaan. Teoksessa Mikko Lehtonen (toim.): *Liikkuva maailma. Liike, raja, tieto*. Tampere: Vastapaino.
- Morton, Timothy 2007: *Ecology without Nature. Rethinking Environmental Aesthetics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Muurimaa, Kristo 2015: Yöllä minä otan kuvia teidän sioistanne. Teoksessa Elisa Aaltola & Sami Keto (toim.): *Eläimet yhteiskunnassa*. Helsinki: Into.
- Nocella, Anthony J., II; Sorenson, John; Socha, Kim & Matsuoka, Atsuko 2014: ”Introduction: The Emergence of Critical Animal Studies. The Rise of Intersectional Animal Liberation.” Teoksessa Anthony J. Nocella II, John Sorenson, Kim Socha & Atsuko Matsuoka (toim.): *Defining Critical Animal Studies*. New York: Peter Lang.
- Noske, Barbara 1997: *Beyond Boundaries*. Montreal: Black Rose Books.
- Nussbaum, Martha 2013: Eläinten moraalinen asema. Suom. Johanna Koskinen. Teoksessa Elisa Aaltola (toim.): *Johdatus eläinfilosofiaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nussbaum, Martha 2012: Equity and Mercy. Teoksessa Pedro Alexis Tabensky (toim.): *Judging and Understanding. Essays on Free Will, Narrative, Meaning and the Ethical Limits of Condemnation*. Hampshire: Ashgate.
- Nussbaum, Martha 2004: Beyond ”Compassion and Humanity”. Justice for Nonhuman Animals. Teoksessa Cass R. Sunstein & Martha C. Nussbaum (toim.): *Animal Rights. Current Debates and New Directions*. Oxford: Oxford University Press.

- Nylén, Antti 2015: Vyöhyke – suomalaisen eläinoikeuskeskustelun vaiheita. Teoksessa Elisa Aaltola & Sami Keto (toim.): *Eläimet yhteiskunnassa*. Helsinki: Into.
- Probyn, Elspeth 2005/2000: *Carnal Appetites. FoodSexIdentities*. London: Routledge.
- Purvis, Jennifer 2012: Queer. Teoksessa Catherine M. Orr, Ann Braithwaite & Diane Lichtenstein (toim.): *Rethinking Women's and Gender Studies*. New York: Routledge.
- Raussi, Satu 2009: Kotieläinten massatuotannon eettiset kysymykset. Teoksessa Pauliina Kainulainen & Yrjö Sepänmaa (toim.): *Ihmisten eläinkirja. Muuttuva eläinkulttuuri*. Helsinki: Gaudeamus.
- Richardson, Diane 2006: Bordering Theory. Teoksessa Diane Richardson, Janice McLaughlin & Mark Casey (toim.): *Intersections between Feminist and Queer Theory*. Hampshire: Palgrave.
- Rising, Dallas 2013: Happy Rape, Happy Meat. Teoksessa Kara Davis & Wendy Lee (toim.): *Defiant Daughters. 21 Women on Art, Activism, Animals, and the Sexual Politics of Meat*. New York: Lantern Books.
- Roberg, Sofia 2014: *Ingen förstår varandra. Om poetiska framställningar av djur i Aase Bergs Liknöjd fauna*. Magisterupsats, Lunds universitetet.
- Rojola, Lea 2015a: Kohti uutta yhteisöä. Mieli, kieli ja maisema Marja-Liisa Vartion novellissa ”Alma käy kotona”. Teoksessa Viola Parente- Čapkova, Heidi Grönstrand, Ritva Hapuli & Kati Launis (toim.): *Nainen kulttuurissa, kulttuuri naisessa*. Turku: k&h.
- Rojola, Lea 2015b: Kaikki se uskoo, kaikki se toivoo, kaikki se kärsii. Teoksessa Elisa Aaltola & Sami Keto (toim.): *Eläimet yhteiskunnassa*. Helsinki: Into.
- Rollin, Bernard 1981: *Animal Rights and Human Morality*. New York: Prometheus Books.
- Rossi, Leena-Maija 2010: Esityksiä, edustamista ja eroja: Representaatio on politiikkaa. Teoksessa Tarja Knuuttila & Aki Petteri Lehtinen (toim.): *Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Scholtmeijer, Marian 1995: The Power of Otherness. Animals in Women's Fiction. Teoksessa Carol J. Adams & Josephine Donovan (toim.): *Animals & Women. Feminist Theoretical Explorations*. Durham: Duke University Press.
- Scholtmeijer, Marian 1993: *Animal Victims in Modern Fiction. From Sanctity to Sacrifice*. Toronto: University of Toronto Press.
- Serrato, Claudia 2010: Ecological Indigenous Foodways and the Healing of All Our Relations. Lehdessä *Journal for Critical Animal Studies* 8(3).
- Simons, John 2002: *Animal Rights and the Literary Representation*. Basingstoke: Palgrave.
- Smuts, Barbara 2013: Kohtaamisia eläinten mielten kanssa. Suom. Johanna Koskinen. Teoksessa Elisa Aaltola (toim.): *Johdatus eläinfilosofiaan*. Helsinki: Gaudeamus.

- Sorenson, John 2014: Introduction. *Thinking the Unthinkable*. Teoksessa John Sorenson (toim.): *Critical Animal Studies. Thinking the Unthinkable*. Toronto: Canadian Scholars' Press.
- Spivak, Gayatri Chakravorty 1990: *The Post-Colonial Critic. Interviews, Strategies, Dialogues*. Toim. Sarah Harasym. New York: Routledge.
- Stallwood, Kim 2014: Animal Rights: Moral Crusade or Social Movement? Teoksessa John Sorenson (toim.): *Critical Animal Studies. Thinking the Unthinkable*. Toronto: Canadian Scholars' Press.
- Steiner, Gary 2014: Animals as Subjects and the Rehabilitation of Humanism. Teoksessa John Sorenson (toim.): *Critical Animal Studies. Thinking the Unthinkable*. Toronto: Canadian Scholars' Press.
- Suomen kielen perussanakirja. Ensimmäinen osa A–K*. 2004. Toim. Risto Haarala, Marja Lehtinen, Eija-Riitta Grönros, Taru Kolehmainen, Irma Nissinen & Sinikka Kantokoski. Helsinki: Edita.
- Suomen kielen perussanakirja. Toinen osa L–R*. 2004. Toim. Risto Haarala, Marja Lehtinen, Eija-Riitta Grönros, Taru Kolehmainen, Irma Nissinen & Sinikka Kantokoski. Helsinki: Edita.
- Säntti, Joonas 2011: Yksinäisiä susia ja päättömiä kanoja. Tapani Baggen *Suden hetki* ja eläinaktivismiin uudet keinot. Teoksessa Maria Laakso, Toni Lahtinen ja Päivi Heikkilä-Halttunen (toim.): *Tapion tarhoista turkistarhoille. Luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa*. Helsinki: SKS.
- Teittinen, Jouni 2014: Mikä ihmiselle kuuluu. Humanismi, kysymys eläimestä ja kärsivien piiri. Teoksessa Karoliina Lummaa & Lea Rojola (toim.): *Posthumanismi*. Turku: Eetos.
- Telkänranta, Helena 2004: *Kanojen maailma*. Loviisa: Sanasilta.
- Toivio, Hilja 2009: *Suomen broilerintuotannon historia 1959–2009*. Sine loco: Suomen Broileryhdistys ry:n Suomalainen broilerintuotanto 1959–2009 -hanke.
- Tuvel, Rebecca 2011: "Veil of Shame": Derrida, Sarah Bartmann and Animality. Lehdessä *Journal for Critical Animal Studies* 9(1/2)
- Vance, Linda 1995: Beyond Just-So Stories. Narrative, Animals, and Ethics. Teoksessa Carol J. Adams & Josephine Donovan (toim.): *Animals & Women. Feminist Theoretical Explorations*. Durham: Duke University Press.
- Vilkkä, Leena 2009: Eläinten oikeudet. Teoksessa Pauliina Kainulainen & Yrjö Sepänmaa (toim.): *Ihmisten eläinkirja. Muuttuva eläinkulttuuri*. Helsinki: Gaudeamus.
- Weisberg, Zipporah 2014: The Trouble with Posthumanism: Bacteria Are People Too. Teoksessa John Sorenson (toim.): *Critical Animal Studies. Thinking the Unthinkable*. Toronto: Canadian Scholars' Press.
- Weitzfeld, Adam & Joy, Melanie 2014: An Overview of Anthropocentrism, Humanism and Speciesism in Critical Animal Theory. Teoksessa Anthony J. Nocella II, John Sorenson, Kim Socha & Atsuko Matsuoka (toim.): *Defining Critical Animal Studies*. New York: Peter Lang.
- White, Richard J. & Cudworth, Erika 2014: From the Classroom to the Slaughterhouse: Animal Liberation by Any Means Necessary. Teoksessa Anthony J.

Nocella II, John Sorenson, Kim Socha & Atsuko Matsuoka (toim.): *Defining Critical Animal Studies*. New York: Peter Lang.

Wolfe, Cary 2012: *Humane Advocacy and the Humanities: The Very Idea*. Teoksessa Marianne DeKoven & Michael Lundblad (toim.): *Species Matters. Humane Advocacy and Cultural Theory*. New York: Columbia University Press.

Wright, Laura 2015: *The Vegan Studies Project. Food, Animals, and Gender in the Age of Terror*. Athens: The University of Georgia Press.

Yuval-Davis, Nira 2006: Intersectionality and Feminist Politics. Lehdessä *European Journal of Women's Studies*. Vol. 13(3)

Ääri, Helinä 2015: Mikä broileri on? Paistikananpojan pakenevat merkitykset. Lehdessä *Kulttuurintutkimus* 32(2).

Internet-lähteet

Agit-Cirk 2014: <http://agitcirk.com/fin/projektit/> [Haettu 27.12.2016]

Aviagen.com: <http://en.aviagen.com/history/> [Haettu 5.2.2017.]

Criticalanimalstudies.org 2014: Worst – Tilikum Awards of 2013. <http://www.criticalanimalstudies.org/2014/01/worst-awards-of-2013/> [Päivitetty 12.1.2014, haettu 15.3.2017.]

Eduskunta.fi 2011:

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=kk+492/2011> [Haettu 4.3.2017]

Eläintieto.fi: <http://www.elaintieto.fi/kana-ja-broileri-tuotantoelaimina/> [Haettu 15.2.2017.]

Finlex.fi: Valtioneuvoston asetus broilereiden suojelusta.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110375> [Asetus annettu 28.4.2011, haettu 9.3.2017.]

Mtk.fi 2014: Broilerin kulutus uuteen ennätykseen – siipikarjanliha erinomainen valkuaisen lähde.

https://www.mtk.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotteet_2014/helmikuu/fi_FI/broilerin_kulutus_kasvaa/ [Päivitetty 18.2.2014, haettu 14.3.2017.]

Siipi.net a: Jalostamalla tuottoisampia lintuja.

<http://www.siipi.net/index.php/siipikarjaliitto/jalostus-ja-haudonta/77-siipikarjaliitto/sisaeltoesivut/14-jalostamalla-tuottoisampia-lintuja> [Haettu 14.3.2017.]

Siipi.net b: Siipikarjatuotanto Suomessa 1995–2015.

<http://www.siipi.net/index.php/siipikarjaliitto/tilastoa> [Haettu 14.3.2017.]

Sikatieto.fi: <http://www.sikatieto.fi/suomen-siat-ja-sikalat/lukumaaria> [Haettu 15.3.2017.]

Stat.fi 2016: <http://stat.luke.fi/ravintotase>. [Päivitetty 30.6.2016, haettu 10.11.2016.]

Suomibroileri.fi a: Mikä broileri? <http://suomibroileri.fi/fi/mika> [Haettu 14.3.2017.]

Suomibroileri.fi b: Miten tuotantoketju toimii? <http://suomibroileri.fi/fi/miten>
[Haettu 14.3.2017.]

THL 2016: *Syödään yhdessä* -opas.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129744/KIDE26_FINAL_WEB.pdf?sequence=1 [Haettu 15.3.2016.]

Yle.fi 2015: <http://yle.fi/uutiset/3-8206826> [Päivitetty 6.8.2015, haettu 4.3.2017.]